

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: Oláh János

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7035

Olaszország szerkesztő, próza: Biró Gergely

E-mail: proza@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7031

Tanulmány: Rosonczy Ildikó

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7033

Vers: Szentmártoni János

E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7032

Nyitott Műhely: Ekler Andrea

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő: Falusi Márton

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Mobil: (70) 388-7030

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők, lapterjesztés: Cech Vilmosné,

Nagyné Nesper Gabriella, Szentmártoni Anikó

E-mail: adminisztracio@magyarnaplo.hu

Szerkesztőségi titkár, hirdetés, könyvterjesztés:

Zsiga Kristóf

E-mail: info@magyarnaplo.hu

elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Központi e-mail címünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (1097 Bp., Táblás u. 32.). Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.). Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlap@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3870 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címen. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a UniCredit Bank Hungary Zrt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Pannónia Print Kft. (1139 Bp., Frangepán utca 16.)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Címlapon:

Erkel Ferenc

(Barabás Miklós könyomata, 1845)

Magyar dal, magyar zene, magyar szó

Elég gyakran járok a Király utca 84. számú ház előtt – Erkel Ferenc életének utolsó tíz évében itt lakott –, és mindannyiszor megcsodálom az emléktáblán lévő bronz fejet. A dombormű a kitűnő szobrászművész, Kiss György munkája. Erkel zord arcán valaminő *átszellemült szigorúság* tükröződik. Ugyanakkor nyílt, meszeszenező a tekintete.

Ha a nagy magyar zeneszerző *lát* valamit – a relief kimerevített *időtlen* sége sokszor árulkodóbb, mint az élő gesztus –, nem sok öröme telik benne. Megzavarodott csinovnyikok egyenarccal menetelve azt hajtogatják, hogy *emeregy*, *emeregy*, ezzel is megcsúfolva a hajdani Magyar Rádió (valószínűleg kimondhatatlan a név) Kossuth adóját. A másik csapat pedig angolra hajazó *gagy nyelven*, ordítva, ahogyan csak a torkukon kifér, önmegvalósítását gyakorolja.

Erkel, akinek a *Hunyadi Lászlója* ugyanazt mondta a magyar nemzetnek, mint Verdi *Nabuccója* az olaszoknak – a *Bánk bánt* is idesorolván, a zsarnokot, az idegent, a kiszípolozót el kell üzni –, szomorúan nyugtázná, hogy ha nem is *oda*, ám megbicsaklott önbecsülésünk. A tények ereje, borzalma, világszabadsága (akinek füle van a médiumokra, az hallja, hogy beszédhibával tetézve) tort ül a magyar dal, a magyar zene, a magyar szó felett. (Tort ülendünk a holt bán felett? kérdezhetnénk Vörösmartyval.)

Ennek a *gyászos vigalomnak* köszönhető, hogy a Magyar Állami Operaház megszokott ünnepélyes évadnyitójából egyszer csak kitörülte a *Bánk bánt*; hogy nem is oly rég, a rendezőnek különben tehetséges hajdani művészeti vezető a magyar opera kincsét nem tartotta értékes zenének; hogy a *Az ember tragédiája* színpadra vitéletől zseninek kikiáltott „nagyjaink” igencsak ózdkodnak; hogy Erkel Ferenc műveinek műsoron való tartását, megszegyénítvén az Operaházat – dotáljuk-e eme nemes tevékenységet? – a Kolozsvári Állami Magyar Színház vállalta-vállalja.

Hol van már a fiatal Bartók Béla édesanyjához írott szavainak lelkesültsége – talán némelyek szégyellik is a tisztaszívű vallomást –, amely egyenes gerinccel mondott *ars poetica* is! „Én részemről egész életemben minden téren, mindenkor és minden módon egy célt fogok szolgálni: a magyar nemzet és a magyar haza javát.” Hogy mennyire száraz sivatagba akart virágot ültetni, arra a három évvel későbbi, Kodály Zoltánnal közösen jegyzett *Magyar népdalok* (1906) előszava a példa: „A magyar társadalom túlnyomó része még nem elég magyar, már nem elég naiv és még nem elég művelt arra, hogy ezek a dalok közelebb férközzenek a szívéhez.”

Kérdés: száz év után – mintha semmi sem változott volna – merre mén a barát? Sárba tiporhatja-e a csángó népzene (,,Este vagyon szürkül bé, / A tűzhelyet seperd bé”); az Esterházy Pál *Harmonia caelestis*ével finomodni kezdő dalirodalmat; a Csokonai-dalokat ösztönző-szerző, mára elfeledett pozsonyi kismestereket (Kossovits József, Pfeifer Ferenc, Tóth István); Dohnányi Ernő és Lajtha László operáját (az egyik az Erkel Színházban párszor színre került, a másikat – Lajtha *A két kalapját* – megint csak a kolozsváriak mutatták be); a mindenholnan kiszoruló *nemes cigányzenét*, Bartók és Kodály nemzetnevelő, tartást adó – egyben másban a világnak is példát mutató – életművét?

A dadogó, hebegő, selypegő magyar szó mellé, léleküditőként, pezsdítőként – ne csupán az *emeregy* legyen a zene otthona! – nem kellene egy kis (akármilyen műfajú) *magyar dal* is? A zseniális Szabolcsi Bence *Beszéd és dallam* című tanulmányában Kodályt idézi leleplező tanúnak: „Minden nyelvnek megvan a maga hangszíne, tempója, ritmusa, dallama, egyszóval zenéje... Ha nyelvünk harangszavát repedt fazékká engedjük zülleni, ne csodálkozzunk, ha senki sem hallgat ránk, és elmerülünk a népek tengerében”.

Hívható-e ide Bogáti Fazekas Miklós sok száz év előtti *Magyar zsoldárja* (Psalmus LXXIX.)? „Látod, elfogyunk, elkevesedünk, / gyűts meg, építs minket!”

Szokolczay Lajos

Szakolczay Lajos: <i>Magyar dal, magyar zene, magyar szó</i>	1
--	---

LÁTHATÁR

Tornai József: <i>Csak 84 vagyok</i>	3
Péntek Imre: <i>Zúgását halljuk</i>	3
Csontos János: <i>Avíttások</i>	4
Kürti László: <i>Mint pernye</i>	5
Vasadi Péter: <i>Angyal(i) előzetes I.</i>	6
Borbély László: <i>Kétszáz éve született a magyar nemzeti opera megteremtője (Beszélgetés Erkel Tiborral)</i>	7
Czigány György: <i>Tíz mondat Erkel Ferencről</i>	10
Fancsali János: <i>Erkel, Liszt, Erdély</i>	11
Both Balázs: <i>Jus talionis</i>	14
Horváth (EÖ) Tamás: <i>Brumaire floréal</i>	15
Jónás Tamás: <i>Ami-ima</i>	18
<i>Bóc; Sírjunk!; Hajnal volt</i>	19
Lődi Tamás: <i>A járás könnyűsége; Fordítva marad meg; Ház-mankó</i>	20
Szirtes Gábor: <i>„Talán gondol velünk a jövő” (Adalékok Tüskés Tibor szellemi önismeretéhez)</i>	21
Nagyatádi Horváth Tamás: <i>Bőjti szél</i>	29
Benke László: <i>Halálom oldalán</i>	32
Tóth Olivér: <i>Apám helyett; Szikratánc</i>	33
Szécsényi Barbara: <i>vársz; per</i>	34
Ayhan Gökhan: <i>Indul</i>	34
Horváth László Imre: <i>A levegő bennünk; Jegyzet, nyár</i>	35
Polgár Dóra: <i>Merengő (1); Merengő (2); Várakozás</i>	36

VILÁGIRODALMI FIGYELŐ

Fazekas Béla: <i>Gondolatok a pakisztáni irodalomhoz</i>	37
Muhammad Iqbal: <i>Petőfi</i> (Zsille Gábor fordítása)	38
Fazle Haq Shaida: <i>Mahataba</i> (Tóth Bálint Péter fordítása)	39
Janbaz Jatoui: <i>Egy költő és hazája</i> (Amir Hafeez Malik fordítása alapján Molnár Krisztina Rita fordítása)	42
Najjam Hussain Syed: <i>A teherautó dugóban áll</i> (Zsille Gábor fordítása)	43
Shaukat Siddiqui: <i>A sötét alak</i> (Tóth Bálint Péter fordítása)	44
Iftikhar Arif: <i>Az utolsó ember kérdése</i> (Zsille Gábor fordítása)	47
Ghulam Abbas: <i>Nawab háza</i> (Tóth Bálint Péter fordítása)	48
Sarwat Mohiuddin: <i>Virágoskert</i> (Molnár Krisztina Rita fordítása)	50
Faiz Ahmed Faiz: <i>A szabadság reggele</i> (Molnár Krisztina Rita fordítása)	50
Hijab Imtiaz Ali: <i>A fenyők árnyéka</i> (Tóth Bálint Péter fordítása)	51
Iftikhar Arif: <i>A félelem évadán írva</i> (Zsille Gábor fordítása)	53
Nasir Kazmi: <i>Megint egyszer a szellővel</i> (Zsille Gábor fordítása)	53
Sain Ahmad Ali: <i>Magasztalva az Urat</i> (Mohsin Ahsan fordítása alapján Molnár Krisztina Rita fordítása)	54

<i>Magyar sikerek Pakisztánban (Interjú Fehér Jánossal, a MOL Pakisztán ügyvezető igazgatójával)</i>	55
--	----

KÖNYVSZEMLE

Kabdebó Lóránt: <i>„akin ki-bejár folyton élet és halál” (Magyar advent, Keszei István összegyűjtött versei és prózái 1–2. Szerk. Kovács Eleonóra)</i>	56
Szalay Károly: <i>A hiúság vására (Ortutay Gyula: Naplójegyzetek, 1938–1977)</i>	58
Urbán Péter: <i>Mint a hagyma levelei (Árkossy István – Bágyoni Szabó István: Világ árnya, világ fénye)</i>	61
Papp Ágnes Klára: <i>„Kivágtuk a metaforák nyelveit” (Király Zoltán: Férfifiók)</i>	63
Prágai Tamás: <i>Egy erdőjáró feljegyzései (Végh Attila: A torzó tekintete)</i>	65
Szakály Sándor: <i>Történetek a budai Várból (Sárközi Mátyás: Vérbeli várbeliek)</i>	67
Zsolnai György: <i>Az olvasó gyermekért (Az olvasás védelmében – Olvasáskutatói tanulmányok)</i>	68
<i>Szerzőink</i>	70

Számunkat Árkossy István, Barabás Miklós, Canzi Ágoston, Ghalib Bagar, Ghulam Shabbier és Walzel Ágost képeivel illusztráltuk. Köszönetet mondunk az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárának, hogy az Erkel Ferenc összeállításunk képanyagát rendelkezésünkre bocsátotta!

TORNAI JÓZSEF
Csak 84 vagyok

Benyhe János halálára

*Rohant, rohant a semmiig,
 a térbe szórta sejtjeit.*

*Hogy bírod ezt az iramot?
 Miért? Csak 84 vagyok.*

*Megirigyeltem volna, ha
 rögtön, mint villám-törte fa,*

*nem zuhan el a betonon:
 vér; vér az orron, ajkakon.*

*Vártam, hogy megfogja kezem,
 de már jég volt az arc, a szem.*

*Halott volt, örület, halott!
 A hiány, űr, gúnyos, konok*

*csönd. Jaj, elsírhatatlan,
 hogy semmi lett, hiába fogtam.*

PÉNTEK IMRE
Zúgását halljuk

Utassy József halálára

*Lesett réád a kor s a kór,
 legyintve mondtad: semmiség!
 Egyik tolladat tépegette,
 másik kikezdte ép pszichéd.*

*Láttunk ragyogni, tündökölni,
 amíg mondtad a verseid,
 csillagi pályán indultál el,
 és súgták füledbe: el ne hidd,*

*hogy itt teremhet babér
 annak, ki zsarnokot emleget,
 s a Júdás idő cenzorocskái
 nem adták ki a könyvedet.*

*Lázadtál, mert erre születted,
 szítottad a Tüzek tüzét,
 s Pokol hideg kövére dobtak,
 egy ország áldozataként.*

*Végül a test megtöretett,
 bilincseid Isten leoldta:
 nézünk utánad száraz szemmel,
 az elsíratott holtra.*

*S hisszük: újra lesz Március,
 ahogy versed jövendölte:
 a szabadság fény verte terein
 zúgását halljuk mindörökre.*

CSONTOS JÁNOS

Avíttasok

Utassy József emlékének

*A nyár, a nyirkos nyár oly végtelen,
a sejtjeinket áthatja a pára,
bár nem vágyódunk Dél-Amerikába,
itt izzadunk egy dzsungel-szegleten,
gyöngyöt könnyez a gőzölt értelem,
langy pocsettákban lubickol a lába,
a rothadásban gondolkodni kába,
s a szikkadt logikára képtelen.*

*

*A szívütem, mint szervezőelem,
a versmotort olajzó lüktetés,
ha metronómját néha nem lelem,
élő szövetben roncsol durva kés,
s a gyógyulás sosem tökéletes.
Kemény talajra hull a balga alma.
A vég szavában semmi végzetes:
a túlvilágon nincsen már hatalma.*

*

*Az összefogdosott kapaszkodó,
mi életet ment s kórságot terít,
úgy kínálkozik fel, akár a hit,
hogy bűn erénytől szétszalazható.
Pöfög velünk a közösségi busz,
mit macskakövek leamortizáltak,
derűs szívünkben túlcordul a bánat,
és rossz tudónkból kiszorul a szusz.*

*

*A kastélyparkban kígyózik az ösvény,
a sziklakert is már-már őshonos,
az öreg kertészt kinozza a köszvény,
a hangulat is olykor lőporos,
s bár grófkisasszonyok nem andalognak
a labirintus mélyzöld rejtékén,
illúzió e könnyed ujjgyakorlat,
s egy pókfonálon csellózik a fény.*

*Bízni kimódolt rendszerekben,
hogy az életünk fura-szép
margója nem ám eselék,
bár a nagy totál meg se rebben,
ha belőle kiiktatódunk,
rendszerekből rendszerhibák,
és kereng tovább a világ,
jóllehet véle semmi dolgunk.*

*

*Míg észrevétlen meghajlik a tér,
a hedonista lélek csak henyél,
kapaszkodik a cikornyás reménybe,
de baljósloán csörgedez a vére,
s bár ki nem tör, mint óraműnyi gejzír,
bosszúra kész a felhalmozott tejsír,
és minden ócska perc bosszút liheg
belehelve a meghajlott teret.*

*

*Az új idők elkopnak, mint a lépcső,
mert fogyóeszköz a márvány hasáb,
hogy mely lépés lesz sok közül a végső,
oly ingatag, mint szélvészben a nád,
mint vén vitorla feszül sz a viharak,
s míg otthonodra vastag törzs zuhan,
az ó időket kínálod a dalnak,
te múltban élő, rozzant Don Juan.*

*

*A kordonon túl vár egy új valóság,
mely csak nagynéha rimel erre itt,
ne törd hát össze hűtlen tükreit:
a stilizálás nem alávalóság.
A fontosság e létmód heroinja,
hogy keresztüllépj annyi mord okon.
Át-átlendül a zordon kordonon
a hatalom, e láncos lengőhinta.*

*

*A titkos völgyek kopott imalmát,
mit összetart a repetíció,
a szerzetesek sima egyenarcát,
mit nem kísért az álnok és a jó,
az útonállók hegyes görbe kését,
hogy belőled csak bomló hús marad,
az ideált, mit elvesztettél végképp,
hogy legelőször virradt rád a nap.*

*

*Földalatti tartalékait
az áldott-nyüzött egy szem anyanyelvnek,
a felgyűrt égen időzni, amíg
az életórák cikkei betelnek,
a zebrákat, hol néni csosszan át,
egy régi tánclépést a szürke gipszben,
a pincejárt díszkrét dohszagát,
hol könnyű fröccsre beugrott az Isten.*

*

*E szellemi vegyeskereskedésben
te, botcsinálta, jobb híján-szatócs,
csak álldogálsz a vásárlói vészben,
mert előbb-utóbb úgyis megcsalódsz,
és hibádzik majd számla és a leltár,
s védelmi pénzt sem fizet rég a bolt,
s botorul abban sem bízhat immár:
a szenilitás bármit is megold.*

*

*A legutolsó szösszenet
nem tudálékos epilógus,
nem összegzi ógörög kórus,
mondandója úgy összemegy,
mint mosásban kényes szövet,
mindent, ami csak volt előtte,
súlytalanítja ez a dőre
sereghajtó kis szösszenet.*

KÜRTI LÁSZLÓ

Mint pernye

*Veszteségeink mind átnyúlnak egymáson.
Különös, hogy saját lelkifurdalásom
lehetne fedezék, bár csak most, ez egyszer.
Hűvös vendég vagyok, háborúznunk sem kell.*

*Látod, külön alszunk, szűk fotel az ágyam,
fülemben szerettél suttogni korábban.*

*Kék zománc a hűség, lepattogzik rólam,
hiába is szidnál, nincs amibe szórjam.
Hideg a tenyerem, téved minden jóslat.
Szív- vagy élvonal – melyikben vagy, nem vagy?*

*Elkoptnak az utak, mint a tenyérárkok.
Szánkból csak pernye hull. Erőtlen átok.*

VASADI PÉTER
Angyal(i) előzetes I.

Örökéző lángkörben izzik,
 mint emberi testet öltő
 csipkebokor, nemtelen
 és szép, izmai vannak,
 áthatja a teremtést
 villámsebesen, nem gondol
 semmit, mert ő a Szándék
 zsenije, az örök változás
 éppúgy léte lényege, mint
 az állandóság, van ideje,
 bukszában akár az aprópénz,
 de időtlen, meggyógyítja
 a súlyosan sebesült erdőt,
 éneke seregély-felhő, be-
 burkol bárkit, mint a köpeny,
 s míg az beszél, mutogat,
 henceg, levillan róla, mint
 érzéketlenről az áldás,
 ő meg ráterül a világra:
 sugaras háló. Szépség,
 vagyis nem vélekedik, nem
 foglal össze, fogalmazni
 se tud, idegen nyelv nem
 gyötri az ajkát, alkotás
 nem kenyerre, de eszik jó-
 ízűen kenyeret, ha szellem-
 testét sürgeti bentről
 a sugallás, mindent tud,
 mielőtt tudna, átmenetek
 fonódnak össze benne
 állandósággá, hússzíve
 nincs, ritmusát eleven
 gyémánt adagolja, bőrét
 engedelmességnek hívják,
 vörös haját csillapított
 tűznek, a törvények gúzsába
 kötözöttek föltétlen
 ura, odaáll hát a sátor
 elé, a frissen sült, első
 füves gödölyéből kér, és
 a lepényből, rág s megeszi.

Álma sincs. Egy vágytalan
 mire vágyrna, ha már meg-
 merítettett a teljesülésben?

*

Neve sincs. Mindenütt-nek
 kéne nevezni. Irány-nélkülinek,
 ugyanúgy Orkán-nak, Kereső-nek,
 mint Szótlanság-nak, s mert
 a létet közli, Mindünk-nek,
 vagy Benne külön-nek, s így:
 Benned-különb, s ki tudja,
 hány milliárd neve van még.
 Minden másként ugyanaz
 abban a zónában, mit besugároz.
 Küldött. Idenéz. Szikrázó
 csillagfénynek tetszik a
 tekintete, éber a Napra,
 holott másra figyel, hisz
 egymást gyújtogatja tüziük.
 Csak ha kihunyra a Nap,
 kövesedne el ő is. Bár az
 a mustármagnyi s roppant
 hőség tovább keringtetné
 vakon is, mint öklömnyi
 sziklasötétet. Szeme sincs.
 Érez s lát az egész teste.
 Lénye, s nem a vasa, haragja
 üti át könnyen a hazugság
 páncélos krokodilbőrét,
 az elvénült tagadás meszes
 üregét, ferdén benne ragyog.
 Az emberi dzsungel alja-
 növényzetében tekereg az
 óriásmozgás, figyelme
 földhöz szögezi. Tátog a
 lapos fej sűrűn fogazott
 szája friss levegőért.
 Nem kap. Csöndesül sziszegése.
 Ő ínnyéből löki ki farkas-
 fogait. Minden vér könyörög.

Kétszáz éve született a magyar nemzeti opera megteremtője

Beszélgetés Erkel Tiborral

Télelőn ünnepeljük Erkel Ferenc (Gyula, 1810. november 7. – Budapest, 1893. június 15.) zeneszerző, karmester és zongoraművész születésének 200. évfordulóját. Erkel zeneszerzőként a magyar zenetörténetben azt a helyet tölti be, mint az orosz (nemzeti) zenében Glinka, a lengyelben Moniuszko, vagy a cseh muzsikában Dvorák és Smetana. Műveit a nemzeti hagyományok ápolása, a dallamkincs, a dal- és táncformák megőrzése, azok európai stílusjegyekkel való ötvözése jellemzi. Nevéhez fűződik a *Himnusz* megzenésítése. A magyar nemzeti opera megteremtője: legismertebb két operája a *Bánk bán*, illetve a *Hunyadi László*. Operái mellett említésre méltó az *Ünnepi nyitánya*, kórusművei (*A magyarok istene*, *Magyar cantate*, *Magyar király-himnusz*, *Gyászkar*, *Buzgó kebellet* stb.), dalai, hangszeres és zenekari darabjai (pl. a *Marche hongroises*), valamint a népszínművekhez és színdarabokhoz írt kísérőzenéi. Igen jelentős volt operaszervezői-vezetői tevékenysége is, Verdi, Donizetti, Rossini, Meyerbeer, Halévy, Auber több művét az ő irányítása idején mutatták be Magyarországon. A pesti Magyar (1840-től Nemzeti) Színház vezető karnagya és főzeneigazgatója (1838–1874), az Operaház főzeneigazgatója (1884-től). A Filharmóniai Társaság alapítója és vezető karmestere (1853–1874). A Zeneakadémia első igazgatója (1875–1887) és zongoratanára. Emlékét Budapesten színház (a Magyar Állami Operaház Erkel Színháza), az 1952-ben alapított Erkel Ferenc-díj, továbbá számos közterület és kulturális intézmény őrzi. Gyulai szülőháza múzeumként működik. Sakkozóként is tisztelik emlékét, 1921 óta rendszeresen megrendezik az Erkel Ferenc Emlékversenyt szülővárosában, Gyulán. Gyermekai közül legidősebb fia, a karmester és zeneszerző, zeneakadémiai tanár, Erkel Gyula (1842–1909), a zenetanárként működő Erkel László (1844–1896), valamint az ugyancsak zeneszerző és karmester Erkel Sándor (1846–1900) folytatta a családi hagyományokat. A jeles évforduló alkalmából a zeneszerző legidősebb öccsének, Erkel Jánosnak a dédunokájával, Erkel Tibor zongoraművésszel, a Liszt Ferenc Zene-művészeti Egyetem zongora tanszékének tanárával beszélgettünk.

– Erkel Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából folyamatosan tartanak megemlékezéseket az országban. Erkel és Liszt Zeneakadémiájának XXI. századi öröksége címmel tartott előadásával Ön is hozzájárul ahhoz, hogy Erkel Ferenc sokszínű életműve minél szélesebb körben ismertté váljon.

– Erkel Ferenc tudatosan építette úgy az életművét, hogy abban a zenei élet szervezésének és a zenei oktatásnak is fontos szerepe legyen. 1875.

november 14-én a régi Haltéren nyílt meg az ország vezető zenei tanintézete, Országos Magyar Királyi Zeneakadémia néven. Elnökéül Liszt Ferencet, igazgatójául és rendes tanárául Erkel Ferencet nevezte ki a császári és királyi rendelet. Erkel patriarkális légkört teremtett, mind a tanárok, mind a tanítványok irányában. Az akadémia indulásakor Liszt első feladata az volt, hogy meghallgassa az Erkel Ferenc által felvett huszongy zongora szakos tanulót és kivá-

lassza a mesterosztályba a legalkalmasabbakat. Az 1875/76-os tanévben kilenc tanulót vett fel mesterosztályba. Ebben az osztályban Liszt a művek értelmezésével foglalkozott. Az oktatást 1876. március 2-án kezdte el, azonban csak két hónapig tanított, mivel külföldi kötelezettségei miatt el kellett hagynia Magyarországot. A második évfolyamon (1876–77) a mesterosztály számára a tanítási idő négy hónapból állt. Liszt hetenként négy délutánt tanított. A mesterosztály diákjai Liszt távozása után visszatértek Erkel osztályába és zongoratechnikai kérdésekkel foglalkoztak. A tanév nyárig tartott, utána kezdődtek az évváró vizsgák és a vizsgaversenyek. E két nagy formátumú művész közös nevelőmunkája mérőföldkönek tekinthető a magyarországi zenei képzés történetében. Lényegében minden előzmény nélkül, a semmiből kezdtek el építkezni, összekötötte őket az a szándék, hogy tudásukat átadják az elhivatott hallgatóknak és lelkesítsék őket. Ez az elhatározás olyan jelentős eredményeket hozott, melyek az évtizedekkel később színre lépő Kodály Zoltán nevelőmunkáját is elősegítették némiképpen. Sajnos az ötvenes évektől kezdve egészen mostanáig sok mindent elkövettek azért, hogy lebontsák mindazt, amit ezek a világhírű művészek szellemileg felépítettek, de hál' Istennek a gyökerek épségben maradtak: van hová fordulniuk azoknak, akik Erkel, Liszt vagy éppenséggel Kodály örököseinek tekintik magukat a zenei életben.

– Hosszú évekig dolgozott a Magyar Rádióban zenei rendezőként, majd főrendezőként, később a zenei főosztály vezetőjeként. Azokban az években rendezte meg Erkel Ferenc Brankovics György című négyfelvonásos operáját, melynek egyik érdekessége, hogy azonos rangú a Hunyadi Lászlóval és a Bánk bánnal.

– Magam is csak a rendezői munka révén döbbsentem rá arra, hogy a *Hunyadi Lászlón* kívül van egy másik Hunyadi-opera is. A *Brankovics György* valóban ugyanolyan rangos alkotás, mint Erkel két legismertebb operája. A Nemzeti Színházban mutatták be 1874-ben.

Szövegkönyvét Ormay Ferenc és Odry Lehel írták Obernyik Károly azonos című drámája alapján. Az opera a XV. század első felében uralkodó szerb Brankovics György történetét dolgozza fel. A kétségtől ellentmondásos személyiség országa viszonylagos függetlensége érdekében hol V. László, hol Hunyadi János, hol a törökök oldalára állt. A cselekmény kezdetén Brankovics György Hunyadi János szövetségese a törökök elleni harcban.

Megérkeznek a várba Hunyadi János követei, Hunyadi László vezetésével, hogy sürgessék Brankovicsot a török elleni támadásra, de a szerb uralkodó a hadi készülődések közben értesült arról, hogy a törökök is követtséget indítottak hozzá, hogy békét kössenek egymással. Brankovics tudja, hogy adott szava és a kereszténység védelme Hunyadi oldalára szólítja, de tart attól, hogy az egyesített seregek elbuknak és akkor népére elnyomás és szenvedés vár. Brankovics már idős ember, úgy érzi, nincs elegendő ereje a harchoz, inkább elfogadja a törökök ajánlatát, és békét köt velük. A követtség azonban biztosítékot kér: Brankovics két fiát magukkal viszik a török táborba, ahol a nagyvezír megvakíttatja őket. Brankovics újrá áll a Hunyadiakhoz, s megtámadja a török állásokat. A csatában a szerb uralkodó halálosan megsebesül, megbánja árulását, gyermekeit Hunyadi

Lászlóra bízta. A Kókai Rezső zeneszerző és Romhányi József költő által átdolgozott operát 1962-ben bemutatta az Erkel Színház, később látható volt a Szegedi Szabadtéri Játékokon is. Az általam rendezett rádiófelvételeken Kováts Kolos, Simándy József, Pászthy Júlia, Kalmár Magda, Palcsó

(Borbély László felvétele)

Sándor, Sólyom-Nagy Sándor és Takács Klára működött közre. A felvételen Kórodi András vezényelt. Kolozsvárott a *Bánk bánt*, a *Brankovics György*öt és a *Hunyadi Lászlót* egymás után mutatták be, amikor Erkel Ferenc halálának 100. évfordulójáról megemlékeztek. Helyesen döntöttek, mivel valóban szoroson egymáshoz kapcsolódó művekről van szó. Mondom ezt annak dacára, hogy a *Brankovics György* című műről a hazai zenekritikusok általában fanyalogva szoktak tudomást venni. Nem úgy, mint az ősbemutatón, amikor a szakemberek egyértelműen az erkeli mű betetőzését látták ebben az operában, kiemelve a zene virtuozitását, a recitativók korszerű alkalmazását.

– *Kevesen tudják, hogy Erkel Ferenc nemcsak a zenéhez értett kiválóan. Szenvédélyes sakkozó hírében állt. A feljegyzések szerint vezéralaknak számított ezen a téren is.*

– Mind a kortársak, mind az utókor sakkírói szerint mesteri szintű játékos volt. Az 1850-es évek közepétől – először Szén József levéltárossal együtt, majd annak halála után kéthárom éven át egymaga – a magyar sakkozók rangelsője, később is a magyar sakkélet vezéralakja volt.

Később visszavonult az aktív játéktól, ám a magyar sakkozók három évtizeden át „vezérüknek” tekintették őt. Visszavonulása után a pesti és budai sakkélet szervezőjeként jeleskedett. Ma már nem állapítható meg, hogy kitől tanult Erkel Ferenc sakkozni. Azt azonban tudni, hogy 1836-ban, amikor a huszonhat éves muzsikuskus elfogadta a Pesti Városi Német Színház másodkarmesteri állását, hamarosan törzsvendége lett a híres Wurm kávé-

háznak, ahol többek között Szén József is játszott.

– *Mit tudhatunk az Erkel család eredetéről? Kitől vagy kiktől örökölhette Ferenc a zenei tehetségét?*

– A zeneszerző felmenői a XVI. században érkeztek Magyarországra. A családi legendárium szerint a mai Hollandiában, az akkori Németalföldön dúló vallásháború elől menekültek el. Elképzelhetőnek tartják, hogy a vezetéknev a szőlőszedő putony közép-felnémet elnevezéséből alakult Erkelé. Amszterdamban ma is körülbelül száz Erkel vezetéknev szerepel a telefonkönyvben. Elődeink egyebek mellett szőlőtermeléssel foglalkoztak egészen addig, míg elégük nem lett a háborúskodásból, akkor szekérre ültek és elindultak Magyarország felé, amelyről úgy hallották, hogy az egyetlen olyan európai állam, ahol vallási türelem van. Valószínűleg még azelőtt érkezhettek meg, hogy a

törökök Budát elfoglalták volna. Aki ma Magyarországon Erkel vezeték-
nevet visel, az mind ennek a család-
nak a tagja. Zenetudósaink feltárták,
hogy a Magyarországon letelepedett
Erkelek között több hivatásos muzsi-
kus is fellelhető volt. Egyikük példá-
ul a pozsonyi zárda főzenemestere
volt. Akadtak olyanok is, akik csak a
saját kedvtelésükre vettek hangszert a
kezüikbe vagy énekeltek. Erkel Fe-
renc dédapja (Vilmos), nagyapja (idő-
sebb Erkel József) és édesapja (ifjabb
Erkel József) jól képzett muzsikuskok
voltak. Az idősebb Erkel József kitű-
nő zenei felkészültségének híre elju-
tott Bécsbe is, a gróf Wenckheim csa-
ládhoz. A gróf halála után a hatalmas
családi vagyon megoszlott két fia,
József Antal és Ferenc között. Az utób-
binak jutott a gyulai birtok, itt tette
meg 1806-ban idősebb Erkel Józsefet
gondnoknak. Ez azonban csak ürügy
volt, hiszen szándéka az volt, hogy a
kastély egy kitűnő muzsikussal gaz-
dagodjék, valamint gyerekeinek meg-
felelő zenei ismereteket bizto-
sítson. Fia, az ifjabb Erkel
József a német templom
közelében lévő, józsefvárosi
iskolában szerzett tanítói
állást, majd két évre rá felesé-
gül vette Ruttkay Ádám ura-
dalmi tisztartó lányát, Klára
Teréziát. Házasságukból tíz
gyermek született: nyolc fiú
és két leány. Az elsőszülött
leány hároméves korában
meghalt, így az utána kö-
vetkező fiú, az 1810. no-
vember 7-én született Ferenc
a szüleinek legnagyobb gyer-
meke. Keresztzülei az ifjú
grófék voltak, innen ered a
Ferenc keresztnév.

– A 200. évforduló jó alkalmom lett volna arra, hogy Erkel Ferencnek minél több műve legyen látható vagy hallható, de mint-ha nem törnék magukat a rendezők, hogy színpadra állítsák a munkáit.

Erkel Ferenc Emlékház, Gyula

– Az Operaházban hagyományá vált az, hogy a *Bánk bán*nal kell megnyitni az évadot. Ebben az évben ez nem így történt, holott időközben a Magyar Tudományos Akadémia zene-történeti intézetének kiváló munkatársai feltárták az ő *Bátori Mária*, az ő *Hunyadi László* és az ő *Bánk bán* partitúráját, amelyek 150 év után először meg is jelentek nyomtatásban. Az Operaház Mahler zenekari kon-

nem lehet mentegetni azzal, hogy november 7-én, a zeneszerző születésnapjára, egy előadásra úgyis műsorra tűzik az ő *Bánk bán* koncertszerű változatát...

– Erkel Ferenc zenéje nemcsak a magyarokra van nagy hatással. Úgy tizenöt évvel ezelőtt felmerült, hogy a *Bánk bán*t bemutatná a washingtoni operaházban az ottani társulat. Nem kisebb név vállalta fel az ügyet, mint Placido Domingo.

– 1996-ban Placido Domingo ellátogatott hozzánk egy operagála alkalmából, a Népstadionban elénekelte a *Hazám, hazám* című áriát is, majd kijelentette, hogy csodálatos műről van szó, és szeretné megismerni a teljes operát: kéri a mű zenei anyagát hanglemezen, valamint a partitúrát, mert szeretné bemutatni a washingtoni operaház társulatával. Később Orbán Viktor miniszterelnökként az Egyesült Államokban járt, és Washingtonban találkozott Placido Domingóval. Megköszönte az elismerést és felajánlotta a magyar kormány támogatá-

A sarkaiból kiforgatott ország

„Ha az Országnak volna magyar királya, ki mint született Maecenás pártfogolni akarná a honi művészetet – ha az Országnak volna honfi kormányja, mely a hazai művészet elébe gördült természetes és mesterséges akadályokat elhárítani kívánná –, ha végre az Országnak még egy kis pénze is volna és maradna, melyet nem csak idegen status adósság törlesztésre, hanem hazai célokra is szabad volna fordítani – akkor én is háttérbe szorítva a helytelen szerénykedést, javaslatba merném hozni azon eszközök alkalmazását, melytől a hazai művészet emelkedése és állandó virágzása bizton várható – de így, még a 'sarkaiból kiforgatott ország maga helyre nem vergődik, véleményem szerint a 'magyar műzsák is megférhetnek az Országtól illendően segélyezendő egy házuk közös Oltáránál.'”

(Részlet Erkel Ferenc Csengerly Antal országgyűlési képviselőhöz 1861. július 28-án írott leveléből)

certtel nyitott, ami nemcsak magánvéleményem szerint példátlan pimaszság, a magyar opera rajongóinak tudatos bosszantása. Ezt a döntést

sát a bemutatóhoz, aztán nem lett semmi az egészből, mert egyesek megakadályozták, hogy a partitúra kijusson Amerikába.

– *A Katona József drámája és Erkel Ferenc operája alapján 2002-ben forgatott film azonban elkészült. Mi a véleménye róla?*

– Elképesztően jó, és hiteles. Zsigmond Vilmos operatőr csodálatos munkát végzett. Az énekesek pedig bebizonyították, hogy nemcsak a hangjuk kiváló, a színészi játékuk is magas színvonalú. Eredeti környezetben, nagy formátumú előadás részese lehet az, aki megnézi az operafilmet, amely már DVD-n is kapható. A határainkon túl is jól szerepelt. Egy Amerikában rendezett operafilmszereplésén kétszáz film közül az ötödik helyen végzett az alkotás. Erre a sikerre sokan felfigyeltek. Nyilván lett volna érdeklődés a zeneszerző más művei iránt is, de a következő kulturális tárca sajnos hagyta elveszni a lehetőséget, és meg sem próbálta külföldön népszerűsíteni Erkel Ferenc életművét.

– *Az évforduló kapcsán néhányan nyilván szívesen olvasnának Erkel Ferencről szóló könyveket. Ajánlana*

olyan szerzőket, akik hitelesen ábrázolják a zeneszerző pályafutását?

– Zsigray Julianna *A Sugár úti palota* című regénye Erkel Ferencnek a magyar zeneéletért vívott harcáról szól, valamint az Operaház felépítése közepette zajló sajtós, gyakran vizsdatetsző társadalmi jelenségekről. Olvasmányosan mutatja be Erkel, mint a nemzeti zene gondolatának megtestesítőjét és azt is, hogy miként valósul meg hármass életműve: a magyar operazene, a magas szintű zeneélet és az Operaház... A másik D. Nagy András *Az Erkel család krónikája* című könyve. A szerző ebben közli a legfontosabb életrajzi adatokat egészen napjainkig, és családfát is mellékel hozzá. Aki azonban tudományos igényű, alapos zenetudományi kutatásokra épülő tanulmányokra kíváncsi, annak Dr. Bónis Ferenc zenetudományi írásaiban kell lapoznia, illetve a Magyar Zenetudományi Intézet évfordulót előkészítő vagy elkészült kiadványai között. Ter-

mészetesen több kiváló kollégám is írt Erkelről, de felsorolásukhoz csak a teljesség igénye nélkül foghatnék hozzá. Az pedig sértődéshez vezethet.

– *Erkel Ferenc tizenhét vagy tizennyolc éves korában költözött el szülővárosából Kolozsvárra, ahol zongoratanári állást ajánlottak fel neki. Később azonban rendszeresen visszatért Gyulára, akár több hónapra is. Menedék volt ez számára, a zsongó főváros békés ellenpontja. A gyulaiak hogyan emlékeznek meg a város neves szülöttéről?*

– A XIX. században a fővárosból Gyulára utazni sok kényelmetlenséggel járt, Erkel többnyire lovaskocsin zötykölődött, később vonaton tette meg a hosszú utat. Mégis útnak indult, mert mindenképp szeretne szülővárosát. A gyulaiak ezt jól tudják, akkora szeretettel és tisztelettel készülnek az évfordulóra, ahogyan Budapestnek illett volna.

Borbély László

CZIGÁNY GYÖRGY

Tíz mondat Erkel Ferencről

Mint a Bach-család: a kétszáz esztendeje született Erkel Ferencnek is (dédapjától kezdve öccsének ma itt élő dédunokájáig) terebélyes családfája van, legalább tíz hivatásos, Erkel nevű muzsikust tart számon a magyar zenetörténet. Kölcsey versére ő szerző a *Himnusz*t. Ha mást nem komponált volna, akkor is minden magyar számára örökre megbecsült maradna a neve. Más népek gyakran harcias, pattogó indulóival szemben a mi himnuszunk zenéje valójában korál, imádság, amit méltósággal, a hit erejének áhítatában illik énekelni; legalábbis Lajtha László zeneszerző ezt kötötte egykor a lelkünkre.

Erkel Ferenc sereg nemzeti operája (*Hunyadi László, Bánk bán, Dózsa György, István király*) a nemzetét féltő művész hazafi-erkölcsének és zenei fantáziájának remeklése. De előadóművészként is számon kell tartani: tízévesen már hiba nélkül kísérte a miséket orgonán, Kolozsvár után pedig a pesti Nemzeti Kaszinóban keltett zongoraművészként bámulatot; kísérte Déryné énekét, ő

játszotta hazánkban először Chopin e-moll zongoraver-senyét, Beethoven *Kreutzer-szonátájának* zongoraszólamát és vezényelte Mendelssohn *Paulus oratóriumának* magyar nyelvű első előadását. Stravinskyt előlegezi meg egy érdekes kísérlete: országosan elismert sakkozóként írta meg a *Sakkjáték* című pantomim zenéjét, majd muzsikával erősítette meg Teleki László gróf szomorúj-tékát, a *Kegyencet*. Jó volna hallani a Jókai Mór szöveg-könyvére írt *Kemény Simon* operát is...

Amikor Pesten megjelent a *Zalán futása*, Vörösmarty eposza, akkor komponálja Erkel bencés diákként Pozsonyban a zenekar-kíséretes *Litániát*, első művét; halála évében pedig megszületik Mark Twain elbeszélése (*Az egymillió fontos bankjegy*), és felavatják a Múzeumkertben Stróbl Alajos Arany János szobrát. Megszólal Budapesten a telefonhírmondó, Pozsonyban pedig Erkel zongoraművész fia, László zongoraórákat ad a tizenkét éves Bartók Bélának.

FANCSALI JÁNOS Erkel, Liszt, Erdély

Az Erkel-évforduló alkalmával újra hangsúlyt kapott a zeneszerző erdélyi vonatkozásainak áttekintése.

Sajnos Erkel Ferenc 1828–1834 közötti kolozsvári tartózkodása még feltáratlan, bár ottlétének életreszóló hatását ő maga is vallotta: „A mi vagyok, mindent Kolozsvárt töltött éveimnek köszönhetek. Ott műveltem ki magamat zongoraművésznek, ott tanultam legtöbbet...” Kapcsolata a kolozsvári zenei élet fontos személyiségeivel tartósan bizonyult.

Erkel Kolozsvárra érkezésekor a harmincas éveiben járó Brassai Sámuel, mint vidéken élő magyar nemes családok házitanítója, valószínűleg a téli időszakban találkozhatott a későbbi zeneszerzővel, amikor a birtokosok városi lakhelyeikre vonultak be a kinti munkák befejeztével. 1833-ban kerül teljesen Kolozsvárra mint nevelő, miközben már cikkei jelennek meg történelmi, földrajzi vagy esztétikai tárgyban.

Ez, a téli, volt ugyanakkor a színházi élet legfontosabb időszaka. Déryné kora őszi távozása után 1828-tól kevés zenés játékot láthatott a kolozsvári közönség, és ez az állapot csekély kivétellel jellemző volt Erkel ottlétének teljes időszakára. Azon feltételezés, miszerint Erkel Ferenc ezekben az években vezette volna a kolozsvári teátrum zenei előadásait, egyelőre még bizonyításra szorul. Sokkal valószínűbb, hogy szűkebb társaságban szervezett zenei együttesekben próbálhatta ki később karmesteri képességeit.

Ugyanakkor az Erkel-család fiataljai, János (1812–), József (1813–) és Rezső (1819–) mind Kolozsvárt jártak gimnáziumba, és Brassaitól tanultak zongorázni. Természeteszerű a negyedik, a legidősebb testvér Kolozsvárra kerülése az ott tapasztalt kedvező kulturális légkör ismeretében. A Gr. Csáky József családnál betöltött nevelői állás bizonyára elegendő szabadidőt hagyott Erkel Ferencnek saját képzésére, amelyre oly hálásan emlékszik majd vissza. Több magyarázat ismeretes Kolozsvárról való távozása indokaira, szerintem egyszerűen az történt, ami általában a családi tanítókkal szokott: a tanítványok időközben felnőttek, többé már nem volt szükség

oktatásukra. Ezt bizonyítja Erkel következő lépése is, azaz a Stainlein-Saalenstein család szemerédi birtokára való utazása, ahol ugyancsak tanítói állás várta. (Az 1830-ban grófi rangot nyert család később is aktív zenei életre vágyott, hisz Volkmann Róbert 1840-ben rövid ideig ugyancsak itt oktatott.) A sors szerencsés fordulata lett útközben a Nemzeti Casinóban történt fellépése, amely meghozta számára zongoraművészi elismerését, ez pedig megnyitotta számára pályájának további lehetőségeit.

Erkel Ferenc (*Canzi Ágoston könyomata, 1861*)

Később, Erkel Gyulának, Ferenc fiának esküvőjén, Gyulán, 1870 tavaszán Brassai Samu tanúként szerepelt, és ez a bensőséges kapcsolat később is folytatódott. Erkel János fiait – Jánost és Ödönt – az 1860-as években ugyancsak Brassai Samu taníttatta Kolozsvárt, majd lányának, Ágnesnek, zongorajátéka elismeréseként 1895-ben egy zongorát küldött.

Az Erkel családdal való baráti kapcsolaton túl Brassai meghatározó személyisége volt Kolozsvár zenei kultúrájának. Első esztétikai írásai, zenekritikái már 1834-ban megjelentek, majd nemcsak Bécs, hanem Lipcse, München, Berlin vonzotta, Olaszországba is eljutott. Szervezőkészsége többször készítette zenekedvelő társaságok alapítására, azok működését figyelemmel kísérése.

Mikor a tordai születésű Rigó Annát zeneakadémiai zongoratanulmányaiban támogatta, Brassai 1879–84 között többször Budapestre látogatott, és ekkor Erkel Ferencel is találkozott. Rigó Anna mellesleg Liszt Ferenc tanítványa is volt ebben az időszakban, ami ugyancsak fenntartotta a Brassai–Erkel Ferenc–Liszt Ferenc kapcsolatot.

Brassai lelkesítette Erkel a magyar nemzeti opera megalkotásában, közvetítette a *Hunyadi László* szöveggönyvét a zeneszerző felé. Mindennek gyümölcse a neki ajánlott, zongorára írt *Hattyúdal* lett 1842-ben: „...Brassai Samu barátjának ajánlá Erkel Ferencz...”

A másik, ugyancsak kiemelkedő kolozsvári muzsikusként, aki Erkel Ferencsel közeli kapcsolatban állt, a bécsi születésű Ruzitska György szerintünk a XIX. századi Erdély legfontosabb zeneszerzője. Ő ugyancsak tanítóként jutott a szilágy megyei Nagyfaluba, ahol gr. Bánffy János nevelt lányainak oktatása volt a feladata. Amikor ők a felnőttkort elérték, Ruzitska György Kolozsvárra került. A nagyfalusi időszak (1810–1817) után Erdély fővárosában zenét tanított, majd 1835-től a helybeli zeneconservatorium igazgatója lett egészen 1869-ben bekövetkezett haláláig.

Erkel első operája, a *Bátori Mária* igen népszerű nyitányának egyetlen ismert példánya (vezérkönyv és zenekari szólamok) a Ruzitska György által írott másolat, amely a kolozsvári zeneművészeti főiskola könyvtárában legutóbb VIII. 357. szám alatt volt található. Rajta olvasható Erkel Ferenc 1845. február 1-jén írott „baráti” ajánlása. E nyitányból Ruzitska 1863-ban vonósötösre, majd 1864 októberében zongora négykezes együttesre készített átíratot.

Az ő esetében kevesebb Erkelrel kapcsolatos levelezést, egyéb dokumentumot találunk, de a szakmai kölcsönös megbecsülés egyértelműen bizonyított.

Karl Filtschről, a szász csodagyermekről rengeteget írtak, főleg német nyelven, legutóbb 2008-ban Peter Szaunig erdélyi szász származású, Németországba áttelepült zongoraművész és író közölt róla háromnyelvű monográfiát. Ebből az igényes kötetből kiderül, hogy az erdélyi magyar vonatkozások még mindig ismeretlenek a német ajkú zenetörténészek számára. Tudniillik még 1992-ben e hiányzó vonatkozásokat is illusztrálva próbáltam segíteni a budapesti Magyar Zene című folyóiratban megjelent tanulmányommal. Valamivel később, de még mindig az előbb említett kötet megjelenése előtt, 2003 tavaszán *Liszt Ferenc erdélyi tanítványai* című kötetemben bővítettem az előbbi írást.

Akkori ismereteinket jóval meghaladta Ferdinand Gajewski amerikai zongoraművész és kutató 2005-től honlapján folyamatosan nyilvánossá tett Filtsch-művek és egyéb dokumentumok közlésével. Karl-t, rövid életének majd minden mozzanatában végigkísérte Josef nevű, tizenhét évvel idősebb, ugyancsak muzikális bátyja. Gajewski közli az apa, Josef Filtsch naplójából a következő részletet: „Josef, who learned from me, in his 9th year, at Klausenburg and Hermannstadt, and in his 14th year in Vienna, was called a *Wunderkind*...”

Ezek az újonnan napvilágra került kompozíciók épp Josef hagyatékából származnak, így érthető a nagyobbik testvér szerzeményeinek felsorolása is. Mi magunk, a két Filtsch-fiú folyamatos együttlétére gondolva, korábbi kötetünkben ugyanígy cselekedtünk. E két forrásból állt össze Karl Filtsch műveinek immár bővebb sora. Életében nyomtatásban megjelent szerzeményeinek sora nem bővült (zárójelben Gajewski publikálásának éve):

op. 1. *Andante et Nocturne*, Pietro Mechetti, Wien. Anzeige in Wiener-Zeitung No. 184. 6. Juli 1841. (2007);

op. 2. *Introduction et Variations sur un motif favori de l'opera Il Pirata de V. Bellini*, Pietro Mechetti, Wien, Anzeige in W-Z 247. 7. Sept. 1842. (2008);

op. 3. *Premieres pensées musicales. Romance, Barcarole, Mazurka*, Pietro Mechetti, Wien, Anzeige W-Z No. 314. 13. Nov. 1843. (2006);

op. 8. *Étude pour le Pianoforte*, J. Wagner, Pest (2006).

A művek ajánlásai segíteni fognak a Filtsch-testvérek társadalmi környezetének megismerésében. Az op.1. *Andante-ja* („*dediée à sa bienfaitrice*”) gr. Bánffy Dénes nevére, született b. Schilling Johannára utal, aki 1835-től kezdve minden szempontból támogatta Karl zenei fejlődését, biztosítva számára – és bátyja, Josef számára – ennek anyagi feltételeit is. Eredetileg kéziratban maradt másik művét, amelyet elhunytá után a bécsi C. Spina kiadónál jelentettek meg két más zongoradarabbal *Oeuvres posthumes* cím alatt, az *Impromptu Gesz-dúr-t* ugyancsak „*à sa bienfaitrice la Comtesse Jeanette Bánffy née Baronne de Schilling-Cohnstadt*”-nak ajánlotta.

Josef hasonlóképp cselekedett, amikor az op. 1. megjelölésű *Mélodies hongroises pour le piano* című, magyar stílusban írt öt zongoradarabja „*dédiées à Monsieur le Comte Denis Bánffy*” ajánlással jelent meg Pietro Mechetti bécsi zeneműkiadónál.

A magyar főúri társadalom más személyei ugyancsak körülvették és segítették a kis Karl-t, ő pedig műveivel köszönte meg ezt. Az op. 3. számot viselő három művet például „*À Mademoiselle Marie d'Appony*”-nak ajánlotta, Josef pedig az op. 5. alatti *L'Alouette* és *L'Hirondelle* című két zongoradarabját „*à Madame la Comtesse Jeanette Esterházy, née Comtesse Batthiány*” ajánlással adta ki. Sőt ugyanő az op. 12. *Romances sans paroles* háromrészes sorozatot „*À Madame la Comtesse Anne d'Amadei, née de Rosti*” dedikálással jelentette meg a C. Spina bécsi kiadónál.

Nem kevésbé figyeltek muzsikuskortársaikra, hisz Karl az op. 1./2. *Notturmo-t* August Mittagnak, bécsi tanárának, az op. 2 *Változatokat* S. Thalbergnek, a *B-moll Impromptu-t* pedig Alexander Dreyschocknak ajánlotta, utóbbi két muzsikuskortársak európai zongoraművészet kiemelkedő személyisége volt. Számunkra legérdekesebb mégis az op. 8. alatti *Étude*, mert azt „*composées et dédiées à Monsieur Francois Erkel, maitre de chapelle du Théâtre Hongrois à Pest*” ajánlással a pesti Wagner József nyomdájában adták ki, Mona Ilona szerint 1845 előtt.

Erkel 1834 elején távozott Kolozsvárról, miközben Karl Filtsch ottani meghallgatásáról ugyanitt 1835. május 30. körül értesít a helybeli sajtó. A következő lehetőség találkozásukra Pesten lett volna, Karl két ott tartott hangversenye alkalmával, 1841. június 11. vagy 17. körül. Hogy mit szeretett volna jelezni Karl Filtsch Erkel Ferenc felé 1844 végén – 1845 elején ezzel a dedikálással, egyelőre nem tudjuk, miként azt sem, miként fogadta Erkel a fiatal zongoraművész ajánlását.

Legalább ilyen nehéz feladat rájönni, miért mellőzi az immár tizenötödik alkalommal Nagyszébenben megrendezett Karl Filtsch Nemzetközi Zongoraverseny ezen

etűd besorolását a legnehezebb, kötelezően választandó Filtsch-művek közé. Igaz, e zongoraverseny kezdeményezője épp Peter Szaunig, akinek gondozásában 1994–2005 között a Gehann-Musik-Verlag már kiadta az összes korábban nyomtatásban megjelent Karl Filtsch-zongoraművet – kivéve az egy op. 8.-as, Erkel Ferencnek dedikált *Etűdöt*... Ugyancsak érdekesnek tartjuk itt minden évben az op. 1. no. 1. (*Andante*) és az op. 1. no. 2. (*Notturmo*) művek kiírását az op. 2. alatt megjeleníteni.

Közben a nemrég felfedezett *Konzertstück* egyre nagyobb elismerésben részesül: 2006 nyarán az Egyesült Államokban, 2007-ben Münchenben adták elő, legutóbb ifj. Csiky Boldizsár 2009-ben Iasi-ban játszotta zenekari kísérettel.

Karl Filtsch és Liszt Ferenc kapcsolata utóbbinak Bécsben 1838. április 10–május 26. között tartott tíz hangversenye idején kezdődött. Két év múlva, 1840. január–március között Karl újra beszámolt kettejük találkozásairól, együttműködésükéről. Mindezt jóakaratóan segítette gr. Bánffy Dénesné Schilling Johanna. A grófné támogatta Lisztet az 1850-es évek végéig, mikor a zeneszerző miséjének védelmében lépett fel a bécsi társadalmi életben.

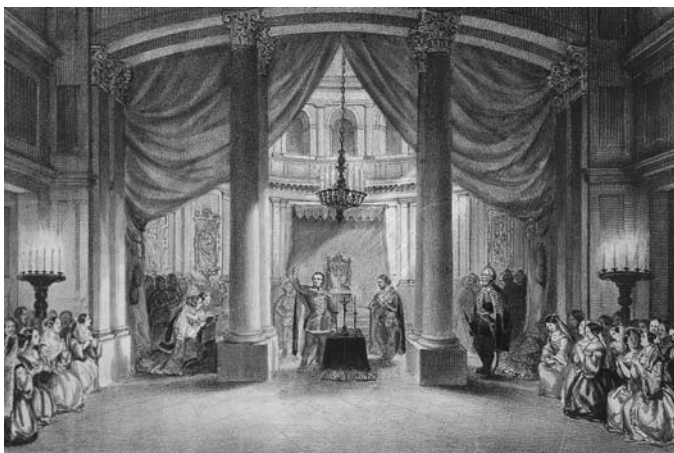
Párizsban, Chopin távozásakor, kutatásaink szerint 1842 augusztusának elejétől Liszt Ferenc vette át Karl tanítását. Ezt megerősítette több levéltöredék, amelyet épp Ferdinand Gajewski közölt: így számolt be Josef épp gr. Bánffy Jeannette (sic!) számára írott levelében: „Ich gehe morgen mit Carl zu Liszt, der sich Gegenwärtig hier befindet; vielleicht hat er die Gefälligkeit, ihm einige Stunden zu geben” (Paris, 15. Aug. 1842.). Maga Karl pár héttel később írja: „Madame R...freute sich, dass ich jetzt von Liszt Stunden nehme...” (7. Sept. 1842.), végül újra Josef tájékoztatott: „Liszt fährt fort, mit Carl ganz ausgezeichnet zufrieden zu sein und studiert ihm in diesem augenblicke seine ungarischen ein... Morgen hat Carl Stunde bei Liszt...”.

Kolozsvár, miután 1835 nyarán felfedezte, 1841 nyarán a zeneconservatorium tiszteletbeli tagjává választotta, majd 1845 nyarán, egyedülként Erdélyben, méltó módon emlékezett meg a nemrég elhunyt Karl Filtschre a helybeli lutheránus templomban augusztus 16-án Mozart *Requiem*-emlé, amelyet Ruzitska György vezényelt.

Gr. Bánffy Dénesné pedig, bizonyára férjével egyetértésben, méltó síremléket építtetett a velencei San Michele temetőbe nyugvó fiatal szász muzikus emlékére.

Az Erkel Ferenc-operák bemutatóján a magyar–örmény Hollósy Kornélia vitte sikerre a szoprán-szerepek szereplőit. A család Szamosújvárról származott, ekkor még Korbuly név alatt ismert tagja Bogdán Bánátban szerzett birtokot,

majd 1832-ben nemesiséget nyerve, Hollósyra változtatta családnévét. A Gertenyesen 1827-ben született Kornélia Julianna Klára temesvári iskolái után, Bécsbe ment Matteo Salvihoz, majd két évig Francesco Lamperti tanítványa volt Milánóban. Hazánkban először Temesváron lépett fel 1846-ban, és rövidesen szerződötték a pesti Nemzeti Színházban, ahol, bár megszakításokkal, de ti-

*A király esküje, jelent a Hunyadi Lászlóból
(Nemzeti Színház, 1844. január 27., Walzel Ágost litográfiája)*

zenőt éven keresztül nemcsak a francia és olasz operák, hanem Erkel majd minden operájának primadonnája volt. *A Batori Mária* 1858 januárjában történt felújítása alkalmából Erkel fuvolakíséretes kadenciát írt számára a 4. szám Cabalettájához, amely *Hollósy-Cadenz* néven ismert. *A Hunyadi Lászlót* 1844-beli bemutatása után 1847-ben újra elővették, ekkor a zeneszerző a III. felvonás végén lévő egybekelési ünnepélyhez komponálta a *Hollósy-Cabalettát*. Ezt a részletet a későbbi énekesnők nem tudták előadni, ezért áthangszerelt, rövidített változata is készült. A következő *Sarolta* és *Erzsébet* operák után a *Bánk bán* Melindájának bemutatásával Hollósy Kornélia teljesítette ki az Erkel-művek sikerét. Huszonhét alkalommal lépett fel ebben a szerepben, búcsúelőadása is ez volt 1862. július 29-én. Erkel a C-dúr áriáról így vélekedett: „Hollósy ebben a jelenetben classicus, és aki nem fog sími annak nincs érzése.”

Természetes a fentiek ismeretében a Liszt Ferencsel való ismeretség, Hollósy Kornélia budapesti szalonját ő is látogatta az 1850–60-as években. Végül az 1865. augusztus 17-én rendezett hangversenyen, amelyen a Pest-budai Hangászegylet negyedszázados fennállását ünnepelték, Hollósy Kornélia magyar dalokat énekelt nagy sikerrel, ez volt utolsó nyilvános fellépése. Liszt és akkori veje, Hans von Bülow elismeréssel hallgatták.

A fenti személyiségek felsorolt vonatkozásai semmiképp nem adnak teljes képet a címbeli témaköréről, de érdemesnek tartottuk a többszörös évfordulók vízvázlatján megemlékezni róluk.

BOTH BALÁZS
Jus talionis

Pulmann Juditnak

*Mikor magzatod hét hónapos,
akkor száll vissza rád az átok;
hűségesnek hitt választottad
lesz a megbabonázott.
Holdtöltekor jöjjön el érte,
szelekkal vemhes órán,
hogy kígyóként megigézzé
az aranyhajú boszorkány.*

*Csukott szemhéjad alatt látod,
villámló gyönyörével.
Mihez kezdesz? Körbeszaglász
a kénkőszagú éjjel,
magadban sem látsz semmi mást,
mint vigasztalan sötétet.
Fiadnak nevet választanál?
Rákos sejtekre züllik a lélek.*

*Út előtted csak egy; ha sétálsz,
a sziklák sírkővé válnak,
magzatod minden lélegzetedből
szelét érzi egy nagyobb halálnak.
És élni kell mégis. Hiába csábít
kötél, gyorsvonat, gyógyszer;
a napok salakját, bármilyen nehéz,
egyesegyedül hordd el.*

*Akkor is, ha hinnéd szavát,
hazudjon lángoló arccal.
Téged ölel, képzeletében
másikat vigasztal.
Idegrendszered kisüléseit
sírva, jajgatva érzi benned,
köldökzsinóron méreg szivárog
a meg sem születettnek,*

*mert nem csak ő él, a szörnyeteg is,
ki szemedben gyilkos fényt ragyogtat.
Halálig hűnek hitt pároddal élsz.
Dehogy élsz. Te rég halott vagy.
Most már, látod, megirtalak:
sárkányként szállj el, maradj magadra.
Lelkem felett gonoszságodnak
mától nincs hatalma.*

HORVÁTH (EÖ) TAMÁS Brumaire floréal

Azon percben, mikor Anne-Louise kisasszony feje aláhullt a kosárba, váratlanul igen erős testi vágycsapás lett úrrá rajtam. Leginkább ahhoz hasonló, aminőt sihederkorom kezdetén tapasztaltam, mikor először szembesültem azzal, mennyire kiszolgáltatott vagyok férfiúi természetemnek.

Délelőtt tizenegy felé járt, tűzött a nap irgalmatlanul, s nemcsak én verejtékeztem bőségesen, de körös-körül mindenki. Mondhatni, túlságosan is érzékeny alkatot kaptam a sorstól, így a magamén kívül még ezerszeresen zavart a sokaság rettenetes kipárolgása. Émelyeg-nem kellett volna, eszméletemet vesztenem, vagy kiadni gyomrom tartalmát. Ágyékom moccan helyett.

Irtóztam egyébiránt az efféle barbár látványosságoktól. Hallgatólagosan tudomásul vettem: elkerülhetetlen a véráldozat. Ha enyhül szeretett hazánkra, a Köztársaságra nehezedő idegen nyomás, ha sikerül leszámolni a spekulánsokkal, a korrupcióval, nyilván elbontják a nyaktílot idővel. Nem tocsoghat vérben a Forradalom!

Szerettem volna azt hinni: nem a magam akarata vitt arra a környékre. Lábam mintegy delejezve, rajtam kívül álló erők parancsának engedelmeskedett. Pontosan ismertem az ítélet-végrehajtások helyét, idejét s a kivégzendők névsorát. Olyasmi ez, mint mikor megfogadja az emberfia: soha, soha többé nem vetődik a bordélynak tájékára sem.

A körben ácsorgók – javarészt a csatornák, külvárosok népe – láthatóan hozzáedződtek a véres cirkuszhoz. Megjegyzések, bekiabálások röppentek. Versengtek úgyszólván, miként tehetik szánalmassá, nevetségessé a halálba indulókat. Nekem már a bokámon csorgott a verejték. Menekülni volna jó, ez járt az eszemben, de izmaim konokul ellenálltak.

Szemem láttára nyírták le a haját. Csak parókában láttam odáig, vagy kalapocskában, amely nem mindig a legutolsó divat szerint készült. Akár ha ruhátlan lett volna. Sem szőke, sem barna, amolyan seszínű – lényegében nem is szép. Szinte kislány kora óta festette az arcát. Most semmi. Vélhettem volna jelentéktelennek, vonzerő híján levőnek, de ő Anne-Louise volt. Reménytelenségeim és kínlődásaim tárgya.

Az elítéltek egyikére sem lehetett ráfogni, hogy emberül viselték volna magukat utolsó perceikben. Azok tetszettek leginkább szánandónak, akik megpróbálták eladni, hogy emelt fővel fogadják az elkerülhetlent. Körműket tenyerükbe vajták, ajkukat harapták. Akadt, aki maga alá rondított. Imádoztam egyszerűen csak félt.

Hangtalan, könnytelen zokogás rázta, s nem lehetetlen: valami váratlan, csodás menekvésben reménykedett.

Az ítélet végrehajtása előtt – mint rendesen – felsorolták, miben találták bűnösnek. Rágalom az első szótól az utolsóig, tisztában voltam vele. A bujaságot is beleértve, mely vádpont alatt úgyszólván szemérmetlen részletességgel taglalták: kikkel, mikkel, mi módon adta össze magát. Férfiasságom nem ekkor kezdett el lüktetni, feszülni. Hanem mikor megperdültek a dobok. A tömeg röhögött és káromkodott felváltva. Gyanítom, ők is sejtették. De ama pillanatokban sokkal jobban érdekelté őket a mocskos-lármás kutyakomédia a valónál.

Megeshet, a szemem káprázott. Bebeszéltem magamnak. Rám nézett. Kikeresett, és megtalált pillantásával. Nem vádolt, nem is bocsátott meg. Csak, mint aki kedvesétől búcsúzik. Felfogván, beletörődően: soha, soha. Én elkaptam tekintetemet.

Beszélik többen: mosolygott holtában. Szemét senki nem zárta le. Egy gazdátlan főnek? Csak bámult, bámult bele derűsen a mélykék végtelenbe.

Soha életemben nem kaptam atyámtól két akkora pofont, mint amikor bejelentettem: Párizsba megyek, sansculotte-nak állok.

Fiatalember voltam már, szörnyű igazságtalanságnak véltem, ami velem esett. Ordított, utolsó, istentelen eretneknek, pokolfajzatnak nevezett. Azt kiabálta, zsan-dárokkal fogat le, ha át merem lépni városkánk határát.

Tudtam: ő is tudja, mekkora képtelenség ez. Önkénteseket toboroztak mindenfelé. Majd pont egy akármilyen tetőfedő fiát! Majd pont az övét!

A hírek nehezen találtak utat felénk. Beletelt egy esztendő is, mire eljutott hozzánk, mi esett, hogyan esett odafönt, Párizsban. És az sem vegytiszta állapotban. Itt elvettek belőle, amott hozzátettek. Egyetlen bizonyosság létezett: a világ már nem olyan, mint egykoron. És mi, ifjak hittünk benne életre-halálra: lesz beleszólásunk.

A földesúr, a vikomt egyébként maga is rokonszenvezett az újfajta, szabadító eszméssel. Több, olvasott társammal együtt jó néhányszor megfordultunk szalon-jában, hunytunk szemet esendőségei, hiányai felett.

„Szarházi!” E titulust atyámtól érdemelte ki, akinek nemegyszer maradt adósa. Le nem tagadta ugyan soha, de meg nem történt, hogy a munkákat időre kifizette volna. „Nem lep meg, hogy az istentagadókkal tart. Pont az ilyen léha alakoknak találták ki ezeket a felforgató eszméket. Egyenlőség! Pihá!”

Vékonyka ember volt, nálamnál vagy egy fejjel alacsonyabb. Magam sem hittem, hogy ekkora frászt bír lekavarni. Szívesen elmagyaráztam volna neki, de gyanítottam: reménytelen. Nemcsak újságot: könyvet sem olvasott.

A Szentírásból is csak annyit, amennyit aznapra jelölt a plébános. Aki szintén a forradalom hívének vallotta magát.

Azért dolgozott bennünk valami rossz sejtés a fővárosban zajló dolgokkal kapcsolatban. Réges-rég nem az, amiért mindenünket egy lapra tettük fel. A komisszárak, akiket fentről szalajtottak, saját maguk jártak élen a sugdolózásban, rémhírek terjesztésében.

Egyre ritkábban vitáztunk fent, a kastélyban. Próbáltunk úgy tenni, mintha nem félnénk. Nem lehaláltatni a hangunkat, ha a komisszár polgártárs feltűnt a láthatáron. Nem fabrikáltunk magunknak külön bejáratú, titkos virágnyelvet. Nem támadtak szörnyű kétélyeink az új rend, a Köztársaság mibenlétét illetőleg.

„Ugye, mondtam én, pokolra való mind!” Atyám hangosan, rikácsolva beszélt. Tudomásul sem véve, hogy bárhol, bármikor ott fülelhetnek a spiclik. „Szabadság! Egyenlőség! Testvériség! Így akartátok? Legyen eszed, fiam! Két hónap, és seholy sincs a Konvent. Sem a Népjóléti Bizottmány. Mit két hónap! Két hét!”

Időnként Anne-Louise is jelen volt beszélgetéseinken. Ilyenkor a szokottnál is több sületlenséget hordtunk össze. Magam általában szólalni sem bírtam. Egy délután járt az eszemben. Egy délután, amikor vége szakadt az ábrándoknak. S mikor az ábrándoknak mégsem bírt vége szakadni.

Fent, Párizsban a képembe röhögtek. „Te, sansculotte-nak?” Az alkatuk, az ábrázatuk, kiállásuk is egészen más volt, mint akikkel nap mint nap érintkeztem. Nem érveltek, nem mérlegeltek. Ők maguk a zsinórmérték, ez sugárzott hanghordozásukból, mozdulataikból. Mit is akarhat tőlük egy vidéki tahó? Nem kételkedtek. Némelyikükről jól kitetszett: boldogabb időben gyakorta kerülne nem kívánt viszonyba az igazságszolgáltatással. „Miért, ismersz valakit? Vagy valakinek a alakije?”

S még én szégyelltem magamat.

Minden bajnak a spinét volt az okozója.

Valami távoli szobácskában pengett-zümmögött. A darab, amit játszott, zavaróan együgyűnek tűnt. Olyannak, mint amelyet, ha megfeszül, sem bír kirázni füléből az ember.

Végigtrappoltunk a folyosókon, melyeket a hiedelemmel ellentétben sem tükör, sem márvány nem borított. Atyámat berendelte valami munkára a vikomt, melyért a fizetséget – sejtettük – várhattuk hetekig. Hónapokig akár.

Akik Párizst megjárták, elképesztő dolgokat meséltek. Selyemből, porcelánból van ott minden! Meg csipkéből, leheletfinom brüsszeliből. S az asszonyszemélyek! A legtöbb szó róluk esett. Nem olyanok ám, mint a helybeli fakóarcú, földszagú leányok. Oly törekenyek, habkönnyűek, akár a virágok, pillangók! És nemigen kéretik magukat: első szóra hajlandóak a férfinéphez. Nem fizetségért, mint a kalaposleányok. Szerelemből,

természetesen. Akit ölelnek, soha mást nem kíván. Ezért ajánlatos óvatosnak lenni velük.

Kamaszkorom első megrázkódtatásain túl lehettem már. Rendelkeztem sejtésekkel a szebbik nem mibenlétét illetően, ám tapasztalásom igen csekély volt. Mondhatni: semennyi.

Ábrándoztam jobb híján. A fővárosi leányokról. Igaz-e, hogy akármennyi ruhát is öltenek magukra, alakjuk annál inkább kitetszik? És hogy Anne-Louise kisasszony megállná-e a helyét közöttük? Lényegében ez izgatott legjobban mindnyájunkat. Hiszen ő valójában nő. Mi több: hölgy. Mi pedig...

Eldöntöttem, nem leszek bádogosinas, verjen akár félholtra atyám. Ifjú vagyok, s mint többen állítják: tehetséges. Elmegyek, világot látok. Katona lesz belőlem, hajós vagy vándorszínész. Akárhogyan is, de hallanak még rólam. Hazatérek, és Anne-Louise elé állok.

A spinét pedig csak zsongott-bongott.

Nem volt egészen önkéntelen, hogy elkószáltam atyám mellől. Igaz, szándékos sem. Váratlanul a kastély egy teljesen ismeretlen részén találtam magamat. A hangszer továbbra is sejtelmesen zizegett félközeli-féltávolból. S én hirtelen úgy éreztem, vissza nem bírnék keveredni. Úgy lehet, nem is nagyon kívántam.

Mint ahogyan leskelődni sem akartam. Csak odatévedt a tekintetem. Magától.

Őt pillantottam meg a szobácskában. Tükör előtt ült, lenge öltözetben, s az arca festetlen volt még. El nem bírtam képzelni, hogy asszonyi személy szép lehet így is. Bájosabb, vonzóbb, mint mikor csáberejének megannyi fortélyát felsorakoztatja.

Kis idő múlva vettem csak észre, hogy nincs egyedül. Egy szerezcsen kisinas állt féloldalt, a háta mögött.

Elszorult a szívem. Bár a legényke jóval fiatalabbnak tűnt nálam, Anne-Louise-nál is – gyermeknek igazából –, képzeletem mégis rettenetes jeleneteket hívott elő.

Tudtam róla, hogy élnek a világon *ilyesfélék* is. Valahol Indiában. Arábiában? Afrikában? S hogy a történetek szokásaikról (emberhússal táplálkoznak) csekély mértékben valósak. Leginkább semennyire sem. Valamint elképesztő méretű, rőfnyi férfiasságukról, s a vele együtt értendő hatalmas étvágyról.

De ez a fiú ott állt fedetlen vállú, felékszerezetlen imádoztam mögött, és nevetett. S nevetett Anne-Louise is. Fogalmam nem volt, mit találnak olyan mulatságosnak, de éreztem, ez a kacagás összeköti őket, engemet pedig kizár.

Elpusztítom őket, ez járt akkor az eszemben.

– Nem értjük, mi a bajod. Minden tekintetben szabályos eljárást folytattunk le. Vádpontok hangzottak el, és ítélet született. Védekezhetett.

Amire legkevésbé vágytam: hivatalnok lettem. Aktakucak. Tintanyaló. Felettesem egy-másfél esztendővel lehetett korosabb nálam. Vagy annyival sem. Minden helyzetben tudta pontosan, mikor kell tenyerét a szája elé tartania, mikor harsognia. Ilyenkor apró nyálcseppek záporoztak belőle.

– Tessék megbirkózni vele: vége. Megvolt a népünnepély, haza kell menni. Jön a hétfő reggel, és várja az embert a hivatal, a kaszárnya, a tanácsadói testület. Nekünk, akik végigcsináltuk az egészszet, leginkább nekünk illenék tudomásul venni: nem lehetünk az év mind a háromszázhatvanöt napján szerelmesek. Konszolidáció. Most erre vágyik a nép. Kis dolgokról essék szó.

Örülöm kellett volna lényegében, hiszen az sem volt kizárt: elindulok felfelé a számlétrán. Nem teljesen úgy, ahogyan eredetileg elképzeltem, de jobb híján ez is megteszi. Leheletnyivel talán jobban is éltem, mintha otthon maradtam volna tetőt fedni, bádogozni.

Valódi feladat, valódi munka igazából semmi. Körmöltni, pecsétnyomót lehelgetni. A többiek is nagyjából velem egyívásúak. Kezdetben fel sem tűnt, mennyire sűrűn cserélődnek. Arcok süllyedtek el, s bukkantak elő az ismeretlenségből. Igyekezünk úgy tenni, mintha nem zavarnának minket a szóbeszéddek.

– Nem hűséget várunk, hanem megbízhatóságot. Nem fontos tisztában lenni az összefüggésekkel. Mit is tudhat a kerékagy a kocsibakról? Ne akarják mindenáron újraalkotni a rendszert. Ha akadnak is benne kisebb hibák, az arra illetékesek elvégzik majd a szükséges igazításokat. Károsak az efféle okvetetlenkedések. Mondhatni: veszedelmesek.

Ahhoz, hogy elé álljak, kérdőre vonjam, beismerni lett volna szükséges: már nem vagyok egészen jelen. Anne-Louise kisasszony feje rám mosolygott, ehhez kétség ne férhet.

A börtönök, vérpádok környékén ógyelegttem titokban. Szégyelltem: miért nem vagyok elég bátor? Miért nem vagyok szép, miért vénülök? Költők, szépasszonyok, hamiskártyások, felforgatók. Az elmúlásban talán mégsem, de a halálfélelemben bizonyos egyenlők vagyunk.

Nem kizárólag a nyomorult kis életem miatt rettegtem. Hanem hogy ténylegesen is megbuktam. Nemcsak hitelemet: hitelemet is vesztettem. Előljárom s még néhányan a mindentudás letéteményeseiként jártak-keltek körülöttem. Ha kinyitom a számat – tudtam – lélekben kivégeznének. Testi megsemmisítem csak ezután következhetne.

– Mindent tudunk mindenkiről. – Ezt már négyszemközt mondta. – Nemcsak a kibeszélt szavakat, az elgondolt ötleteket, de a soha be nem ismert vágyakat is. Ez a rendszer fenntarthatóságának alapja. Ami ettől a legcsekélyebb mértékben eltér: erkölcstelen. Mihez képest? Ki tudja! A felettünk állók is ide-oda lavíroznak. Persze ez

semmiképp nem jelentheti, hogy alárendeltjeinkkel szembeni elvárásainkon akárcsak szemernyit is enyhítenénk. Ön túl sokat álmodik, aggasztóan sokat! Mi köze a fenéksúlynak ahhoz, merre halad a hajó?

Történetek esetek, amelyekről suttogni sem mertünk igazán. A lelkiismeret példájának kikiáltott személyek váltak minden külön indoklás nélkül botránykövé, majd tűntek el egyik napról a másikra.

Igen valószínű, hogy azokban az órákban, percekben semmivel sem bírom magamat különbül viselni, mint a többiek. Reszketni, vacogni fogok a nyári hőségben. Az sem lehetetlen, hogy képtelen leszek visszatartani a szükségemet. Hallani jó néhány papról, kalandorról, akik búcsúzól odakiáltottak valami szellemeset a bamba sokaságnak. Vagy a hóhérnak. Nekem ez bizonyos nem fog sikerülni. Nem miatta veszek, nem érte. Csak úgy. Azt gondolom, ez igazságos így.

A forradalomban továbbra is hiszek. Történjen akármi: rendületlenül. Akármi is történt, nem azok tehetők felelőssé, akik önkéntelen kitakarták a szívüket. Meg a szerelemben.

A küzdelemnek vége szakad előbb-utóbb. Elfogy a puszkapor, kicsorbulnak a szuronyok, s a tricoteuse-ök is beleunnak a vérgőzös kutyakomédiába. Nincs mentség: belőlük lesznek a derék, jóra való polgárok. Ők írnak engemet, ha úgy tetszik.

A lelkiismeret-furdaláson – hogy én adtam volna fel őt – még sokáig nem bírok úrrá lenni. Vagy sohasem. A vád akár igaz is lehetne. Ha büntetés járna nekem: nem emiatt. A spinét az oka mindennek.

A vikomt – Istennek hála – már nem érte meg leányának vesztét. Felkötötte magát, amikor kitört a vendée-i felkelés. Atyám holtában sem bírt békülni vele, földijeim ezt mesélik. „Azt kapta, amit keresett.” Emígyen dohogott a temetése után is.

Beszélik: az ember tagjai még hosszú percekig elevenek maradhatnak azután, hogy lehullt a fő. Zavarodottan, kétségbeesve kutatnak valami felsőbb parancs után. Ha lehet utolsó kívánságom: szorososan, irgalmatlanul szigorúan kötözzenek meg.

Egyvalamire igyekszem gyűjtögetni az erőmet. A rólam szóló jelentés mér eljuthatott a megfelelő helyre. Felettemmel tisztán, egyszerűen, harag nélkül kell beszélnem.

Az ő ideje is betelik, ez elkerülhetetlen. Ezért fontos szembesítenem őt. Derűs szívvel, lelkiismeret-furdalás nélkül fogadja sorsát, ha őt is bedarálja a Gépezet. Ami nem szent, az nem forradalom. Szerelem híján az erény skálázás csak, lélek nélkül való ujjgyakorlat. Az emberi szív harcmező és vérpád egy időben.

Halljátok már...

JÓNÁS TAMÁS

Ami-ima

Most Isten háta mögött, hol nem ragyog az ész,
 hol hónapokat töltöttem el ködben, egyedül,
 hol a mozdulatlan, vizslató szem lelke a merész,
 hátba nézek Istennel, mindegy, mibe kerül.
 Mert el kell rajta üldögnem, mint parton a béka,
 milyen tökéletességnek lettem maradéka,
 milyen szeretetről mondtam le vagy miért rosszat,
 szédít-e az ima, vagy tényleg sátánt oszlat.
 Van-e sátán? Milyen lassú? Mit akar a sárga
 pokoljába lecipelni frissen mázolt szája,
 úgy fogva a díszes fájdalmat, mint macska kölykét,
 s azt hiszi, hogy véletlen, hogy rossz dolog nem történt.
 Érvelne? Vagy harcolna? Vagy herceg ő, és vérből,
 tisztaságból, szomorúan mosolyog oly kérdőn?
 Tudja tán, hogy pillanatnyi idő kéne hozzá,
 hogy a szerep cserélődjék, s hozzá imádkozzál?

Nem szeret az úr engemet. Én se őt, magam se.
 Hitetlenségem szüntelenül vérző aranyseb.
 Nem simogat, szégyenlősebb ő annál, én morcabb.
 Jó leszek a torka alá, üres, poros polcnak.
 Ki nyakára száll a galamb torkomról, a szürke?
 Ki lesz az én türelmemre nyugtalanul büszke?
 Ki fogja a soha ki nem mondott segítségek
 nagy munkáját megdicsérni, ahogy én a gépek
 erős, egyszerű és hangos munkáját dicsérem.
 Mindegy nekem, hol lakom, hogy várban, utcaszélen.
 Látom, hogy a gyönyör gyanús, harap, karmol, éles.
 Mosolyogva simogat, ki tényleg szenvedélyes.

Áldj meg, Uram! Ne követeld hitemet, mert nincsen.
 Nem én dobtam el, te vetted át aranykilincsem.
 Nem én kerültem a templomokat, te kínáltad:
 ne járjak el sehova, hogy ott lehessen nálad.
 Segítségre van szükségem, tarkóm tartom égnek:
 hiszek minden lélek, akár torz szeretetének.
 Imádkozom hozzád, Uram. Hozzál nekem reggelt.
 Mikor nem csak a Napod, de tört hitem is felkelt.

Bóc

sárga kincsem kék bolondom
 mint jó bohóc a porondon
 hozzád érek bemocskolódsz
 mint cirkuszban a rossz bohóc
 azzá leszel amivé a
 lelkünket tépő hiéna
 úgy nevezett égi atya
 kételkedő gondolata:
 ember leszel vár a cirkusz
 bent toporogsz amíg kint futsz
 összehabozod a tested
 arcod felemásra fested
 fújod félve trombitádat
 a közönség reád támad
 senki se véd senki se lát
 szégyenkezik édesanyád
 buggyos fehér bő gatyádban
 eldugott pót-trombitád van
 elveszítéd futsz a halál
 kikezd pedig meg se talál
 ülsz egy patak partján mint a
 játszótéri szakadt hinta
 nem lenget a szél se többet
 tetszik is mikor leköpnék

Sírjunk!

ősszel a labdák sárga kabátban
 eszméletlen kisgyerekektől
 messzire pattannak neki égnek fának
 fáradt és bénult horizontnak
 ott gurulok velük én is a tájban
 arcom a feltúrt földeken átút
 lenről néz fel a második énem
 kislányért szeretőért térdelek égre
 szöknek a fák menekülnek az erdők
 érzékeny kék avarút terel engem
 hol van a durcás szoknyás tenger
 merre vagy édesapám anyu hol vagy?
 nincs üresebb zseb a nagy nyomorúságban sem
 mint ahogyan s amilyen üresen vagyok én ma
 térdelj rám takarítsd ki a torkom
 szedjél össze az elhullt rossz szeretők
 odapöckölt félredobott szavaiból
 istenem vagy minek hívjalak már
 mindegy ritmustalanul legyél úr
 ennyire balga a vár ura nem lehet és nem!
 sírjunk!

Hajnal volt

*Ma elfelejtek mindent. A szavakat. A szádat.
 Átadom a színeid a szöszmötölő nyárnak.
 Elfelejttem, hogyan mozdulsz, mit hazudsz és kinek.
 Nem maradnak belőled se hajnalok, se színek.
 Ma elfelejtek mindent. A hajszáritó csobban,
 néma tudok maradni a szenvedéshabokban.
 Elhagyom az időt, mint szandálját a gyermek.
 Így tesz, akit gyűlölni, szeretni se mernek.*

LŐDI TAMÁS

A járás könnyűsége

*Hét és fél ujjad összefonva
vasalt csipke a fejed alja
képek zuhognak rám a
ravatal blendéjén át
összefogjuk házainkat
végtagjaink feszülnek
nem tudjuk egyben tartani
ami minden darabjában
szétesni készül csonkolják
lábunkat csavarják ujjainkat
tekintetünk ásott kút
megkocogtatom a tégladongát
derekadra vont kötéllal
lógattalak be úgy raktad
fölnezel a szűk nyíláson.*

Fordítva marad meg

*Egyedül dolgozik fagyott
kezében nehezen mozdul
a véső tőlem függ mikor
mit és hogy együtt eszünk
este idegen szálláson
undorral mossa izzadt
fűrészporos hátamat egy a
kvártély átretben tekintete
vizeskék szememen mint
egy kis állat nincs is itt vagy
engem nem lehet megtalálni
eddig büszke voltam rá
jobban akartam mint
a szülei alig győzöm
úgy lenne a legjobb ha nem
érne véget ez a munka.*

Ház-mankó

*Fűrészzelem a vizes gerendát
megszállott sorjázom a téglát
nevetnek a szomszédok dolgozni
csak csapatban zöldségleves
Pythia-gőzében műtöm rothadó
lábam örökölt seb köröm
nélkül könnyebb visszafelé
araszol a vér unokám tetőre
segít kiszögelem magam
újranöveszt a nap látod
sejtburjánzás kérdése
föld fölött tart ház-mankó
ácsfedél utolsó házra.*

SZIRTES GÁBOR

„Talán gondol velünk a jövő”**Adalékok Tüskés Tibor szellemi önismeretéhez
(Levelek Fodor Andrásához)**

Jelentős alkotások és életművek születésének forrásai közt a tehetség, a család és az iskola, a mintaadó elődök, a kortársak hatása, a környezeti, táji inspirációk kétségtelenül szerepet játszó tényezők, vizsgálatuk is elengedhetetlen. Ez többnyire meg is történik. Ritkán fordul elő azonban az irodalomtörténeti kutatásokban a szerző önismeretének, mindenekelőtt szellemi önismeretének feltárása. Ennek alapvető oka az alkotó legmélyebb gondolati, érzelmi, tudati rétegei feltárásának nehézsége, hiszen ehhez többnyire nem, vagy csak ritkán állnak rendelkezésre autentikus források a kutató számára. Tüskés Tibor egyik Fodor Andrásához írt levele is erre utal: „nemcsak kettő élete van az embernek (mint Bertha Bulcsu mondta volt), hanem talán több is, s a legbelső, a legszemélyesebb, a legnehezebben feltárulkozó (és feltárható, megérthető) talán mindörökké titok marad” (1996. november 17.).

A feladat nehézségének vonzereje is inspirálhatja a kutatót arra, hogy vállalkozzék a feladatra, továbbá annak tudata is, hogy a reális önismeret egyrészt a kiegyensúlyozott személyiség előfeltétele, másrészt sajátos védelmi funkciót betöltő tényező, hiszen megóvhatja az alkotót a rá leselkedő veszélyek kedvezőtlen következményei elhatalmasodásától, önértékelési zavarok létrejöttétől, az emberi, alkotói, szellemi, írói krízishelyzet kialakulásától. Jól tudjuk, ezek elmélyülésének tragikus végkimenetele nem ritka a magyar művelődés- és irodalomtörténetben. Indokolt tehát kísérletet tenni az alkotók szellemi önismeretének vizsgálatára is. A személyes hangú, nem a nyilvánosságra hozatal szándékával születő, bizalmasnak tekinthető megnyilatkozások, források, dokumentumok erre kedvező lehetőséget kínálnak, a legnehezebben feltárulkozó tudatrétegek megismeréséhez vihetnek közelebb. A naplók, a levelezések mindenképpen. Mindenekelőtt akkor, ha a levelezőtársakat mély, őszinte, az idő és a konfliktusok próbáját is kiálló kapcsolat köti össze, akik közt minden (hivatalos, társadalmi, politikai, magánéleti) kérdés, probléma megosztható. Ilyen Fodor András és Tüskés Tibor – több mint ezer levelet tartalmazó, 1959–1997 között született – kordokumentum értékű, „a majdhogynem csorbulhatatlan barátság nyílt, őszinte, egyszer-egyszer kölcsönösen, laudálóan túlbecsülő hangoltságú” (Tarján Tamás), három terjedelmes kötetben megjelent leve-

lezésgyűjteménye. Akár Fodor Andrásal, akár Tüskés Tiborral kapcsolatban akarnánk kísérletet tenni a szel-lemtörténet hegeli parancsa, az „ismerd meg önmagadat” feladat megvalósulásának vizsgálatára és leírására, mindenképpen a közel 1400 oldalnyi levelezés elolvasására és feldolgozására kellene vállalkoznunk.

Jóllehet a levelezőtársak szisztematikusan nem elemezték önmagukat és egymást, a levelek konkrét kérdésekben megfogalmazott megállapításai, önvallomások megfogalmazásai, egymásra vonatkozó értékelései alapján plasztikusan rajzolódik ki mindkettejük szellemi önfejlődése és önértékelése, amelynek (a gyermek- és ifjúkorra, az iskoláikra, a családi és iskolai örökségre, olvasmányélményeikre, az életút, az életpálya fontosabb állomásaira, a szellemi hatásokra, értékrendjük formálódására vonatkozó) átfogó, rendszerezett kifejtése meghaladja dolgozatunk kereteit, ám kijelölheti egy későbbi, alaposabb, terjedelmesebb (és természetesen más forrásokat és műveket is felhasználó) analízis irányát. Tüskés Tibornak a levelekből kirajzolódó önfejlődése a fiatalember túlzottan is tömör, az árnyalatokat gyakran nélkülöző, változásra szoruló korai ítéletalkotásaitól a későbbiekben – az önértékelése szerint is tapasztaltabbá, bölcsébbé vált ember – sokkalta árnyaltabbá váló állásfoglalásáig terjed. Az ötvenes évek végén a Jelenkor folyóirat szerkesztősége mellett működő lektorátust vezető, benne Fábíán Istvánnal és Lovász Pállal együtt dolgozó fiatalember, akinek naponta kell megküdenie a más értékrendet képviselőkhöz, köztük Mészáros Ferencsel, az akkori főszerkesztővel, önkritikusan állapítja meg magáról: „sokszor magam is érzem, ítéleteim inkább sommásak, kevésbé árnyaltak, egyszerűen többet kellene »tudni«, hogy komolyan is vegyék azt, amit mondok. Nyelveket kellene tanulni, s folyóirat-műveltség helyett a tudás mélyvizeibe is leszállni” – írja 1960. június 11-én barátjának az önmagát ekkor plebejus gondolkodású és magatartású polgárnak tekintő fiatalember. „Polgár vagyok. S ami talán ennél is rosszabb – világpolgár. Olvasmányélményeim, szellemi indításom, latin iskolám, vallásom valahogy mind erre ösztönöz: a szellemi értékek internacionalizmusának hitét, az egyetemes és szintetizáló megnyilatkozások csodálatát” – mondja önmagáról ugyanez év szeptember 12-i levelében. Látja, hogy minden jó szándéka, hatalmas munkabírása és munkateljesítménye ellenére is, bizonyos személyiségjegyei terhelik emberi kapcsolatait, merevségéről, gátlásairól, szögletes, sarkos gesztusairól ír 1961. december 21-i levelében, és arról, hogy – úgy érzi – viselkedése sérti az embereket, szavai „horgot vetnek és sebet hagynak” (Hasonlóan kritikus önértékeléssel a későbbiekben is találkozhatunk. Egy 1966-os Zengővárkonyban tett

látogatásról szóló Tüskés-írást Fülep Lajos fokozott érzékenységgel és igaztalan kritikával fogad. Ekkor születnek 1966. december 18-án a következő vallomásos sorok Tüskés tollából: „Sokan álltak keresztbe életemben, de úgy érzem, nem haragszom senkire sem. Nem éppen angyalszárnyakkal repdeső stílusom van, de úgy érzem, senkit sem bántottam meg »halálosan.«”

A főszerkesztői munka kötelezettségei súlyos terhet jelentenek számára, nincs magánélete, a kritikus és döntő pillanatokban magára marad. „Nincs személyes életem, nem tudok gyönyörűséggel egy könyvet a kezembe venni, nem láthatom az eget, a napfényt, a hóesés szépségét – csak kéziratok vannak és levelek, nyomda és terjesztés, tanács és pártbizottság, személyeskedés és piszkálódás” – állapítja meg keserűen. Mélységesen őszinte szavak, kendőzetlen önértékelés. Ez a később magasra ívelő szellemi pálya – levelekből kirajzolódó – kiindulópontja. Ez a szellemi önarckép már számos jelentős, jövőbe mutató felismerést is tartalmaz. Az alig harminc esztendőes ifjú tanárnak és szerkesztőnek ugyanis nem csak a „hivatalosok” elvárásaival és a szerkesztőségen belüliek torzsalkodásai okozta csömörrel kell megküzdenie nap mint nap, nem csak azon kell töprengenie szüntelenül, hogy miért nem lehet jól összetartani az embereket, tekintélyt és tartást adni a szerkesztőségnek, és hogy mindez vajon nem függ-e össze saját egyéniségével, hanem már ekkor megszületik benne az életét végigkísérő felismerés is arról, hogy „az ér valamit, amit az ember maga megcsinál, az agya, keze eredménye, s ha az méltó az érdemre, majd megbecsülik, megmarad a neve” (1961.december 21.). Ugyancsak fiatalkori (majd életét végigkísérő) felismerés részéről a nem fővárosi lét konvencionálisan hátrányos megítélésével szemben az, hogy ennek hozadéka is van, amit 1960. november 25-én úgy fogalmaz meg, hogy „bár a »lehetőségek« vidéken kétségkívül soványabbak, viszont innét néha messzebbre látni, talán itt jobban meg lehet őrizni egy tisztább szemléletet. S gondolom, pl. Németh László vagy Illyés is azért tudtak oly értékek őrzőivé válni, azért tudták látásuk tisztaságát megőrizni – folytatja –, mert kicsit »vidékiek«, vagy ha úgy tetszik: magyarok tudtak maradni”. (Közel két évtizeddel később hasonlóképpen fogalmaz a Csányi László által szerkesztett Dunatáj folyóiratot dicsérve: „ez igazolja régi hitemet: Szekszárdról is lehet Firenzében gondolkodni. (Zengővárkonyból is lehetett)” (1979. december 20.). Hozzátehetjük: Tüskés írói, szerkesztői munkájával bizonyította, hogy Pécsről is lehetett. És bár saját megállapítása szerint szerkesztői munkáját a lapon belüli viták, feszültségek kísérik; 1962-ben néhányan – az ő megfogalmazásában – sajátos összeeskü-

vést is szőnek ellene; Tóth Dezső, Aczél György, a Népszabadság, az Élet és Irodalom részéről 1963-ban támadások érik a lapot; a helyi „illetékesek” is elfordulnak a Jelenkortól; gyakran „akusztikátlan légkört” érez a folyóirat körül, ám mindezek ellenére, az „irodalom szolgáljaként” kifejtett tevékenysége (ahogyan Fodor András írja) olyan tekintélyt kölcsönöz már a személyének, hogy saját erejéből is sokra telik már számára, akkor, amikor egy évvel később, 1964-ben leváltják a főszerkesztői posztról.

Az életét alapvetően befolyásoló méltánytalan döntést – az emberi és írói sérelmek és a környezetében tapasztalt alakoskodások általi edzettsége birtokában – kritikusan és önkritikusan veszi tudomásul a még mindig csak a 35. évében járó fiatalember: „A Balassiknak, Csokonaiknak, Petőfiknek, József Attiláknak tartozó felelősséggel akartam és szerettem volna az irodalmat szolgálni, ott, ahol öt évig erre lehetőségem volt. S mivel úgy érzem, hogy nem egészen rosszul s talán nem is hitvány erkölccsel tettem, könnyű szívvel vettem tudomásul a közlést” – írja 1964. július 9-én a felmentéséről szóló hírre reflektálva. Fél év elteltével aztán felerősödik benne egy sajátos, talán vitatható önkritika is: „azóta, hogy magam is pusztá szerző lettem, sok tekintetben belátom, hogy mennyire szükségszerű volt eltávolításom a laptól. Sajnos én egészen naivan, meggondolatlanul, fenegyerekeskedéssel szerkesztettem. Az általam jónak tartott cikk érdekében még a nyomdába is lementem, szedőknek könyörögtem, szerkesztőtársakat játszottam ki stb... belátom, az én módszeremmel és munkastílusommal nem lehet boldogulni. A körületekintésnek, a higgadságnak, a »fontolva haladásnak«, a szerzők megnevelésének sokkal tökéletesebb formái vannak ma már használatban, mint a mi naiv buzgólkodásunk, a tisztesség mögé rejtett kivagyiság, a kockázatot nem ismerő bátorság” – fogalmaz 1965. január 30-án.

A tisztességes, lelkiismeretes, őszinte, a szerzőkkel, a munkatársakkal világos, egyértelmű dialógust folytató szerkesztői gyakorlat az adott körülmények közepette gyöngeségnek bizonyult, kénytelen levonni a következtetést az a Tüskés Tibor, akit Pécssett rendre azzal vádoltak a hatvanas évek első felében, hogy „egyrészt a Tüskés nem önálló, itt akárki csinálja a lapot minden a Csorba Győző kuckójában és íróasztalán dől el, másrészt, hogy a Tüskés diktátor, aki nem enged másnak beleszólást a szerkesztésbe” (1963. január 15.). Ismerjük a végletek hamisságának természetrajzát és azt is, hogyan kapnak sajátos fénytörést a dolgok az eltérő látószög következtében. Tüskés Tibornak még életében igazságot szolgáltatott az irodalomtörténet-írás, majd későbbi munkásságával, teljesítményével ő maga is, aki 1966-

ban még megelégedett volna a „legalább egy kereszt-rejtvény ablakát betöltő nyomot hagyni magunk után...” (november 27-i levél) meglehetősen szerény jövőbeli perspektívájával, amelyből a következő évtizedekben ritka szorgalom és termékenység eredményeként jelentős életmű formálódott. Olyan, amely az irodalomelméleti, -történeti, kritikai és szépírói erényekkel (ez utóbbi felhasználásával kapcsolatos biztatás a levelezést végigkísítő motívum Fodor András részéről) egyaránt rendelkező szerző földi világból való távoztával kétséget kizáróan magán viseli „a maradandóság leheletét”. Tüskés olyan sokoldalú és termékeny szerzővé vált már a hatvanas években, akinek cikkei, kritikái, tanulmányai, esszéi – osztjuk Fodor erre vonatkozó meglátását – akár önmagukban – Németh László Tanújához hasonlóan – egy havi vagy negyedévi folyóiratot kitettek volna.

Tervszerűen dolgozó, rövidebb-hosszabb távú célokot folytonosan maga elé tűző, az idővel örök küzdelmet folytató ember volt. Már fiatalon (Fodorral ebben rokon lelkek) érzi az idő veszedelmes rohanását, „a napokban betöltöttem a harmincadik életévemet s hol vagyok? – kérdezi. Tizenhat éves koromban azt hittem, hogy író leszek, aztán körülvettek a gondok, a kor, a család, az iskola, s rám telepedett a magam szétszórt, önfegyelem és akarathoz nélküli természete.” (Később rendszerezettsége, összefogottsága, akaraterije fontos erényeivé válnak.) Az idővel való viaskodását erősíti benne Fodor András hasonlóan ökonomikus életfelfogása és munkaszervezése, továbbá életének a mulandóságra figyelmeztető történései. Fodor felesége nagymamájának halálhíre olyan időelméleti gondolatokat vált ki belőle, amelyek aztán végigkísérik egész életét. „Az embernek gyerekkorában talán nincs is még időérzéke, nem tud történéseket egymáshoz viszonyítani, nem tud félni, sem emlékezni. Aztán harminc körül, az »élet útjának felén«, egyre többet kénytelen arra gondolni, hogy emberek és dolgok elmúlnak, arcok, amelyeket eddig napról-napra látott, valami komor mélységbe zuhannak, egyre több emléke fűződik a múlthoz, a temetőkhöz. Szinte észrevétlenül lopózik az idő az ember szívébe, megtanul emlékezni, ki nem egyenlített tartozásai lesznek, s rádöbben arra, hogy azokhoz kell jónak lenni, akik még élnek” (1963. március 6.) – érlelődik meg benne a későbbi munkáiban más megfo-

Arkossy István: Sziluett

galmazásban ugyan, de többször is előforduló gondolat. A későbbiekben az idő múlása saját kötelezettségeinek tudatára ébreszti: „Negyven felé közeledvén – írja 1968. január 3-án –, súlyosan érzi az ember az idő múlását, s a mások ügyében végzett munka után parancsoló kötelességét érzi annak, amivel önmagával szemben tartozik.” A nagy-nagy ökonómia, a fegyvelmezett időbeosztás kísérőtársai lesznek egész életében. A gazdaságos időfelhasználás jegyében – a viszontagságos, kényelmetlen társbérlet helyett végre önálló, saját lakásban élve – a szombatot nevezi ki otthoni fogadónapjává, amikor minden érdeklődőnek, látogatónak elérhető. Ezt a „találmányát” ajánlja barátjának is, mert ezzel a beosztással nem szól állandóan a csengő, a telefon, több idő jut a munkára – állítja.

Az idővel történő folytonos szembesülésének nemcsak a tanári munka (1964–1973 között a Janus Pannonius Gimnáziumban tanít) és az írói, irodalomszervezői kötelezettségeknél való egyidejű megfelelés kiváltotta folytonos küzdelem az oka, hanem a Nagykanizsán élő, öregező szüleivel történő találkozásai kiváltotta aggodalom, a rá tett figyelmeztető hatás is. 1967-ben meglátogatja a két hetvenéves embert, az emlékeket kavaró házakat, fákat, a vedlett vakolatú falakat, és valósággal megrendíti „ennek a két embernek a készülődése, ragaszkodása, öröme abban a három-négy órában”, amit velük tölthetett el. „Melléjük egyszerre semmivé tőpörödött írás és iskola, viták és sikerek, kudarc és érvényesülés, s az élet alapvető és sorsszerű kérdései fogtak meg. Mi az, amit önmagunkból ki tudunk faragni egy életen keresztül – egyedül ez fontos. S az, hogy mikor, hol és mekkora betűkkel írják le [az ember] nevét – teljesen fölösleges gond” – vonja le a következtetést 1967. április 3-i levelében. A reális önértékelés kategorikus imperatívuszának fel- és elismerése végigkíséri életét. Két évvel később írja: „Lassan megtanulja az ember, hogy a tevékenység és az önmaga fölötti ítélet a legfontosabb: a mások véleménye, a félreértések és vállonvergetések, a sanda dőfések és a szűken mért megértés egy nagy szemégtödörben gyűlik” (1969. április 28.). Az idő múlása az erkölcsös magatartás és fontos etikai normák követésének szükségességét juttatja eszébe. „Fut az idő, csak a tett, a jóság, a cselekedetben megnyilvánuló szeretet teheti tartalmassá életünket” – írja 1971. május 23-i levelében.

Önmaga teljesítményértékelése a hetvenes évek közepén megérdemelten elnyert szakmai elismerés fényében is megmarad a realitások talaján. Az „emberformáló pedagógiába” vetett hitét, régi (az egyetemi éveit alatti kialakított) munkatempóját, alapos, szisztematikus munkamódszerét, fegyelmezett időbeosztását nemcsak szerkesztőként, hanem 1964-től tanárként is követi, majd ezeket 1973-tól (amikor a pécsi Janus Pannonius Gimnáziumból a Pécs Városi Könyvtárba kerül) könyvtárosi munkájában is megőrzi. Ezen elvekhez, belső erkölcsi parancsokhoz való hűsége nélkül a Jelenkor éléről történt eltávolítását valószínűleg súlyos traumaként élte volna meg, folytonosan emelkedő teljesítménye pedig nem eredményezhette volna olyan fontos pedagógiai (*Irodalmi nevelés a tanórán kívül* – 1969, 1970, 1977; *Kortárs irodalom a középiskolában* – 1970, 1977; *Tizenkét óra filmesztétika* – 1971; *Versről versre* – 1976, 1978, 2001), szociológiai, szociográfiai (*Vallomás a városról* – 1970; *Magyarország* – 1971, 1975, 1978, 1981, 1986; *Nagyváros születik* – 1975) és irodalmi (*A pécsi irodalom kistükré* – 1970; *Pécs irodalmi emlékhelyei* – 1971; *Kodolányi János*) művek születését, melyek – sok más, itt nem említett társukkal együtt – 1967–1976 közötti évtizedben születtek meg a tollából.

Növekvő figyelmet keltő teljesítményei mellett, persze ekkor is voltak „fogcsikorgatva kiküzdött sikerei”; kísértette az „erőgyűjtés látszólagos némaságától” való félelem (1968. április 29.); találkozni nála a kendőzetlenül megfogalmazott önkritikával is, mindenekelőtt azért, mert nem tud eléggé védekezni az olvasás ártalmait és egyes „hivatalos” irodalomtörténészek, kritikusok „szellemi dresszúrája” ellen; személyes-emberi csalódásokat is kénytelen megélni, bántást, szomorúságot elviselni azoktól, akiktől ezt a legkevésbé várhatná (1974. december 8.). Néha-néha még a kilátástalanság érzése is a hatalmába keríti, úgy érezve, például 1975-ben, hogy a *Pannóniai változatok* és a *Testvérmúzsák* kéziratának elkészültével és a Móra, illetve a Szépirodalmi Kiadóknak történő leadásával minden fontosat elmondott nagyoknak és kicsiknek irodalomról, művészetekről, akár le is tehetné a tollat, mert torkig van az irodalommal, kiadókkal, folyóiratokkal, levelekkel, telefonálásokkal, írással és olvasással (1975. június 24.). Az ilyen és ehhez hasonló, kiábrándultságot tükröző lelkiállapotáról tanúskodó megnyilatkozásainak megítélésénél nem feledhetjük, hogy míg Fodornál többnyire ugyanaz a kedélyállapot, ugyanaz a hang szólal meg a levelekben, addig Tüskés – önvallomása szerint – nem tudta mentesíteni magát a pillanattól, amelyek leveleit születték. „Én alig tudom az írást, a levélírást is, függetleníteni pillanatnyi lelkiállapotomtól, azoktól az esemé-

nyektől, amelyek velem történnek. Ezért van az egyikben csupa letörtség, kedvetlenség, a másokban jókedv, hírek a munkáról, a harmadikban panasz és bosszúság” – írja 1974. február 23-án barátjának.

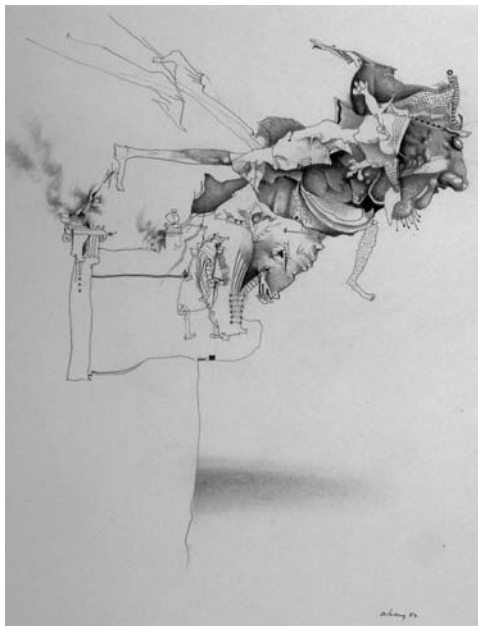
A háromkötetes levelezést végigolvasva kitűnik: az évek, az életkor előrehaladtával leveleiben is egyre jobban, majd szinte teljes mértékben függetleníteni tudja magát kedélyállapotától, azokban általában az értékelvű, ítéletalkotásában a sokoldalúan mérlegelő ember jelenik meg. A változáshoz az is hozzájárul, hogy a hatvanas évek elejének – a Tüskés által is meghaladásra ítélt – „folyóirat-műveltségét” a tudás mélyvizeibe történő alászállás éveit követték: a tanítás évtizedei, a rengeteg olvasás, könyvismertető írása az Országos Széchényi Könyvtár Fodor által szerkesztett Új Könyvek című kiadványába, kritikák, tanulmányok és önálló kötetek sora, melyek rendkívüli alapossággal, minden mást félreállító, szisztematikus alkotói módszerrel készültek, ahogyan például 1971-ben a Kodolányi monográfiája is. Ezzel kapcsolatban idézzük szavait: „...most már igazán neki kellene feküdni. Persze, eddig sem aludtam, rengeteget olvastam, kilónyi cédula van az asztalomon, s hetek óta csak K. leveleket olvasok. Szörnyű mély tenger nyílt meg alattam, s ezt bizonyára mindaddig érezni fogom, amíg át nem kelek rajta. Kiadtam hát a parancsot: senki és semmi más, csak K. Ismétlem, rettenetes mélységek nyíltak meg előttem, bár eddig is ismertem a témát, K. könyveit, de most arcát, tekintetét érzem állandóan magamon. Álmomban szólógnatni hallom, korán ébredek, vele beszélek” (1971. március 1.). Ezzel a teljes gondolati, érzelmi, lelki azonosulással születtek későbbi művei is. Közülük mintegy tizenöt-tizenhatnak beavatott-beavatatlan tanúja, majd nagyobb részének kiadója is voltam, és igazolhatom: a szerzők figyelő tekintetének kontrollját bár soha nem említette, mégis mintha valóban érezte volna, a velük és a témával való odaadó azonosulás vezette őt újabb és újabb szellemi teljesítmények felé. Valószínűleg ebben Fodor elismerő, időnként a laudáció pátozásától sem mentes értékeléseinek inspirációja is ösztönözte. Fodor ugyanis nem szűkölködött az elismerő szavakban (Tüskés szinte minden írására oda kell figyelni, a felelősséggel megfogalmazott mondatainak hitelük van, őt pedig írói rátermettség, pedagógiai elhivatottság jellemzi), végezetül a költőbarát őt „a Dunántúl irodalmi szellemisége legfőbb tudathordozójának”, „a bölcsőbbik Magyarország egyik legtisztábban látó, szóló képviselőjének, lelkiismeretének” (1972. november 28.) nevezte, aki Várkonyi Nándor szerepének méltó folytatójává vált.

Láthattuk, a hétköznapiakban is önmagával szemben szigorú követelményeket támaszt, önmaga fölött szigo-

rúan mér és ítélkezik. Ez a képessége és a realitásérzéke nem hagyja cserben a József Attila-díjjal 1976-ban történt kitüntetésével sem, amikor Pozsgay Imre miniszterhelyettéstől átveszi a díjat és a következőképpen értékeli önmagát, teljesítményét: „Legalább annyira készültem a negatív eredményre, mint amennyire most örülni tudok. Tudtam, akkor sem keseredhetem el, nem csalódhatom az emberekben, a munkában. Hisz ha arra gondolok, hogy ki mindenki nem érthette meg a méltó elismerést! Már csak azért sem, mert az élet rövid... Ott lehetek tehát a Fészekben... De apámnak már nem mondhatom el. Pedig ami tehetség van bennem, nekik, anyámnak, apámnak köszönhetem. Aztán köszönöm a baráti-testvéri emelő-segítő kezeknek, Neked, aki innen-onnan húsz éve mellém álltál, hittél bennem. Visszaemlékezve sok minden az eszembe jut. Hogy ez az öröm talán elismerése annak, hogy érdemesebb tisztességesnek lenni. Elismerése egy gyarlón viselt-vállalt kereszténységnek. Elismerése annak, hogy életem eddig talán legnehezebb pillanataiban, amikor méltatlan hámba fogtak volna erők, sikerült megállni.” Túlzásoktól mentes, elfogulatlan önértékelés. A szülőktől kapott tehetség, a két évtizeden át megtapasztalt baráti kéznyújtás, az emberi tisztesség, a vállalt kereszténység és a „méltatlan hámba fogásnak” történő ellenállás ereje (amit – tanúsíthatom – élete utolsó két évtizedében is bámulatra méltó eltökéltséggel birtokolt) hozták meg számára az elismerést. És könyvei, tanulmányai, esszéi, kritikái. Ehhez az önértékeléshez hozzátenni talán semmit sem szükséges, Tüskés Tibor munkásságának ismerői és azt a jövőben megismerők autentikusnak, valósnak ítélik.

Fodorral folytatott levelezésének 2010-ben megjelent 3. kötete (1977–1997) mutatja: élete örök küzdelem volt egy nehéz kor történelmi kihívásaival, társadalmi-politikai viszonyaival, a centralizált, ideológiakötött kultúrpolitika számára elfogadhatatlan elvárásaival, a bürokratizmus, az intrikákkal, az egy helyben topogással, az irodalmi élet mérgezett légkörével, a közvetlen környezetében gyakran tapasztalt igénytelenséggel. Ugyancsak gyakran kényszerült szembenézni nemcsak egzisztenciális gondjaival (1977 közepén egy éves SZOT ösztöndíjat remél, mert a Pécs Város Könyvtárban szorgalmaz-

zák elmenetelét, majd végül is 1978-tól a Baranya Megyei Könyvtárba kerül, ahol 1991-ig, nyugdíjaztatásáig dolgozik), hanem az őt körülvevő dekomponáltsággal, az önzéssel, a sorozatos mulasztásokkal és magányérzetével is (1978. január 11.). „Érdekek és klikkek torna-mutatványai” miatt a hetvenes évek végén „fogyó kedv-

Árkossy István: Hírnök

vel” nézi – az ekkor *A nyugati kapun* és a Csorba monográfián dolgozva – saját könyveinek sorsát (1978. december 17.). És továbbra is hadakozik az idő irreverzibilitásával, megállíthatatlanságával, a tervei és megvalósítási lehetősé-
gük közt feszülő ellentéttel. „A múltó idő figyelmeztet – olvasható ugyanebben a levelében –, hogy egyre több lenne az elvégzendő munka, s egyre kevesebb rá az idő. Fukarabbul kellene mérni a napokat, s talán a helyesen fölmért önérdékből következően is önzőbbnek lenni. De nem tudok a bőrömből kibújni, ha valaki leg-
hitványabb kéziratával „megtisztel”, elolvasom, véleményt mon-
dok rá, foglalkozom vele, időmet

szórom el...” Közérzetét rontja, hogy új könyveinek (Csorba-bibliográfia, *Testvérmúzsák*) megjelenését Pécssett „kényszeredett mosolyok” kísérik. Az emberi gyengeség, a „hiúság olyan manővereit” látja maga körül nap mint nap, hogy igaz öröme az, ha csend veszi körül (1979. szeptember 13.). Szembesül a folyamatok lelassulásával, a szerkesztőségek, a kiadók figyelmetlenségeivel, „az általános hivatali züllés jeleinek szaporodásával”, például azzal, hogy nyolc hónap elteltével sem kap visszajelzést Budapestről a Csorba-kéziratára (1980. április 16.). Szembetalálkozik az emberi elidegenedéssel is, és keserűen konstatálja, hogy „a megbízhatóság nem fő erény szülőföldünkön”. „Ámulok, bámulok, hogy ilyen munkatempóval élni lehet, fizetést lehet fölvenni, tervet lehet teljesíteni. Mintha valami ördögi kéz leállította volna az egész gépezetet, mintha bármi a világon mindenkinek fontosabb volna, mint az általa elvégzendő munka” – írja 1981. február 14-én, budapesti kiadóknál szerzett tapasztalataira utalva. Azt is megvallja, hogy „csak belső fal emelésével lehet védekezni a fölgyorsult idő pusztítása, a kinti barbárság hidege, az emberi elidegenedés ellen”.

A nyolcvanas évek első felében alkotói közérzetét folytonosan megrontják az irodalmi élet visszasságai. Például a – más szerzőket is érintő – visszhangtalanság, a pályatársak egymás iránti figyelemhiánya, a „szellemi

hitbizományosok” létezése, akik könyvei, monográfiái megjelenése után azt vetik a szemére, hogy mi köze van neki a „mi” Illyésünkhöz, Németh Lászlónkhoz, Nagy Lászlónkhoz. Zavarja az is, hogy „kísérletezés címén mi-minden megjelenik manapság, de egy tiszta, nemes költészet a perifériára szorul. Az agresszív halandzsza tenyészik a folyóiratokban, s a bizonyított, kipróbált érték háttérbe szorul” (1983. március 14.). Úgy érzi, hogy szűkebb környezetének légkörét hosszú ideje a hiúság, a konformizmus, a szolgálalkúság mételyezi meg. Ilyen körülmények között is igyekszik megőrizni önállóságát, szuverenitását. „Sikerült megóvnom magam (mind ez ideig) a hírek szállításától, az érzelmek fölpiszkálásától, a pöffeszkedő öntetszelgéstől, a kiszzerű hiúságtól, az érték-szemponthoz szőnyeg alá söprő érdek-összefonódástól. Szeretném – írja 1984. október 7-én –, ha – akár áldozatok árán is – a jövőben is így lenne”. Nem meglepő tehát, hogy a nyolcvanas évek közepére oly sok negatív tapasztalatban van része, hogy „egyre jobban idegenkedik attól, amit irodalmi életnek és irodalmpolitikának szoktak mondani. Az sincs túlságosan ínyemre, hogy mindenáron arra figyelmeztetnek, hogy az irodalomban hitbizományok vannak, egy-egy témának „fölkent” urai, tulajdonosai... Ezt a kritikai véleményt [ugyanis] anélkül is meg lehet fogalmazni, hogy bárki elolvasná a könyvet” – állapítja meg rezignáltan 1984. április 19-i levelében. „Ízlésem tiltakozik mindenfajta kisajátítás ellen. Számomra a valódi érték egyetemes, nem féltékeny, nem irigy” – mutat rá 1985 novemberében.

Az 1985-ben – az ő sorozatszerkesztőségével – újtárra induló, a Baranya Megyei Könyvtár kiadásában megjelenő Pannónia Könyvek kedvező visszhangot kiváltó (Weöres, Lükő, Hamvas, Thienemann, gróf Révai reprint) kötetei sem javítják közérzetét, nem enyhítik kritikáját, nem mérséklék elégedetlenségét. „Az irodalmiszellemi élet teljes romlásáról és omlásáról” ír (1986. augusztus 10.), nyomasztja a távolabbi és közelebbi irodalmi légkör (1987. február 15.), majd a Szederkényi Ervin halála után a Jelenkor főszerkesztői posztjára történő kinevezés írószövetségi vitája és annak korántsem valóságos helyi visszhangja következtében már „túlcsordul a pohár, kicsordul belőle a keserűség”. Erről tanúskodnak az 1988. január-februárban született levelei. Helyzetét súlyosbítják veszteségei, Martyn Ferenc és Szederkényi Ervin halála mélyen érinti, magánéleti gondjai vannak, házassága megromlik, a kiadói munkában magára marad, miután Csuha István 1987 elején a Jelenkorhoz „szegődik”, könyveit (köztük Pilinszky monográfiáját) szóban elismerések, nyomtatásban fanyalgások kísérik. „Nem az eltérő vélemény, a bírálat

sért – írja 1987. április 9-én –, hanem a színvonalatlanság, amikor a szerző az elemi fogalmazási ismereteknek sincs a birtokában. (...) De ma már talán nem borzolódom föl tőlük annyira, mint öt-tíz éve még. Ha az irodalom élete olyan amilyen, akkor kritikában sem érdemel meg jobbat”. Érzékenyen kíséri figyelemmel az irodalmi élet belső folyamatait – értékelése szerint – egy új nemzedék tömörülését, abból a célból, hogy eltakarítsák az útból a régieket, a „tradicionalistákat”. „Egy olyan türelmetlen, önző nemzedék tűnt föl, amely nem akar semmiféle kontaktust az elődökkel... a futtatott nevek uszályába kapaszkodnak, az irodalom, a könyv teljesen belterjes kérdéssé, magánügyggyé lett [számukra]...” – írja 1987 júliusában. És a szintetizáló végkövetkeztetés, a nagy elődök, a példák, a mintaadók, Németh László és Illyés Gyula emlékének megidézése is nyugtalanító jövőt sejtet számára: „Nagy földrengések korát éljük. És nincs Sajkód, nincs Tihany, nincsenek őrlámpások. Csak pénz, érdek, önzés, siker és érvnyesülés, hiúság és érzékenység” – veti papírra a keserű sorokat 1987. október 31.-én.

Milyen válasz adható mindezt? Mit tehet az író, a szerkesztő ebben a helyzetben? Nyilvánvalóan Tüskés Tibor is nap mint nap feltette ezeket a kérdéseket magának. Szilárd értékrend és erkölcsi tartás birtokában küzdhetett meg a sikeres válaszért. És így mindig volt benne annyi erkölcsi erő, annyi (Fodor András szavaival) „lelki fölény”, hogy szembe tudott nézni a gyakran megalapozatlan, érdekek által motivált, kicsinyes kritikákkal, az alantas elfogultságokkal. Az évek, évtizedek elteltével – ezt ő maga is bevallja önvallomásaiban – bölcsőbb lett, türelmesebb is talán, és imponáló teljesítménnyel, rengeteg munkával, új művekkel válaszolt a kihívásokra. Egyetértéssel idézzük Fodor megállapítását: „Pályatársaid közül kevesen dolgoznak ilyen sokoldalúan, mégis termékenyen és szigorú szabályok szerint, ahogy Te... élvezem az anyag biztos kezű formálását, a közvetítés világosságát, üdeségét” (1984. június 28.). Valóban, Tüskés írásainak, mindenekelőtt kritikáinak ereje és szépsége, szerkezete és nyelvezete eléri (időnként meg is haladja) tárgyának színvonalát.

Hihetetlen mennyiségi és minőségi teljesítményre sarkalják a viszonyok és belső hajtóereje. Legendás az írói termékenysége: 1977–1997 között 41(!) önálló műve születik, közte a *Sorskovácsok* és a *Vidéken élni c. szociográfiák*, a *Testvérműzsák*, a *Mérték és mű*, a *Jelbeszéd*, a *Becsöngettek* című tanulmánykötetek, a Csorba Győző, az Illyés Gyula, a Nagy László, a Pilinszky János, a Rónay György pályaképét áttekintő monográfiák, a Fülep Lajosról, a Takáts Gyuláról, a Martyn Ferencről szóló írások gyűjteményei, továbbá

interjú- és esszékötetek, bibliográfiák, repertóriumok, antológiák. „Bámulatos mennyit jössz-mész a világban (jó vasutas-gyerek módjára), s mindeközben mégis mennyit dolgozol – írja neki 1985. november 11-én Fodor. – Műveid úgy bukkannak föl a semmiből, mint némelyek titkos szerelemgyerekei...” Tüskés a méltánytalannak ítélt kritikákra, támadásokra, a szekértáborok küzdelmére, a társadalmi és az irodalmi élet kritikus jelenségeire munkával, újabb és újabb művekkel válaszol. Keresztury Dezső nem véletlenül írja róla versében, hogy ő az „kinek esze, szíve, keze, mindig munkával van tele”. A műhelyből bámulatos ütemben kikerülő, a szakmához és a széles olvasóközönséghez egyaránt szóló műveinek születése közben, íróként, szerkesztőként, irodalomszervezőként egyaránt megőrzi – a kor lehetőségei adta mértékben – autonómiáját, szuverenitását, elvhűségét. Ars poeticájának is tekinthetőek az 1982. január 17-én – Fodor újabb terveivel kapcsolatban – megfogalmazott gondolatok: „Honoráriumot majd lehet emelni, magyar könyvek külföldi fordítását is meg lehet szervezni, újabb magyar drámákat is bemutatathatnak majd a színházak, de egy nemzeti irodalom sorsa, az írók felelősségvállalása, a kölcsönös megbecsülés, egymás munkáira figyelés – ahogy ez Illyés, Németh pályáján végigkísérhető, ami talán még József Attilának sem hiányzott mindig – mondom, az írás tisztessége és tisztasága nagyobb ügy ezeknél.”

Ma is érvényesnek tekinthető szavak, az író szellemi önismeretének őszinte, szép megnyilvánulása. A közben sokat tapasztalt, türelmesebbé és bölcsőbbé vált alkotó leveleinek tanúsága szerint ekkor, közeledve hatvanadik életévéhez már azt is felismeri, hogy „egy idő után aztán mindent elvisz a szél, a hiúságot, a sértést, az érzékenységet, a fájdalmat – és marad a tett fénye, az elvégzett munka öröme, a leírt szó szépsége” (1987. május 23.). És valóban, számunkra, utódok, szellemi örökösök számára is marad – több mint fél évszázados alkotói pályájával kapcsolatban – a tett fénye, a leírt szó szépsége, szóbeli megnyilatkozásainak emléke, előadásainak plaszticitása, lényegkiemelő, kifejező ereje, szinte hibátlan jellege, amire azt szokták mondani: szinte javítás nélkül papírra is tehető lett volna.

Úgy gondolta, hogy ismereteit, tudását, tapasztalatait az idősebbek és a fiatalok számára egyaránt át kell adnia, világossá, érthetővé kell tennie. Ezért folyóirat- és könyvsorozat szerkesztőjeként (bár gyakran dohogott az igénytelen, hibáktól hemzsező kéziratok miatt, meg azért is, mert a dilettantizmus, az igénytelenség, a helyi korlátoltság bogáncsait kellett szüntelenül gyomlálnia még élemedett korában is a közlésre küldött szövegekből) egyaránt nagyra becsülte és segítette a tehet-

ségeket, támogatta a helyi értékeket és alkotókat, ám soha nem esett bele a provincializmus csapdájába. Tudta: az érték nem földrajzi fogalom, hiszen létezik „vidéki” főváros és van „fővárosi” vidék is; Pécsről és Kaposvárról is rá lehet látni a világra, itt is lehet színvonalas műveket létrehozni, maradandót alkotni. A trianoni trauma után alig fél évszázaddal – átgondoltan és tudatosan – a vidék szellemi nagykorúsítására törekedett, a dél-dunántúli régió szellemi öntudatának gyarapítására, a szellemi lokálpatriotizmus egyetemes rangra emelésére. Így születtek meg könyvei a Dél-Dunántúl nagyjairól, Kodolányiról, Csorbáról, Takátsról, Weöresről, tanulmányai, esszéi és monográfiái a Pécssett indulatról vagy ide kötődőkről. Ha semmi más nem fűződne nevéhez, mint ezek megírása, akkor is beírta volna a nevét a XX. századi magyar irodalom legjobbjainak történetébe. És akkor még nem szóltunk riportkönyveiről, útirajzairól, szociográfiáiról, műelemző kötetéről.

Igaz, mondhatnánk, könnyű dolga volt, hiszen kiváló mesterektől tanult, teremtő szellemiségek vették körül egész életében: a legsúlyosabb problémákkal, a sorskérdésekkel is bátran viaskodók, a legvégső válaszokra kérdést keresők, a szűkebb és a tágabb környezetük számára mértéket jelentők. A mintaadók. A szerkesztés műhelytitkait számára átadó Bárdosi Németh Jánostól a Janus Pannonius Társaság örökségét közvetítő Lovász Pál; a Németh László által „Pécs szent emberének” nevezett tudós könyvtárostól, Várkonyi Nándortól a pécsi írók kiemelkedő műveltségű „ítészéig”, Csorba Győzőig; az utolsó polihistorok egyikétől, Fülep Lajostól a művészettörténeti tudását neki önzetlenül átadó, kiemelkedő képességű képzőművész, Martyn Ferencig, és folytathatnánk a sort. Az ő szellemi holdudvarukba az évtizedek során Tüskés Tibor nemcsak melegedni járt, hanem egyre élénkebben figyelt, egyre többet tanult, egyre magasabbra emelkedett, mígnem – ki ne gondolná ezt ma így – kivívta ő maga is megérdemelt helyét e szellemi kiválóságok sorában. Kivívta sokoldalú tájékozottságával és tudásával: irodalomelméleti és történeti, verstani és műfajelméleti, nyelvészeti és stilisztikai ismereteivel, és azzal is, hogy otthonosan mozgott a városfejlesztés, a közgazdaságtan, a szociológia, a földrajz, a művelődéstörténet, a képzőművészet, a színházművészet régióiban is, hogy írásai szakmai és módszertani megalapozottságát képes volt a közérthetőséggel, az olvasmányossággal, az életszerűséggel párosítani. Meggyőző argumentáció, sokoldalú megközelítésmód, önálló véleményalkotás jellemezte. Ritka képessége birtokában egyszerre tudta egyesíteni magában és írásaiban az értő irodalmár, a leleményes szerkesztő, a tapasztalt pedagógus és a történésekre érzékeny ember

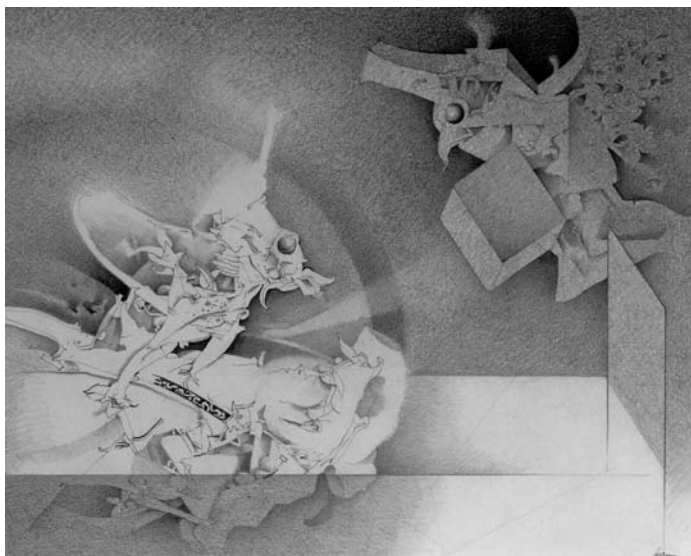
szempontjait. „Ami a Te kezedből kerül ki – állapította meg róla Fodor András egyik levelében –, annak mindig van valami belső szépsége, emelkedett szellemisége, valamilyen emberi üzenete” (1993. július 19.).

Munkásságának helye, szerepe, műveinek sorsa, jövője – alkotótársaihoz hasonlóan, az életkor előrehaladtával egyre intenzívebben – őt is foglalkoztatta. A nem nyilvánosságnak szánt ezzel kapcsolatos megnyilatkozásait is a realitásérzék, a mértéktartás és egyidejűleg a művei maradandóságba vetett hit és remény jellemezte. „Talán nem éltem egészen hiába, s míg mozdulni tudok, tenni, cselekedni, jelet hagyni szeretnék” – írta 1988 decemberében. Ez a belső erő sugárzott belőle utolsó találkozásunk alkalmával is 2009. október végén, amikor nem súlyos betegségéről panaszkodott, hanem a Dél-Dunántúli Írócsoporthal, tervezett Mészöly-kötetével, a kötet borítójára szánt szöveggel foglalkozott, és bizonyára akkor is ez a belső erő mozgatta, amikor munkás élete utolsó üzeneteként még elküldte utolsó tanulmányait különböző folyóiratok szerkesztőségei számára.

Nem vakították az elismerés fényei. Még akkor sem estek rá a szükséges mértékben, amikor ezt a körülmények indokolták volna. Ezen bölcsen felülemelkedett. A 60. születésnapjára elmaradó elismerést önigazolása jeleként vette tudomásul: „Mindenesetre megnyugodtam: nem csinálhattam túl rosszul ezt a hatvan évet, ha méltó vagyok a figyelmetlenségre és elutasításra innét is, onnét is. Nem lehet rossz a József Attila-i intés, mit mindig követni kívántam: „az én vezérem bensőmből vezérel...” – írta 1990. október 11-én Fodor Andrásnak. 1997-ben, amikor lehetősége adódott azokra az évekre emlékeznie, amikor főszerkesztő volt, keserűen vette számba, hogy szinte minden egykori társa elment már. „Jól kell gazdálkodnom az idővel (és erővel), hogy mindemellett jusson

idő olvasásra, levélírára, találkozásokra, személyes ügyek intézésére is. Így is gyakran érzem, hogy vannak dolgok, amelyeket már soha az életben nem tudok megcsinálni. Egy-egy olyan alkalom, mint ez a mostani, hogy tudniillik írjak rövid megemlékezést a hatvanas évek első felének Pécs városáról a Pálincás György által készülő pécsi Jelenkor-számba, keserű számvetésre készlet: jóformán már senki sincs azok közül, akikkel együtt indultam, akik annak idején segítettek, munkában társaim voltak: Várkonyi, Bárdosi Németh, Lovász Pál, Csorba, Pákolitz s az „aprószentek”: Borsos Jóska, Gyenis, Szöllősy, Pál Rita, Kampis... Egyre több keserűség vegyül az ilyen emlékezésbe” (1997. április 18.).

Látta a „despotikus kulturális közállapotokat”, munkáját mindig szolgálatnak tekintette és mindig figyelmeztetett: a kitüntetések nem kapják, hanem adják... A későbbiekben ugyan sokféleképpen elismerték munkáját, számos elismerésben is részesült, ám a számára legméltóbbat, az őt méltán megilletőt nem kapta meg soha. Pedig nem egy, nem két, nem három megye tekintheti őt a sajátjának, ahogyan ez a pécsi búcsúztatásán 2009. december 1-jén elhangzott. Nemcsak egy település, egy megye, egy régió emlékezhet rá 80. születésnapján megbecsüléssel. „Lehet, hogy túlértékelem magamat, munkámat, de talán az, amit tettem, nem csupán egy megye figyelmére érdemes” – írta 1990-ben. Nem hiszszük, hogy önértékelésében tévedett volna. Hosszú, missziós, küldetéses utat tett meg a XX. század magyar irodalmában. Egy fokozatosan magasra ívelő, plebejus értelmiségi pályát futott be, amelynek földrajzilag négy sarka volt: Szántód, Nagykanizsa, Pécs, Balatonfenyves. És irodalmi szempontból egy csúcsa emelkedik ki, amelyen ott találhatóak a múlt századi magyar irodalom legjobbjai. Köztük, 2009 óta Tüskés Tibor is.

Árkossy István: Egy más világ

NAGYATÁDI HORVÁTH TAMÁS
Böjti szél

*D. az élvezhetőnél hidegebb és a hangulatánál éde-
 sebb borból hosszút és tényleg utolsót kortyolva,
 magányában magának játszva, álszemérmes haraggal
 dobta félre a javítások kusza vonalaitól rejtélyessé vált
 lapokat. Mikor az este már harmadjára is elolvasta az
 egyszerre túlszínezett és túlegyszerűsített szövegtöre-
 dékeket, amelyek a kelletténél egyszerre élesebben és
 tompábban szóltak bizonyos D.-ről, egy tőle különbö-
 ző D.-ről, aki azért helyel-közzel lehetett volna ő is,
 meglehetősen elégedettséggel gondolt vissza az elmúlt
 évek útjaira, amelyekből most, íme, az írás szétfolyó
 titokzatossága folytán, mégis épp az a megfoghatóság
 hiányzott, amivel lelke szerethető, megérthető, vagy
 egyáltalán csak bemutatható vonásait igyekezett volna
 megragadni valahogy, ha csak egy hazug teljesség
 illúzióját keltve is. „Stasiuknak könnyű, hiszen azt
 mondja, Babadag, és odamegy – gondolta és mormol-
 ta D., ahogy hirtelen mozdulattal felemelte a földről és
 a kandallóba szórta az elmúlt hónapok termését. – Én
 meg egy helyben ülve futok túl minden állomáson.
 Vagy mint egy rövid láncra kötött kutya, körözök, és
 ha megdöglöttem, még évekre rá is ott marad a lán-
 com engedte kör kerületén egy kitaposott, talán soha
 ki nem zöldülő kör. Holott ez teljesen megfelel nekem,
 de tényleg, ahogy a feltároló ürességen újra és újra
 átfúj egy titkos eredetű huzat...”*

*

– Hanem mielőtt elalszunk, egyre még azért kíváncsi
 volnék, öreg... – kérdezett volna óvatosan D., miután
 végre elhelyezkedett hálósákjában a keskeny deszka-
 priccsen, és fülelt, hogy érkezik-e szavaira valami jel-
 zés, halvány válaszféle, vagy tényleg olyan hirtelen
 elaludt az öreg, ahogy azt félig viccesen mondta, talán
 egy órája se, hogy neki, főleg idefent, magányában az a
 jó szokása alakult ki, hogy mihelyt elfújja a petróleum-
 lámpát, a következő lélegzettel már álmodik is:

– Egy végtelenségig mélyülő pillanat, egy átrohanás,
 és elnyel az álmok szurokfekete kastélya – mondta szin-
 te hibbantán kacagva, jóízűen fújva pipafüstjét.

D. valamelyest megemelkedett a hallgatózószáshoz,
 hogy mond-e valamit az öreg, majd fejét visszajette
 kispárnájára, egy darabig még azon gondolkozva, kér-
 dése vajon fontos-e annyira, hogy felébressze hozzá a
 már szuszogó vendéglátóját; végül, az érezhetően egyre
 hűlő helyiségben, nyugalma szilárdulásával, lassanként
 a körülötte megelevenedő álmok közé érve arra jutott,

hogy ha reggelig nem felejt el, akkor ráér, ha pedig
 elfelejtené, akkor úgyis mindegy.

„Valami efféle lehet a tökéletes sötétség, amelyben az
 ember a reménységről még épp tudomást szerezhet, mert
 még érzi a teret, és azt, ahogy kitöltik az érzékelhetőség
 különböző szintjein átfolyó, egymásba nyíló valóságok
 lényei, tárgyai és jelei” – gondolta D., ahogy hátán fekvé a
 meglehetősen hanyagsággal épített faház hézagosan fektetett,
 nyers deszkákból tákolt mennyezetét kémlelte volna újra,
 de a kandalló benyomását keltő, átépített kemence lerete-
 szelt tűzterében lefojtva izzó fahasábok fénye csak arra volt
 elég, hogy a fehérre meszelt kemencének valami alig érzé-
 kelhető, amolyan láthatatlan jelenlétet adjon.

Majd ahogy lehunyta szemét, álomszerűen, de még az
 álmvilág külső falain kívül, újra maga előtt érezte a
 falusi kocsmát, az arcokat, akik kérdésére összenéztek és
 végigmérték, hogy aztán mintegy szó nélkül vitassák
 meg, adjanak-e neki útbaigazítást az öregot, a falu öregét
 illetően. D. halványan emlékezett egyik-másik arcra gye-
 rekkorából, de sokáig nem tudta a jelenlevők egyikét sem
 a még el nem feledett nevekhez kötni, hiába volt a koc-
 mában több vele egykorú vendég. Percek teltek el akkor
 – emlékezett; amíg az egyik nagyobb darab, nála nyolc-
 tíz évvel fiatalabb ember – nem azok közül, akiket kér-
 dezett, hanem a pulttól arrébb –, aki egy ócska flipper
 előtt állva belépéséig jobbra a játékot nézte – talán maga
 is játszott –, sörös üvegét szorongatva, alig felé nézve
 megtörte a csendet:

– Fent van az erdön... – mondta a zajokon alig átvergő-
 dő, dörmögő hangon, amelyhez D. álmában még valamiféle
 folyamatosan erősödő-gyengülő visszhang is adódott.

– Fent? – Kérdezett vissza tétován D.

– Igen, fent van! – hallatszott másfelől is.

– Köszönöm! És valaki elmondaná, hogy jutok oda?

– Fent van a nagyapja erdején, amit visszakapott a
 kárpótláskor. A fűrészteleptől még feljebb... – mondta
 a kocsmáros.

Ahogy lassult D. légzése, és már-már elaludt, kezdett
 megszabadulni a helyszínen rátörő kétségtől, akkor
 csak él még, itt lakik, és valóban megtalálhatja, annak
 ellenére, hogy amikor évekkal ezelőtt összefutottak a
 közeli város egyik dísz tárgy kereskedésében, felülete-
 sen csupán annyiban állapodtak meg, hogy egyszer
 tavasszal feljön, vagyis talán nem hiába jött – és ezzel a
 gondolattal lépett át az első kapun, kívül hagyva vala-
 mit magából, felszabadítva valami mást lelkében.

– Köszönöm szépen! – mondta D., miközben az egyik
 üres asztalhoz lépve hátáról egyetlen mozdulattal a kezé-
 be fordította hátizsákját, és lerakta a fal előtt álló padra,
 még a kocsmáros felé beszélve: – Akkor kérnék egy tál
 gulyást, egy kancsó fehér bort és egy üveg ásványvizet.

Amíg D. a maga módján, kissé elbambulva, de kétségtelenül az elkövetkező órák mikéntjén gondolkozva nézte akkor a kocsmáros, amint a pult mögötti boltív felé fordulva, hatalmas kezében egy korsót törölgetve, rengő, öblös hangján kiáltva továbbítja hátra a rendelést, addig az imént még a játékgépnél álló fiatalember ült le vele szemben, minden kérés nélkül.

– Jó komám – kezdett volna lendületesen, D. számára nem túl biztatóan, inkább merevedő, mint szigorú nézéssel valami monológba, amely lendület azzal ki is merült, hogy egy rövid krákogás után még egyszer, nyomatékosabban elismételje, mélyen a szeme közé nézve:

– Jó komám!

– Laja azt szeretné mondani, hogy amit megtudott, ahhoz neki semmi köze – érkeztek a szavak D. háta mögül, mintegy a jó komám folytatásaként. – Csak ő ilyen, ezt el kell viselnünk. Laja érzékeny lélek, és alig tudja kifejezni magát, mire megtalálja valamihez a megfelelő szót, már rég elkésett vele. De csak olvasna bele a verseibe. Igazi gyöngyszemek, főleg az erdőről írtak...

D. hátrafordult, és egy csillogó szemű, felettébb ismerős arcot látott maga előtt; arra gondolt a nyomasztó sötétségben újra, megismételve akkori gondolatát, hogy ha ennek az alaknak a neve sem jut eszébe, akkor akár távozhatna is innen, szülőfalujából, feledve az öreget és vele minden mást – de a hirtelen elhatározások többnyire valamiféle mákonyos, furcsa szélbe burkolózva közlekednek, hogy hamarabb megmásuljanak, mint amíg az agy valahogy sorra venné és feldolgozná az értelem kapujába torlódó különböző lehetőségeket – és amennyire igaz ez ébren, annál csak hatványozottabban igaz félálomban, amikor a tudat, mint egy görcsbe merevedett izom a masszírozásra, napi rutinjának rögzültségéből feloldódik.

– No, nézd csak... Emberek! – kiáltott fel őt megelőzve Laja magyar hangja. – Nézzétek, ki van itt! A Sára nénye egyetlen fiú unokája.

Erre a felkiáltásra általános mozgolódás támadt a félhomályos helyiségben, visszafojtott hahoták és pisszegések, mert egy kis fejkargatás után arra jobbára mindenki képes volt felemlékezni, hogy egy időben miként emlegették maguk is, szinte már közmondásosan a boszorkánnyá lett Sára nénye unokáját, aki így afféle mitikus alakká nőtt, de akinek a mostani hazatértét Sára nénye már nem csak hogy épp ésszel, de sehogy sem élhette meg. Ekkor, jelezve a belső kapu küszöbét, rövid miókolással torzuló vadászkiáltások harsantak D. fejében, és hogy végképp álommá lényegüljön az ellehetetlenülőt látvány, a kocsmá félhomályát tüzelő olaj szaga telítette, amivel párhuzamosan valami leírhatatlan anyaméhbeli hangulatot idéző égyszínű és élénk, narancssárga-zöldes, csillámló fények özönlöttek el.

Talán még nevetett is D., ahogy a lélek alsóbb és felsőbb korlátjaitól megszabadítva, a régiók tartalmának ilyen összeáramlásával kiegészítve, kiszínezve a mai nap és benne a kocsmá fagyos hangulatú képeit újranézte; és újra látta, csak már egész máshogy, ahogy Laja érzékenyülten mondott egy újabb jó komám, és az általános meglepődöttségben hirtelen mindenki látni akarta a régi földit, asztalához akart ülni, sőt meghívni egy körre, talán abban a reményben, hogy Sára nénye unokája aztán mindenki okulására és meglegedésére sorban előadja összes kalandjait, hogy végül, a falu szerte már alább hagyott várakozásnak megfelelően bejelentse további, minden bizonnyal egyszerű szándékait és terveit. Legalábbis D. álmában erre következtetett abból a hirtelen beálló fagyos csendből, ahogy az események ilyen menete során újra az öreg felől kérdezett...

A kocsmáros, aki talán kegyelmezni akart neki azzal, hogy miután a tál vacsorát kihozva maga is az asztalához telepedett, jó étvágyat kívánt, és néhány világos mondatban összefoglalta, hogy az öreg ilyenkor fent van az erdőn, és pontosan merre, hogyan érhet oda, és talán mert végül maga akart Sára nényéhez visszakapcsolódva valami kézzel foghatót kihúzni belőle, néhány mondattal visszautalt arra, hogy mit értenek a Sára nénye unokája alatt.

Innen D. az önkontrollt egészen elvesztve, az álmok sajátos útján, az erdei boszorkánnyá változott Sára nénye felől gondolkodott, és alig megfogható képekbe közbeszórva látta sorra mindazt, amit az erős, nehéz leves, a fröccsök és a jó óras séta, majd az újabb fröccsök után egy másik énye volt képes összerakni neki a régi történet szilánkjai alapján, amely történetre azonban egyáltalán nem volt kíváncsi...

És végső álmában, valami végtelennek tetsző, csodálatos lebegésben megtett erdei séta után egy hatalmas tűz mellé telepedett, addigra mintha már régi pásztorviselőbe öltözött volna, amelyet talán a dédapja hordhatott, kezében furulyával, miközben hullt a hó, ő pedig játszott, jól átfázott, és csak nézte a boszorkányokat, akikben sorra felismerte a régi nők arcát, mégis, az egyetlen elképzelhető női arcot, mert vonásaikban ott volt az ő arcának lenyomata, negatívja; és a boszorkányok tüzet ugorva tűzbe öltöztek, Sára nénye pedig dobán egyszerű, monoton ütemet verve, rikácsolva kiabált felé, a hangulat fokozódásával: „Gyerünk, ember fia, éltesz! Gyerünk, Nap fia, világolj! Gyerünk, apád fia, játssz! Éltesz, világolj, játssz! Éltesz, világolj, játssz!” Aztán hatalmas szarvas jelent meg, a fenséges agancsok ágai között a Nap fénylett, a Hold és csillagok, majd más vadakkal együtt körbeállta a tüzet, hogy nyelni

kezdjék valahányan az égő, forró fahasábokat, míg el nem fogy a tűz. Amikorra elfogytak az utolsó szikrák, eltűntek a boszorkányok is, csak ő maradt ott, vacogva, mélyen a vakító hóban.

– Jó reggelt! – köszönt a hatalmas kosár tűzrevalóval belépő öreg a félmeztelenül tükör előtt álló D.-re. – Láttam éjjel, sokáig nézelődtél...

– Jó reggelt, öreg! Valamit még kérdeztem volna, azt hiszem... – válaszolta tétován D.

– És mi lett volna az? – rakta le terhét az öreg a szobában, majd újra kilépve így folytatta: – Mintha boszorkányokkal álmodtál volna aztán... Már azt vártam, hogy megjelenjenek a szobában.

– Igazán nem emlékszem – vonogatta vállát D., amíg néhány gyors és ügyetlen mozdulattal felöltözött. – Jól elszoktam már az efféle hideg éjszakáktól.

– Aztán előjött egy szarvas, amelyik mintha a világot hordozná agancsai közt és felette a tüzet? – folytatta az álmodó kérdését az öreg. – Ne félj egyet se! Én, amikor először felköltöztem, hónapokon át ezt álmodtam. Eleinte naponta, az idő múlásával pedig egyre ritkábban. Ahogy ritka vendégeim, akik mind hozzád voltak hasonlatosak valamiben.

– Valahogy így volt... – nézett D. elmélázva kifelé az első helyiség kis ablakán. – Hanem milyen érdekes ez a dolog, hogy ötszáz méterrel lentebb és húsz kilométerrel délebbre a napokban már tavaszi esők estek, tavaszi szél fúj... Szóval egy kissé megrémültem, amikor tegnap este havazni kezdett.

– Furcsa dolog a lélek rémülete, mellette olykor mintha eltörpülne minden magyarázat és tudomány – beszélt az öreg, miközben vizes kannákat vett elő egy földig érő, régi ágyterítővel takart asztal alól. – Gondolom, elkísérsz engem a forráshoz. Csinos kis betonfalat rondítottak köré, az előtörő vizet meg egy csöbe kényszerítették, de inni, főzni még jó.

Beszéd közben fúrge mozdulatokkal vette fel nyítt sálját, sapkáját és kabátját az öreg, kérdően nézve D.-re, aki kissé kelleetlenül szedelőzködött.

– Hogyne!

– No, megmutatom akkor, ahol a vadászok Sára nénéd felakasztott tetemét megtalálták. A forrás felé, talán egy éve ilyenkor. Jöttek mindenféle tudós- mesteremberek aztán, de egyikük sem tudott semmi biztosat megállapítani felőle.

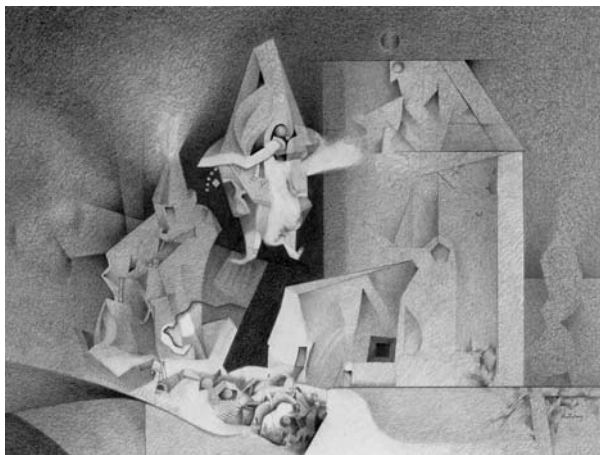
Szótlatlanul és sietség nélkül indult a két férfi a gerinc felé. Úgy három perc séta után a keréknyomok formálta földútról letértek egy keskeny ösvényre, amit az öreg talán az erdő vadjaival használt közösen. Az öreg elől mintha félrehúzódtak volna mindazok az ágak, amelyek D.-t rendre megcsapták, hiába hajladozott, pedig nem először járt erdőben. Talán negyedórája mentek szótlatlanul, amikor D.-nek eszébe jutott az éjszaka megfogalmazott kérdése:

– És öreg, mondd csak, miért tűnhetett úgy nekem, hogy nem tudták a falusiak eldönteni, elárulják-e, merre található? Vagy miért nem akarták rögtön elmondani?

– Úgy hiszed, fiam, csak ennyi? Nem akarták elmondani?

D. úgy látta, mintha az öreg öntudatlanul gyorsított volna, mintha menekült volna a feltett kérdés elől, aztán percekbe telt, mire megszólalt megint, kissé remegő kezét egy sziklahasadék felé emelve:

– Ott egy szépen faragott és díszített Szűz Mária szobor állt. Mindenki tudja. Gyerekkoromban, emlékszem rá, százévesnek mondták. Világoskék ruha volt rajta, fején is áthajtva, és a forrás felé nézve mosolygott. Néha glóriát láttam megjeleni a feje körül... Nem tudom, hogy a háború alatt tűnt-e el, vagy később, de aztán a forrásvíz íze megváltozott. – Amíg ezeket mondta, előző tempójára lassított, és mosolyogni kezdett. – Azt nem mondanám, hogy megromlott, hogy megkeseredett volna, nem. Csak megváltozott, mint ahogy a gondolatok álmra váltanak, és végül nincs ki eldöntse, melyek az igazabbak...

Árkossy István: Kincskereső

BENKE LÁSZLÓ
Halálom oldalán

Éppen nyolc éve, hét, vagy már ötven, hatvan talán?
Ott ültél halálom oldalán
kórházi ágyamon, féloldalasan, ahogy lehetett.
Olykor rád mosolyogtam
el-elrévedőn, hálával szívemben
néztem az életet, néztelek, s egyszerre
a mindenséget láttam benned
és általad, ott lengett és remegett
fekete-fehér hajadban,
az újra élő fényekben
suhogó nővérekben,
édesdrága termetedben, mit újra megérintettem
s kívántam ölelni, mint azelőtt;
bizonyoságot szereztem, hogy valóban élek, élünk.
Két hétig feküdtem az intenzíven
s megmentették életem a doktorok;
sugárzó homlokod, szemed és szíved
visszahívott, s mint aki először látja e világot,
gyönyörködve néztem ideát
az életem,
az életed,
az életet,
s azt gondoltam, mennyi mindent
észre sem vettem azelőtt,
pedig már majdnem hatvan éven át
annyi drága élményt, szépséget és jóságot kaptam,
de a szívem nem bírta tovább az örömet és a bánatot,
azt, hogy mindent és mindent akartam;
és akkor ott, hogy újra láttalak,
s felkavargott bennem és körülöttem
a sajtó értelem, úgy sejtettem,
mégiscsak avégre vagyok újra itt,
hogy felkészüljek odaátra,
mit és hogy is kell tennem és szeretnem addig is,
hogya mennem kell majd újra s végképp,
úgy tetsszen nekem az otlét, mint az ittlét;
azért maradnék ismét egy kicsit, hogy elérjem
a jóságot, hiszen élni csak úgy érdem,
ha megküzdök érte, érted is;
egyedül te voltál, aki segítettél, áldozatot hoztál
értem, nem kímélted időd, hited, véred és velőd,
mindent nekem adtál, mint az Isten,
még ha vissza is veszel tőlem
végül ezt-azt: szőnyeged, poharad, tested,
de amit adtál, mégsem adhatod már másnak.
Két embernek is elég lettem volna,
tudom, a sok-sok bánat, amit válladra

és szívedre raktam, nem is tudom, miért –
szerettelek, s még annyi kincsre vágytam
türelmetlenül, s azt is el akartam mondani
egy megfelelő pillanatban,
hogy láttam Istent odaát a fényben,
majd együtt lesz az övével a lelkem
s a tied is ott lesz az ölében;
talán azért jöttem vissza, hogy elmondjam ezt,
s hogy szeress, és magad is megbecsüld, szeresd.
Emlékszel? – Akkor közelebb léptünk a műhöz
már a kórház udvarán – emlékezned kell:
a rezgő lombban megmutattam, ott az élet, látod,
virág és levél, itt még gyümölcs is terem,
nem tudok betelni veled, meggyógyultam érted:
– szeretlek és kívánlak, gyere, csináljunk gyereket
nyomban, épp azért, mert nem érdemled meg
a büntetést, azt, hogy neked nem lehet.
Nem fér el bennem az élet szerelme,
ne védekezz tehát az Isten ellen, add a jónak
önmagad folyton, s csak öneki add, még akkor is
ha már maga az Isten sem akarja.
És akkor újra fáj a lelkem érted,
és fáj Isten ellen, hiszen érted voltam, érted lettem,
aki lettem, jónak láttam őt és jónak magamat is,
mint minden teremtményt e földön,
méltónak és szépnek, amilyen te voltál
és te vagy azóta is, hogy veled újra megláttam őt
a reszkető nyírfalombban; nem szólt, csak reszketett,
szomorú volt és tehetetlen,
szomorú és szerelmes az Isten.
– Nézd csak! – ismételtam ámulatomban –
gyümölcs érik e kórház udvarán –, s nem tudtam még,
mivé lesznek a legszentebbek is.
Csobogott a víz a szökőkútban és a medencében is,
a liget fái közt két áldott asszony álldogált,
mint M. S. mester képén
Mária és Erzsébet.
– Emlékszel? az ujjai közt füstölgő cigaretta láttán
felháborodtam és rájuk szóltam,
mintha apjuk lettem volna,
sőt mintha én magam lettem volna
az értük is haragvó Úristen:
– Most jöttem vissza a halálból,
értetek küldött vissza az elégedett és elégedetlen Isten,
hogy megmondjam: – Hagyjátok abba,
nincs jogotok elrontani magatokat és a magzatot! –
Ha értették is, hogy mit akarok,

hogy az élet értelme a folytatásban áll:
 – Fogja be a száját, vén hülye! –
 vigyorgott Erzsébetre a várandós Mária
 s undorodva kiköpött felém.
 Egy önkéntelen mozdulattal ekkor
 hogy magamat és őket is védjem,
 ismét a Mester képéhez folyamodtam.
 Felemeltem volna magasra a képet,
 hogy szemükkel és eszükkel
 és minden érzékükkel lássák
 földi valóságuk égi mását:
 Mária és Erzsébet találkozását.
 De ott a kertben, állapotosan,
 szívük alatt a gyermekkel,
 a megölhetővel vagy megszüllhetővel,

az élet szentségét fölnevelendővel,
 saját rossz tréfájukon hangosan nevetve,
 s könnyezve a füsttől, öntudatlanságukban
 nem is láthatták volna, hogy az Isten is
 úgy emelné magához e nőket,
 ahogy a Mester sugárzó képén látjuk.
 A láthatatlan képet hallhatóvá tenni
 szólnom kellett gyarló szavakkal újra:
 Szentek vagytok, mint a fának lombja,
 az élet szentségét hordjátok hasatokban,
 látom lényetek szívszorítóan szép sugárzását,
 és sejtem már, a teljesség miféle extázisát
 rejti itt a hiány – éljetez hát,
 és engedjétek élni a magzatot.

TÓTH OLIVÉR

Apám helyett

Anyám naphosszat
 járdaszélen ül,
 lógó melléből szoptatja a szelet,
 cigit kéreget,
 s minden arra járót,
 ismerőst, idegent
 kinevet,
 gúnyos hangon átkozza,
 ha tehetné,
 hogy más ne érintse,
 élve is temetné,
 féltett szerelmét, apámat,
 ki bénult kezével
 egyetlen mozdulatába sűrítve
 minden megértésre váró
 mondanivalóját,
 legyint.
 Anyám naphosszat járdaszélen ül,
 Apám legyint, anyám nevet,
 Bárki jöhet, mehet –
 a halál tőlük cigit kéreget,
 Palók legyint, Kicsi csak nevet.

Szikratánc

Nemet mondatni
 Apámnak, Anyámnak,
 hátra hagyni velem
 a testvérrel megosztott ágyat,
 húséget esküdni
 egy idegen varázsnak,
 tűhegyembe
 fekete cérnát húztak,
 láthatatlan ingét
 varrni az éjszakának,
 megérett szívemmel
 játszik a bánat,
 szegénységem,
 örömöm megtart magának,
 tartson meg az Isten is
 szerelmem rabjának,
 szitkos ima helyett
 fekete soroknak,
 betűkből faragott alázatnak,
 érett szívével játszó bánatának,
 szemében, szájában,
 szálkája lenni a világnak.

SZÉCSÉNYI BARBARA

vársz

*vársz
a várás menedék
a futásra ítéteknek*

*a csöndek
szavakká gömbölyödnek
ahogy az idő sorsunk kerekíti*

*– várásod íze a számban –
a fogcsikorgatás féme
elmarad*

*vársz akkor is
mikor bennem ringatod
magad*

per

*amit az Isten összerendelt
azt az ember szétválasztja
és minden-bűnök habja
partjainkra rúg
hazug hazug esküvések ára
bélyeg a csókok homlokára
búcsúinkon burjánzó piszok
– ki az elválás kortyait iszod
az igékkal szembefordulsz
pár lyukat az öröklébe rágsz
és minden elveszésben
önmagadra lelsz
– találsz-e kapsot bárhová?*

felelsz

AYHAN GÖKHAN

Indul

*Teri, a villamossíneket felszedik,
gondoltad volna? a Thököly
út, mint a történet folytatása.
kifestett falak, kertre néző ablak.
a sötétség alakzata.*

*máshol a szék, az asztal,
máshol vagy te. anya,
a régi szőnyeg a régi padló.*

*a tárgyaknak nincs múlt idejük,
legendájuk is csak azoknak,
értelemszerűen, amelyek a gyerek
pontosságával emlékeznek,
állandó fogyásban írom
a körülöttem létezőt,
egy anya sokszor arra jó,
alkalmanként kicseréljük.*

*a Thököly út villamosa
tíz éve jár a fejemben.*

HORVÁTH LÁSZLÓ IMRE
A levegő bennünk

Toroczka Andrásnak

*A levegő, bennünk.
A testünkben. A böfögés,
bevitt szén-sav, fűgás
öröklét, a jelenlét
isteni bornírsága, a levegő
a testünkben mindig háború
a testünkben, ahogy van,
hogy egyáltalán van, az élet
vagy az Isten neve. És ugyanúgy
a halál, hogy nincsen a test,
nem működik már, ami
marad, valahova elsuvasztják
zokogva a többiek. Levegő
bennünk a szerelem, az
Isten játéka, ahogy belül
dobál, elvesz magunktól, olyan
gonosz-sággal követ, földet, vizet,
habot, anyagot csinál belőlünk,
mintha a terve része, nem
áldozata vagy kivétele lennénk.
Mintha létezne az álom, nem
volna mindegy a galamb
a bogár röpte, virág
színe, mennyit kell
gyalogolni a hold a nap
szívéig, vagy akárhova.*

Jegyzet, nyár

*A múzeumkert
vaskerítése fölött
hajladoznak
a faágak a szélben,
szikrázik rajtuk
a napfény, nyár
van, és én a téli
vagonok szögesdróttal
keretezett ablakán
kikönyörgő kezek
vak erdejére
gondolok.*

POLGÁR DÓRA

Merengő (1)

*a görnyedő eget csak
fényszaggatta lombok támogatják
szűkül a táj hangok remegnek
kigyúlnak-e újra a csonka gyertyák
bár ne lenne mozgás éhség
bár tapadna rám a hallgatás*

Merengő (2)

*beszélni nem kell
nincs miről nincs kinek
mert engem nem szültek meg
mert rólam a vért nem mosták le
mert a méhrákos felnőttkor itt van mégis*

*nézni kell az örvénylő fákat
odalenn a vörös fűben
köztük apró ráncos vérrögök
a hátukon rőzsével
gyászotthonkában menetelnek*

Várakozás

*összebogozom majd kikötöm
a függönyrojtokat
valaki hasonló okból az égen
csillagokat gyűjtogat*

Ghalib Bagar festménye

FAZEKAS BÉLA
Gondolatok
a pakisztáni irodalmhoz

Nem az írott szó felelőssége alól keresek kibúvót, de valóban könnyebb lenne Pakisztán természeti szépségeiről írni. Pakisztán (ebben is) a végletek országa. A világ egy tucat „nyolcezes” hegycsúcsának közel fele itt található a Himalája, a Karakorum és a Hindukush ölelésében, az örök hó birodalmában, ahonnan alig ezer kilométerre a Thar sivatagban rejtőzik a Föld egyik legmelegebb pontja, és egy kicsit távolabb a végláthatatlan homokos tengerpart a maga természetes ártatlanságában. Irigylésre méltó természeti adottságok. Meglátogatni és megénekelni valók. És könnyebb lenne a pakisztáni történelemről is írni, illusztrációként Lahore sikátorairól, a peshawari fegyverkereskedőkről, az alig pár száz éve iszlamizált tibeti népcsoportról, a baltikról, a hunzai barackmagolaj örök életet ígérő elixírjéről, Multan csodálatos kék porcelánjairól, a korai buddhizmus taxilai sztúpáiról, Ázsia egyetlen magyar alapítású egyeteméről, a Punjab University-ről, a megmaradásukért küzdő, alig pár ezres népcsoportról, a makedón Nagy Sándor által hátrahagyott kalashokról, a Kőrösi Csoma Sándor óta semmit sem változott ravalpindi bazárról, Benazír utolsó sóhajáról. És sajnálatos módon még a tálib ideológia történelmi gyökereiről is könnyebb lenne írni.

Szinte a lehetetlenre vállalkozik, aki – akár lemondva a teljesség igényéről – megpróbál akárcsak egy sorvezetőt készíteni a pakisztáni irodalomról. Eleve célszerűbbnek tűnik a pakisztáni irodalom jelzős szókapcsolata helyett Pakisztán irodalmáról beszélni. Mert Pakisztán is egy mesterséges államalakulat, melyet hiába keresünk a második világháború előtti világtérképeken. A mesterséges államalakulatoknak rendszerint az identitásuk is legfőljebb ideológiai boszorkánykonyhában kikevert hamis illúzió lehet, miként az egykori Jugoszlávia idején is jószerével csak a közös útlevelel kötötte össze a vajdasági magyar író a koszovói albán költővel. Az 1947-ben az egykori Brit Indiától levált Pakisztán államalkotó nemzetei esetében a nyelvi és történelmi különbözőségük ellenében éppen a közös vallást, az iszlámot szokás a nemzeti identitás alapjaként láttatni. Ez nem a közös hitet jelenti, hiszen ilyen alapon a Marokkótól Jáváig terjedő világ jelentős részének közös lenne az identitástudata, miközben a közös vallás ellenére nagyon is eltér az arab, a perzsa, a pandzsábi vagy éppen a maláj identitás. Nem, a pakisztáni identitás alapja ugyanaz a messianisztikus küldetéstudat, ami Izrael esetében. Ön-

ló hazát teremteni valamennyi, a hitéért (Indiából) elűzött muzulmán (Izraelben zsidó) számára. Pakisztán is egy olyan térségben fekszik, ahol a vallási és a nyelvi határok nem esnek egybe a politikai határokkal. Pakisztán államalkotó nemzetei soha nem élhették meg az önálló államiság semmivel sem (autonómiával, föderációval) pótolható élményét. Az ország valamennyi államalkotó nemzete csonka nemzet, melynek másik fele az ország politikai határain túl él. Igaz ez a nemzeti identitás alapjának kikiáltott közös vallás mítoszát egy negyedszázad után hamarjában leromboló Bangladesre is. Kelet-Bengál nem egyszerűen egy volt Pakisztán tartományai közül, Banglades 1971-es kiválását sokan egy dominó-effektus kezdetének tekintették. Tény, hogy Banglades példája a hetvenes évek elején felerősítette más pakisztáni népek szeparatista törekvéseit, de a pakisztáni dominó még ma is áll.

Ma az ország legnépesebb etnikai csoportja a több mint nyolcvan milliányi pandzsábi. Etnikai csoport? Hiszen Pandzsáb területe és lakossága annyi, mint Németországé. Központjuk Dél-Ázsia talán legszebb városa, Pakisztán „kulturális fővárosa”: Lahore. És ugyanazt a pandzsábi nyelvet beszéli a határ túlsó oldalán, Indiában még több mint harminc millió pandzsábi, akik csak annyiban különböznek pakisztáni nemzettestvéreiktől, mint a katolikus bajor a protestáns szászországitól, minthogy az Indiában élő pandzsábiak nem (csak) muzulmánok, hanem hinduk és szikhek is. Még ennyi különbözőség sincs a negyvenmilliós pastu népnek a Pakisztánban élő húszmilliós fele és az Afganisztánban élő másik húszmilliós fele között. A pakisztáni pastuk "fővárosa" Peshavar, az afganisztániaké Kandahar. De egyik sem "igazi" főváros, merthogy önálló pastu állam soha nem létezett, ma sincs. Kevés olyan elem van a Mengyelejev skálán, ami ne lenne megtalálható Beludzsisztánban, amely a föld egyik legdagabb országa lehetne, ha lenne önálló állama az egyébként zárt etnikai tömbben, igaz három állam – Pakisztán, Afganisztán és Irán – területén megosztva élő tízmillió beludzsinak. Önálló gazdag történelme van a Pakisztán déli részén élő több milliányi szindinek. Nehezen illeszthető be a hagyományos nemzetfelfogásba az a tizenötmilliányi mohadzsir, akik urdu nyelven beszélő muzulmánok, s az 1947-es véres kiszakadást követően Indiából települtek át. Talán a kisebbségi lét generációkon keresztül elszenvedett történelmi sérelmei, talán a halmozottan hátrányos helyzetűek többletjogokra való hamis aspirációja miatt, de tény, hogy a „kozmpolita” mohadzsirok mint új telepések és „valódi” államalkotók időnként halkán, máskor harsányabban, de mégis önmagukat tekintik Pakisztán, a „tiszták országa” létrehozóinak. Azt mindenesetre elérték, hogy nyelvük, az urdu lett Pakisztán hivatalos nyelve (az angol mellett), amolyan pakisztáni lingua franca, bár a lakosság

többsége a mindennapi kommunikációban saját nemzeti nyelvén érintkezik. Az urdura gyakran mondják, hogy mesterséges nyelv, amely a XI–XII. századtól kezdődően, de igazából a szubkontinentet 1526-ra teljesen leigázó Mogul Birodalom idején jött létre a török eredetű, chagatai nyelvet beszélő közép-ázsiai mogul hódítók és a számos helyi nyelvet beszélő alattvalók közötti kommunikáció megkönnyítésére. Miután a mindennapi érintkezés a hódítók és az alattvalók között javarészt „katonai” témájú kérdésekre koncentrált, ezért eleinte mint a hadsereg „vezénylési nyelve” jelent meg a kommunikációban. Az urdu nyelv alapja a hindi delhi dialektusa jónéhány arab, perzsa és török jövevényszóval.

A pandzsábi Harrapában végzett ásatások szeint a közel ötezer éves Indus-völgyi civilizációhoz fűződik a világ vélhetőleg legősibb fejlett városi-polgári (!) kultúrája. Hellasz és India találkozási pontján fontos kereskedelmi útvonalak metszik egymást, hódító hadjáratok átvonulási területe volt. Az első görög kereskedőket makedóniai Nagy Sándor hadai követték, majd a perzsák, később az arabok, Marco Polo, Dzsingisz Kán, a mogul hódítók, s mindeközben a Selyemúton szakadatlanul özönlöttek a Bagdadi Kalifátus és a Távols-Kelet mesés kincsei.

Pakisztán területe nemcsak a kereskedők és a hadak keresztútja volt, de az eszméké és a gondolatoké is. Valahol a mai Sindh és Gujarat területén kezdte meg dél-ázsiai hódító útját az iszlám a VII. század legvégén, de már jóval korábban jelentős hatással volt az itt élő népekre a buddhizmus, a brahmanizmus, a zoroasztrizmus, majd később a szufizmus a maga misztikumával. A kiművelt emberfők farsziul (perzsául) írtak és beszéltek, ami sokáig hasonló szerepet töltött be, mint Európában a latin. A Selyemúton nemcsak áruk, de eszmék és gondolatok is áramlottak. Hogy ez a gondolati gazdagság milyen megtermékenyítő erővel hatott az irodalomra, arra éppen a szufizmus a kiváló példa. A szufizmus nagyon fontos szerepet játszott az iszlám történelmében és kultúrájában. A szúfi irodalom, különösen a misztikus szerelmi költészet virágzása nem csupán az arab, a perzsa és a török nyelvű, de az urdu nyelvű irodalomban is az „Aranykort” jelentette, bár a mai Pakisztán területén inkább perzsa közvetítéssel terjedt.

Hogy a gondolati-eszmei sokszínűség milyen kimeríthetetlen tárházat hagyott örökül a mai utódokra, nos ebből próbál meg egy apró ízelítőt nyújtani az olvasónak e válogatás.

MUHAMMAD IQBAL

Petőfi

*E virágoskertben egy röpké percig
Megénekelte a szűzies rózsát,
Szaporítva némelyek szívfájdalmát,
Mások bánatát messzire űzve.
Nem festékekkel, de tulajdon véreddel
Színezted meg a mátká bőrét,
S hajnali sóhajoddal szélesre tártad a bimbó szívét.
Nyomod veszett a dalban, mert sírhelyed maga a lírád:
Nem tértél meg a Földre, mert nem a Föld fia voltál.*

Zsille Gábor fordítása

Muhammad Iqbal (Alama Muhammad Iqbal, 1877–1938) költő, filozófus, politikus. Perzsa és urdu nyelven írta műveit. Hivatalosan elismert nemzeti költő, születésnapja, november 9-e nemzeti ünnep Pakisztánban.

Fazle Haq Shaida (1910–1984) Pesavár mellett született egy kis faluban, híres urdu és pastu író, költő, újságíró, politikus, kommunista pártvezér. Írásai az *Istaqlal*, Lahore című hetilapban váltak közzismertté.

Janbaz Jatoi (1922–1994) híres suraiki költő, gondolkodó. Pandzsáb Muzaffar Garrh tartományában született. Legutóbb megjelent gyűjteményes kötete: *Sassi* (2005).

Najm Hussain Syed (1936) író, költő, drámaíró. Pandzsábi nyelven alkot, e nyelvi kultúra jeles irodalomtörténésze, nemzetközi feltűnést keltő tudományos munkája: *Recurrent Patterns in Punjabi Poetry* (1968). A szúfi költészet kimagasló művelője. Leghíresebb kötete 1998-ban látott napvilágot *Kal Thal* címmel.

FAZLE HAQ SHAIDA

Mahataba

Kora este volt, közelgett a napnyugta. Párás ködbe veszett a messzeség. Közel s távol kerek, pihés felhők lebegtek a végtelen kék égen. Legkisebb lányom imádkozni tanult, neki segítettem. A *Sura Fateha* egyik versszakát sehogy sem sikerült megjegyeznie. A nyelve cserbenhagyta, és máris képtelen volt a megfelelő hangzók kiejtésére. Ujja a szövegen futott, de tekintetével nem követte, mintha valami érdekeset látott volna. Nehéz összpontosításra bírni egy ekkora gyereket. Csak Isten tudja, mit is nézett valójában Halima. Aztán megjelent az anyja, és így szólt: – Mahataba van itt. Tíz rúpiát akar kölcsönkérni. Nincs mit ennie.

Amikor megfordultam, láttam a nőt, ahogy a tűzhely mellett ücsörög, hátával a falnak dőlve. Fekete dupattáját szorosan a feje köré tekerte, szegélyét pedig a szeme elé tartotta. – Mit kezdene a pénzzel? – mondtam. – Adj neki lisztet és darát, de nem kérjük vissza. Adomány, Allah nevében.

Alig hallgattam el, amikor Mahataba felkelt, és nagyot sóhajtott. Nem tudtam eldönteni, miért emeli tekintetét az égre – netán panaszkodott? Vagy épp hálát adott? Nem jöttem rá. Nagy könnycseppek csordultak le az arcán. A föld úgy nyelte el, mintha évek óta tartó szomját enyhítené.

Mahataba vidéki parasztlány volt, apja gabonát termesztett. Erős alkata volt, magasra nőtt, és meglehetősen szép nő lett belőle.

Minden reggel ételmet vitt a mezőre az apjának, majd egy-egy jókora zsák takarmánnyal tért haza a marhákhoz. Jólnevelt lány volt. A falunak egy rossz szava sem lehetett rá. Óvakodott a helybeli csibészektől, és vigyázott magára, ahogy a szájára is.

A lány Hikmat Kaka fiával, Rahmattal volt eljegyezve, aki szintén a falunkban lakott. Rahmat azonban meglehetősen szegény volt, ezért nem tudta elvenni a lányt, mert nem lett volna képes eltartani. Mahataba egy kolerajárványban aztán elveszítette anyját és apját is. Özvegynagynénjéhez akart költözni, hogy tisztességben és békében élhessen. A faluban számos semmirekellő öreg élt. Valahányszor elment spenótért, Mahataba nyugtalanul érezte magát.

Egy téli estén, amikor ember és jószág egyaránt nyugovóra tért már, a sűrű sötétben mély csend borult mindenre. Senki nem mert volna előbújni. Mahataba, kezében a lányával, mégis előmerészkedett, és jövőbelijéhez sietett. Rahmat nagyon megörült. Földművesként dolgozott mások földjein terményért cserében. Mahataba segí-

tett neki a munkában. Épp elegendő ételmet tudtak félretenni a maguk számára. Az eke szarvánál Rahmat gyakran lelkesen énekelt, mire Mahataba, aki valamivel odébb herét aratott, halkán dúdolni kezdett örömeiben. Ezeket a szerelmes és boldog dalokat csak ők ketten hallották, legfeljebb az ökrök.

Miután megtértek a mezőről, a házimunkában serény, gyakran kukoricát őrölő Mahataba számtalanszor énekelt magában. A mozsár duruzsolása és a nő karperceinek csilingelése szépen kiegészítette a dallamot. Ragyogó arca és mosolya felüdülést jelentett az elcsigázott Rahmat számára. A hajába font illatos ágacskákat a fáradt férfi főkötőjébe tűzte, és hennával festett kezével finoman megnyomkodta a férje lábát.

Azonban egyre szerencsétlenebbül alakult az életük. Bármit is termesztettek, nem hozott számukra hasznot. Alacsonyok voltak az árak, az eső és szél pedig gyakran tönkretette a gabonát. A falu összes földművese nyomorúságos helyzetbe került. Időközben háború tört ki, és a fiatalok elmentek harcolni. Rahmat még alig tapasztalhatta meg a házaselet örömeit, és nem volt hajlandó elhagyni az otthonát. Az éhezés és nélkülözés veszélye viszont arra készítette, hogy csatlakozzon a hadsereghez. Eladta az ökreit, kifizette a tartozásait, és útnak eredt. Távozásakor nem tudott mit adni Mahatabának. Csak az emlékeket hagyta maga után.

Mahataba hónapokig sanyarú körülmények közt tengődött, viszont egyszer csak havi rendszerességgel pénz kezdett érkezni a férjétől. Már előre várta ezeket a napokat. Tiszta ruhát öltött, és kétszer-háromszor is átjött hozzánk, kezében egy levelet szorongatva. Arcáról végtelen boldogság sugárzott. Nem titkolta érzelmeit előtünk. A feleségem olvasta fel neki a Rahmat által írt levelet. A végén aztán sorra hadarta a kérdéseit, amelyekre, úgy érezte, nem kapott választ a beszámolóból: – Hát, akkor jól van? Merre jár? Netán baja esett? – Aztán saját maga válaszolt: – Elvégre nem kell a háztáji teendőkkel foglalkoznia. A jó ég tudja, jutott-e neki matrac meg fekhely. Megemelték a zsoldját? Írt valamit esetleges kimenőről? – Végül nekiállt szitkozódni: – Ó, Istenem, pusztítsd el a németeket, hogy hazatérhessenek az ifjaink.

Gyakran látogatott meg minket. A feleségemet faggatta a háborúról: – Mit mondanak az újságok? Mikor lesz már vége? A férjed szokott lapot olvasni, ő biztos tudja.

Minden este átjött hozzánk, hogy rádión meghallgassa a híreket. Ilyenkor úgy tűnt, gyökeret eresztett, és soha többet el nem mozdul a készülék mellől. A végén aztán nagyot sóhajtott, és így szólt: – Isten óvjon minden asszonyt, és könyörüljön rajtuk.

Halima anyja néha beavatott Rahmat és Mahataba levelének tartalmába. Meghatónak tartottam a sorokból

áradó egyszerű, mégis mély, szerető és bizakodó érzelmeket. Nem tudom, ki vetette papírra Mahataba szavait, de most már legalább ő is ki tudta fejezni az érzéseit.

Egyszer Halima és én a papagáj ketrece mellett üldögtünk. A lányom a madárhoz beszélt gyermeki odaadással. A papagáj a maga harsány, rekedt hangján válaszolt. Mint szabadságszerető ember nem tudtam megbékelni azzal, hogy az ég lakóit rács mögé zárjuk. Azonban ezt a papagájt Halima a születésnapjára kapta az egyik barátomtól, és nem lett volna illendő visszautasítani. Arról viszont gondoskodtam, hogy a madár a nap javarésztét a ketrecen kívül tölthesse. Szerencsére szelíd volt, és nem kívánt elrepülni tőlünk. Esténként kinyitottuk a ketrec ajtaját, és a papagáj önszántából reppent be. A macska miatt volt szükség erre az óvintézkedésre. Gyakran éreztem úgy, hogy ha valaki hozzászokik a börtönhöz, nem is tud örülni a szabadságnak. Épp új szavakat igyekeztünk megtanítani a papagájnak, amikor berontott Halima anyja. Egyik lábbelijét elhagyta valahol, fejkendője pedig a vállára hullott. Rémműlt, aggódó tekintettel nézett ránk. – Mahataba mindjárt szül – suttogetta –, és nincs sehol egy bába, aki segíthetne neki. Nincs nagyobb áldomás a magunkfajta tehetősek számára, mint ha szűkös szenedőknek nyújthatunk segítséget.

Az isteni gondviselés kegyes volt Mahatabához, és fia született. Egy hónapra rá nekem is fiút adott az ég. Mahataba türelmes várakozását a kisgyerek töltötte meg boldogsággal. Mindig magával vitte, és hozzánk is számtalanszor betért vele. Bár a csecsemő nem értette, egyfolytában gagyarázott hozzá: – Nemsokára megjön az apád, és lesz mit ennünk. Ne sírj már, mert elfenekellek. Egy nap, ha minden jól alakul, futva üdvözlöd majd apádat. Hoz neked új inget. – Ha rákezdedt a kisfiú, halk altatót dúdolva csitítgatta.

Ha nem aludt el, Halima gondjaira bízta. Hazament, hogy ott foglalatoskodjon – gabonát őrölt, amiből aztán nálunk süttött lepényt, és egy kevés hagymával vagy a feleségemtől kért más egyébbel fogyasztotta el. Azután anya és gyermeke együtt feküdt le.

A háború bizony elhúzódott, és már három-négy éve is megvolt annak, hogy Rahmat egyre ritkábban küldött levelet. A legutóbbi Rangoonból érkezett, és már hat hónapja nem tudtunk róla semmit. Mahatabának, Istenen kívül, csak a fia jelentett bármit is. Azért élt, hogy lássa felnőni. Valahányszor nálunk süttött, egyik szemét a tűzhelyen tartotta, másikat pedig a fiún, nehogy leessen valahonnan és megüsse magát. Így nem csoda, hogy idővel úgy megfakult, akár az őszi levelek. Megpróbált boldognak látszani, de senkit nem tévesztett meg erőltetett mosolyával. Mindenki tudta, mekkora szomorúságot érez odabent. A fia nyújtott neki némi

vigaszt és könnyebbséget. Nemegyszer hallottam, ahogy a feleségemnek azt mondja: – Nézze, hát nem az apjára hasonlít? Ilyenkor fakó, meggyötört arca mindig kipirosodott. Rahmat már nem küldött többé se pénzt, se levelet. Egyikünk se tudta, hogy vajon elfogták-e a japánok, elesett vagy megsebesült. Csak sejtéseink lehettek. A rádióban napjában többször beszámolót hallhattunk a hősi halált halt katonákról, a sebesültekről és foglyokról, de Rahmatról semmit.

Bizony nehéz egy nélkülözni kényszerülő asszonynak felnevelnie a gyermekét. Amíg szoptatott, nem volt különösebb gond. Később azonban mást is kellett adni a fiúnak, aki idővel ruhára, kalapra és cipőre is költeni akart. Honnan lett volna minderre pénze Mahatabának? Halima anyja tudomást szerzett erről, és rávette, hogy hozzánk költözzön. Megegyeztek, hogy a ház körüli teendők elvégzéséért cserében kap élelmet, ruhát és havi öt rúpiát. A szegénységénél semmi sem megátalkodottabb. Amikor Mahataba munkába állt, valamivel boldogabbnak tűnt. Nem kellett a betevő falat miatt aggódnia, csak a férje sorsa nyugtalanította. A saját gyermekeim úgy bántak a fiával, mintha közülük való lenne, egy testvér. Mindenből részesült, amit a családom számára megkerestem – ruha, játékok, élelem. Együtt metéltük körül Mahataba fiát az én fiammal. Úgy bántunk az asszonnyal, mintha egyenjogú családtag lenne, hogy legalább a magányon kívül ne nyomassza más. Nem adtunk okot rá, hogy valaha is panaszkodjon, vagy búslakodjon. Viszont az ábrázata, arcszíne, viselkedése, beszéde és modora mind egyértelműen elárulta, hogy szívében sokkal nagyobb bánat van, mint amennyire az étel miatt oka lenne. Néha elüldögélt az eperfa alatt, ölében a kisfiával, miközben üres tekintettel bámult a porba. Még csak nem is pislantott, mintha mélyen gondolkozna, és a legapróbb rezdülés is elvonná a figyelmét, és megzavarná. Néha percekig nézett maga elé, néha pedig egy száraz ággal a földet kapirgálta. Talán így juttatta kifejezésre elkeseredettségét. A nők általában hosszan tűrők, bíznak Istenben, az ő jóságában és kegyelmében. Máskülönb hamar megbolondulnának.

Egyik reggel nem hallottuk a vajköpülő szokásos hangját. Azt hittük, Mahataba még alszik, mert későn feküdt. Lehet, hogy a régi emlékek nem hagyták elaludni. Elvégre nem számított, ha netán valamivel később lesz vajunk. A délelőtt folyamán aztán megjelentek a környékbeli gyerekek, kezükben tányérral, hogy abba kapjanak írot. Sajnálattal tudattuk velük, hogy Mahataba még nem ébredt fel, és nincs mit adnunk nekik. Mondtuk, szaladjanak hozzá, és ébresszék fel. Nem sokkal később a molla lánya jött a hírrel, hogy Mahataba eltűnt. Azt mondta, üresen találta az ágyát, és bár mindenhol kereste, sehol se

találta. A feleségem rosszat sejtett, így aztán elindult kideríteni, hova lett az asszony. Mivel azonban nem járt sikerrel, úgy vélte, Mahataba biztos találkozott valakivel, és majd csak megjön. De nem jött. Miután már hosszasan várakoztunk, készítettünk magunknak teát.

Másnap mesélte a szolgálk, Hassan, hogy Mahataba a szomszédos faluban van, ahol Qudratullah Khan házában szolgál. Állítólag már képtelen volt a szemünkbe nézni, mivel a mi kenyérünket ette. Azért ment el tőlünk, mert a másik helyen havi hét rúpiát ajánlottak neki. Elszomorodtam, és azt kívántam, bárcsak szolt volna, mielőtt elmegy. Biztos megemeltük volna a fizetését. Nem beszélve arról, hogy sokat köszönhet nekünk. Aznap megértettem, hogy akár két rúpia is megváltoztathatja egy ember világlátását és értékrendjét. Mahataba esete nem az egyetlen. Annyi nővér, feleség és özvegy él az országunkban, aki még csak havi hét rúpiát sem keres, és némelyikük még akkor sem volna hajlandó dolgozni vagy szolgálni, ha a teljes nincstelenség fenyegetné. A nélkülözés viszont arra kényszeríthet akár tehetős és tisztességes asszonyokat, hogy házról házra járva kolduljanak.

Kedd volt. A nők szerint a balszerencse napja. Halima a papagáját siratta, mivel megölte egy macska. A kezében zöld tollakat szorongatott, és szomorúan bámult. Könnyei végigcsorogtak az arcán, és azt kívánta, bárcsak életre kelne kedvenc madara. Attól a naptól fogva gyűlölt minden macskát. Fekete vagy fehér, szürke vagy barna, a tiéd vagy az enyém – mindegy, milyen tévedt a házunkba, botal a kezében vette üldözőbe, amíg el nem kergette. Aznap este mindannyian a papagájt sirattuk. Nem mintha szomorúságot éreztem volna a madár elvesztése miatt. Akár a varjakat, sok szárnyast pusztítanak el macskák és kutyák. A gyengét felfalják az erősek. Mindig így történik. Inkább azért sajnáltam a történeteket, mert a kislányom elvesztette a társát.

Épp a papagájra emlékeztünk, amikor váratlanul beállított egy nő koszos és szakadt burkában. Egyikünk sem ismerte meg. Amikor felfedte az arcát, a feleségem így szólt: – Te vagy az, Mahataba? Jöjj békességben. Honnan érkezél? Mit tettünk, hogy elhagytál minket, csak úgy, mintha nem ismernénk egymást? – Mahataba üdvözölt engem, majd félrehúzódott, és arra várt, hogy hellyel kínáljam. Halima anyja maga mellé ültette a számolyra, és tovább panaszkodott Mahataba viselkedése miatt. Az asszony azonban mintha meg se hallotta volna a szemrehányást. Megvárta, míg befejezi, csak azután szólt. A szája egyre szélesebb mosolyra húzódott, látszólag ok nélkül, és igyekezett is elfojtani érzelmeit. Ez az akaratlan mosoly mégis valami halvány boldogságról és reményről árulkodott. Elkezdte magyarázni, hogy a másik helyen több fizetést

kapott, de nem is az számított, hanem hogy ott idegenek közt dolgozott. Itt mindenki ismerte a környékről. Nem akart ott szolgálni, ahol ismerik. Nem tartotta tisztességesnek. Félt, hogy kigúnyolják emiatt az emberek. – Meddig szolgálsz Qudratullah Khan házában? – kérdezte a feleségem. – Ma ott hagytam – válaszolt Mahataba. – Hazajöttem. – Ennyit mondott, majd előhúzott valami fehéret a fejkendője mögül. Óvatosan tartotta, mintha nagyon értékes lenne. Végül hirtelen kitört belőle: – Nagy jó hírt hozok. Itt a levél. Tegnap érkezett Kalkuttából. Azt írja, hogy húsz napon belül itthon lesz. Mondtam magamnak, ezt az időt itt kell eltöltenem. Sikerült húsz-harminc rúpiát megtakarítanom. Csináltatok neki ruhát, meg sütök kalácsot. Hálából a nizamnak is viszek belőle. Most már sem mire sincs szükségem. Csak épségben érjen haza. Többre nem is vágyom. Mi kellhet még?

Végtelen boldogság érződött Mahataba szavaiból. Mindenkiel megosztotta örömét, mintha érdekelte volna az embereket férjének hazajövele, és ha nem tudatta volna velük, bánatukban odavesztek volna.

Halima anyja kifejezte szívből jövő jókívánságait, majd így szólt: – Istennek hála, hogy hazatér a férjed. Isten óvjon mindannyiunkat. Most aztán muszáj lesz cukorkát hoznod nekünk, nemde? – Mahataba felnevetett: – Cukorkát? Mindenem a tiétek. Mindenestől a tiétek vagyok. Bármit kértek, megteszem, ha minden jól megy.

Eltelt a húsz nap. Mi úgy éreztük, gyorsan, Mahataba viszont minden egyes napot egy teljes évként élt meg. Egyesével számolta a napokat. – Ha minden igaz, már csak húsz nap... A mait leszámítva még hét... Ha minden jól alakul, holnapután érkezik... Ma jön!

Aznap Mahataba megfürdött, és tiszta ruhát öltött. Balzsamot kent a hajába, szépen megfésülte, majd befonta. A fogait és az ajkát diófa kérgével dörzsölte be. Bazsalikomágakat font a hajába. Beesteledett. Rahmat nem tűnt fel. Mahataba majd megőrült a legapróbb nesz hallatán. Ide-oda kapkodta a fejét. Az utcát kémlelte. Nem hagyta elaludni a fiát, mert azt akarta, hogy ébren lássa az apja, amikor megérkezik. Egyre sötétebb lett. Lámpást gyújtott. A fény betöltötte a házat, a szívében levő sötétség azonban még nem oszlott szét. Hirtelen dörömbölést hallott, majd kinyílt az ajtó. Rahmat lépett be, a hátán összetekert derékaljjal, a kezében pedig ládával. A földre dobta a holmiját. Mahataba odaszaladt hozzá. – Istennek hála! Épségben megjöttél. – Alig hagyták el ezek a szavak a száját, észrevett valakit Rahmat háta mögött. A férfi második felesége, Bengali volt az. Mahataba ájultan esett össze – örömmel és hálával teli köszöntését már sosem fejezte be.

JANBAZ JATOI

Egy költő és hazája

*Költő vagyok. Nem adom el veritékem s tenger könnyem,
Ti, zsarnokok! Nem adom el legkedvesebb földem.
Mesémet a gyöttelemről nem hallgattátok meg.
Minden dicsőségem hamuvá lett.
Annyi fájdalomból és kínból született,
Gyönyörű hazám, szabadságod.
Bár zsarnoktól hosszan kellett túrnöm,
Látomásom az életről nem kölcsönvett álom.
Bár szegény vagyok, nem fogom eladni énekem.
Ti, zsarnokok, nem adom el legkedvesebb földem.*

*Emlékszem az altatódalra, amit a halál énekelt nekem.
Fölidézem tanításait a tisztességről:
Nemzetem mellét golyók lyuggatták.
Ezer meg ezer anya nézte
Újszülöttjétől megfosztott ölet.
Zsarnokok ontották véretem, mint a vizet.
Soha nem fogom hagyni, hogy megkaparintsák gyümölcsösömet,
Ti, zsarnokok! Nem adom el legkedvesebb földem.
Eltűröm, az elnyomók bármit rónak majd rám.
Megerítek minden jogtalan szenvedést,
Egy pillanatra sem felejttem el hazám.
Bár a nyomor halálba űzhet,
Eltűrök minden éhséget és szegénységet.
De nem szaggatom fel a sírokat, hogy ellopjam a szemfedőket.
Ti, zsarnokok, nem adom el legkedvesebb földem.*

*Ti, zsarnokok, zsarnokságotok nem tölt el félelemmel,
Ha az élet megáradt folyóján kell is átgázolnom.
Hazámért felkínálom mindenem,
Bár pénzem nincs, felajánlom életem.
Országomért fogok élni és meghalni,
Muzulmán vagyok, nem adom el szép hazám,
Ti, zsarnokok, nem adom el legkedvesebb földem.*

*Hallom az izzó tűz pokoli kínját, ha nektek úgy tetszik,
Könnyezni, panaszkodni vagy üvöltöni nem fogok,
Egy szóval sem fogom védeni magam,
De hazámért odaadnám lélegzetemet.
Elszánt vagyok, hogy lakjam otthonom,
Konok, ki művészetem el nem adom.
Ti, zsarnokok, nem adom el legkedvesebb földem.*

*Hazám minden szeglete drága nekem.
Csillag minden morzsányi földje.*

Mert ez az a hely, hol én, szerencsétlenül, bár szegényen, élek.
 Nincs palotám, villám, királyi lakhelyem,
 Esküszöm. Ó, drága honfitársaim,
 Udvarom Párizsért el nem cserélem.
 Ti, zsarnokok, nem adom el legkedvesebb földem.
 Enyéme a rétek, a mezők, a jószág.
 És az egyszerű, derék falusi lányok
 A szerénység leckéjét megtanulták.
 Együtt kelnek a virradattal, dolgoznak a ház körül,
 Szilárdak a munkában, akár a férfiak,
 A keményen dolgozó barátok. Nem fogom feladni,
 Ti, zsarnokok, nem fogom eladni legkedvesebb földem.

A Mindenható Isten tett királyné.
 Bár nincs trónom, gazdagságom, katonáim.
 Tekintetem a mennyre függesztem, költő vagyok,
 Nyomorom tett vándorrá.
 Ó, Janbaz. A Mindenható Isten a tanúm.
 Nem adom el harcom kapzsiságból.
 Ti, zsarnokok, nem adom el veritékem s tenger könnyem,
 Költő vagyok, nem adom el legkedvesebb földem.

Amir Hafeez Malik fordítása alapján
 Molnár Krisztina Rita fordítása

NAJJAM HUSSAIN SYED
A teherautó dugóban áll

*A teherautó dugóban áll
 Hol? A forgalom teljesen bedugult
 Nagy hiba errefelé jönni
 Át kellene jutni a Ravi folyón
 Baleset történt ott elöl?
 Nem! Valaki felmászott egy villanypóznára
 És nem jön le
 Afféle parádét rendez
 Semmit sem csinál, és nem is jön le
 Mostanság ez a divatos előadás
 Csak nem valami lövöldözés történt?
 Akkor lennének ott fényszórók és kamerák
 De csak emberek vannak férfiak
 Köveket dobálnak letről
 A sokaság a bábész közönség
 Mivel mostanság se üzlet nincs
 Se munka
 Az a férfi skandalhatna jelszavakat*

*Vagy leugorhatna
 Lemászhatna visszafordulhatna
 Mi még csak vissza sem fordulhatunk
 Keríts egy rendőrt!
 Van egy a közelben?
 Mostanság elvegyülnek a tömegben
 Hogy onnan tartsák szemmel a népet
 Ám ez az ügy egészen más
 Az a férfi éjfél óta fent van a póznán
 Senki sem jött hogy lehozza
 Valaki telefonáljon már
 Ha lekapcsolják az áramot
 Magától leesik majd
 Ez a törvényes megoldás
 Elég volt! Megbénítja a főút forgalmát
 Mégsem ez a törvényes megoldás?*

Zsille Gábor fordítása

SHAUKAT SIDDIQUI

A sötét alak

Pár pillanat volt az egész. Csak a sötét alakra emlékezett, akit a kocsis fényoszlopa rövid időre megvilágított. Aztán a mellékutakban csaholó kutyákra, végül a csattanásra, ahogy nekivágódott az út menti villanyoszlopnak. Éles fájdalom nyilallt a testébe. Félig még az eszméleténél volt, úgy feküdt a kormányra borulva. Pár perc elteltével sikerült összeszednie erejét, és kikászálódott az autóból.

Az úttesten valaki hörgött. Megrémült ugyan, de odament hozzá. A csillagok fényénél egy testes, amúgy egészséges férfit látott, arccal előre borulva. Csupa vér volt körülötte minden. Egy árva lélek nem mutatkozott sehol, és az éjszaka sűrű sötéte borította be a környezetet. Az út teljesen üres volt. Kedvező alkalom kínálkozott arra, hogy kereket oldjon.

Remegő kézzel Durrani átvonszolta a férfit az út túloldalára, és sietve beszállt a kocsiba. Megpróbálta beindítani, de nem sikerült. Újra és újra gyújtást adott, de hiába. Az autó nem indult. Egyszerre érzett fáradtságot és rémületet, amikor ismét kiszállt, és odament a vérben fekvő férfihez. Addigra abbahagyta a hörgést, a szeme pedig csukva volt. Olyan elhagyatottnak tűnt minden. Durrani csak állt elcsigázottan a test fölött, félt és nyomorultul érezte magát. El akart futni, hogy maga mögött tudhassa a helyet. De mi lesz az autóval? A rendőrség gyorsan a nyomára akad. Semmi haszna, gondolta. Az idő csak egyre múlt.

Mintegy negyed óra elteltével egy közeledő jármű fényeiire lett figyelmes, nem sokkal később pedig feltűnt egy teherautó. Összeszedte magát, az útra támolygott, és leintette a kamiont.

– Balesetet szenvedtem – magyarázta a sofőrnek. – Vigyen el a rendőrségre, kérem.

Ketten ültek a vezetőfülkében. Kinéztek az ablakon, és látták a sötét alakot a vértócsában, meg az összeroncsolódott kocsit. A sofőr megilletődötten kérdezte:

– Csúnya baleset. Maga elé lépett?

– Nincs vesztegetni való időnk – mondta Durrani. – Csak vigyen a rendőrségre.

Ezzel sietve felmászott a sofőr mellé.

Az őr körülbelül mérföldnyire volt a baleset helyszínétől. Durrani besietett. Épp az ügyeletes felügyelőbe botlott, aki a szokásos járőr körútjára indult. Durrani odalépett hozzá, és előadta, mi történt. Miközben beszámolt a balesetről, a vonakodó tiszt zsebébe csúsztatott két szárzúpiás bankjegyet. Ez jót tett a lelkének. Ezután

Durrani az irodáról felhívta az öccsét, hogy jöjjön azonnal a rendőrségre egy furgonnal.

Félórán belül meg is érkezett a furgon. Durrani, a felügyelő és két másik rendőr beszállt, és a baleset helyszínére mentek. Az út ugyanolyan elhagyatott volt, mint korábban, és a férfi ugyanott feküdt. Szinte teljesen elveszítette már az eszméletét. A nyomozó megtapogatta a férfit, és megállapította, hogy a komoly vérvesztés ellenére még él. A sérült férfit beemelték a furgonba, és kórházba szállították.

Amikor késő este Durrani hazaért, végtelenül kimerült volt. Azóta kiderült, hogy a sebesült állapota nem is olyan súlyos, bár a lába szilánkosra tört. Ez megnyugtatta Durrant. Átgondolta a balesetbiztosítást, és kiszámolta, hogyan tudna ötezer rúpiát igényelni a kocsijában keletkezett károokra.

Nem tudni, mit tartalmazott a történekről szóló rendőrségi jelentés, mindenesetre a másnapi lapok arról cikkeztek, hogy a sérült férfit Abdullahnak hívják, és riksa-hajtó. A balesetkor épp hazafelé tartott, miután leadta a rikstát a főnökénél. Akkor gázolta el őt egy gyorshajtó a Nicholon Roadon. Az ütközés következtében elveszítette az eszméletét, és csak a kórházban tért magához. Abdullah több mint egy hónapig maradt a sebészetben. Amikor kiengedtek, egyedül a felesége jött érte. A lábát amputálni kellett, tizennégy éves lánya pedig elszökött otthonról egy másik rikással. Mankóra támaszkodva tudta csak csonkolt testét mozgatni. Mi több, csúnya púp nőtt a hátán, amitől torz alakot öltött.

Ezt követően Abdullah egész nap csak gubbasztott a kunyhójában, és megállás nélkül köhögött. Egyfolytában veszekedett a feleségével, vég nélkül zaklatta, sőt nem egyszer megfenyegette. Sötét ábrázata még sötétebbé változott, rendezetlen szakállal és kidülledő szemekkel pedig még csúfabbá tette. Arca napról napra rémisztőbb lett. Szomszédjai, akik korábban szívesen elbeszélgettek vele, most inkább elkerülték.

A környéken, ahol Abdullah élt, javarészt szegények laktak. Mindenhol rozoga tákolmányok álltak alacsony tetővel. Ugyan volt egy-két patinás épület is abban a városrészben, az idő könyörtelen múlása ezeket is omladozó romokká változtatta. Egy régi sírkert terült el a házak szomszédságában, amelyet Fehérek Temetőjének hívtak. Téglából rakott kerítés határolta. A temetőben állt egy oszlop, rajta pedig márvány emléktábla volt látható. A sír egy brit ezredes nyughelyét jelölte, aki egész életében csak harcolt, életét mégis önkezével oltotta ki. Úgy tartották, hogy halála után az ezredes szellemmé változott. Néhány idősebb helybeli azt állította, hogy látták is a szellemet zimankós téli estéken a környező síkatorokban meglapulni. Érdekes módon valahányszor

feltűnt a szellem, egyfolytában csak azt ismételte: vajjas kenyér. Senki nem tudta, mi lehet a magyarázata ennek a különös viselkedésnek, de bárki is találkozott a szellemmel, mind ugyanazt hallotta tőle. Olyan ijesztő volt a hangja, hogy még a bátrabbak is azonnal eliszkoltak, amint meghallották. Ezért aztán senki sem mert végigmenni a Fehérek Temetője mellett futó síkátoron.

A környék másik nevezetessége egy öregasszony volt, akit Sakina Begumnak hívtak. A férje óriási vagyont hagyott maga után, amikor meghalt. Egyetlen fiuk született, aki azonban valami gyerekes felindulástól ott hagyta a szülői házat. Történt ugyanis egyszer, hogy a fiú megkérte az anyját, főzzön neki rizst babbal, az asszony azonban nagyon beteg volt aznap. A fiú annyira megsértődött, hogy fogta magát és elment, azóta sem tudtak a hollétéről. Valamivel később úgy értesültek, hogy vonatbaleset áldozata lett. Több szemtanúja is volt a szerencsétlenségnek, Sakina Begum azonban egyiküknek sem hitt. Ha bárki is megemlítette a fiú halálát, az asszony dühbe gurult, és gondolkodás nélkül kiebrudalta az illetőt. Tudva, hogy Sakina Begum azt hiszi, életben van a fia, néhány ravasz nőszemély rászedte, és különböző indokokkal pénzt csalt ki tőle. Sakina Begum minden egyes ünnep alkalmával új ruhát varratott a fia számára, és az ismerős családokban mindig a megfelelő lányt kereste a gyermeke számára. Ha valaki a fia felől érdeklődött, így válaszolt: „Bármikor megjöhet. Épp a múlt héten hozott tőle üzenetet valaki. Az egészségem felől érdeklődött.” Előfordult, hogy valami levélre hivatkozott, majd az állítólagos levélben foglalt részleteket is előadta, mintha valóság lenne. Sakina Begum minden este rizst főzött babbal, és várta, hogy hazatérjen a fia, aki sosem jött. Reggelente aztán szétosztotta a rizst a környékbeli szegények között. Jó néhány éve folyt már így. Attól a naptól kezdve, hogy Abdullah hazatérhetett a kórházból, a felesége kötelességének érezte, hogy elmenjen a gazdag öregasszonyhoz, és elegendő rizst szerezzen kettejük számára.

Nem is volt különösebb gondjuk egészen addig, amíg Abdullah felesége egyszer csak megbetegedett. Olyan rosszul érezte magát, hogy nem bírta felkelni. Így aztán pár napig nem jutottak élelemhez. Amikor már nagyon megéheztek, Abdullah fogta a mankóját, és nekiindult a borús decemberi idő csípős hidegében. Teljes mozdulatlanság és nyugalom mindenhol. Mély csend borult a félhomályba burkolózó házakra. Abdullah lassan vonszolta magát előre, ahogy a temető mentén futó síkátor felé közeledett. Egyszer csak megpillantott egy feléje közeledő férfit. Abdullah megtorpant. Amikor közelebb ért a férfi, Abdullah hirtelen kinyújtotta a kezét. Ez meglepte a másikat. Felnézett

Abdullahra, majd rémülten, sikongva elszaladt. Ijedtében a kezében levő batyut a földre ejtette.

Abdullah is meglepődött a történeteken, és pár pillanatra csak állt meredten. Végül összeszedte magát, és felémelte a csomagot. Kinyitotta, és langyos fehér cipókat talált benne. Nagyon megörült. Hazavitte az élelmet, jóízűen ettek belőle a feleségével. Hálát adott istennek a váratlan szerencséért.

Másnap Abdullah ismét felkerekedett. Amikor a síkátorhoz ért, szemerkélt az eső. Sűrű sötétség honolt, a hideg szorongatta, mint egy martalóc. Sokáig várt, de senki nem ment arrafelé. Elkeseredve vacogott magában. Épp indult volna, amikor feltűnt egy mogyoróárus. Amint meglátta, Abdullah lassan elindult feléje. Ezúttal nemcsak kinyújtotta a karját, hanem orrhangon így szólt: „Csak egy szóra, testvér.”

Abdullah szörnyű ábrázata, túlvilágról jövő hangja és a csendes éjszaka együttesen rémisztő hatással voltak a férfirra, aki mozdulatlanul bámult az ismeretlenre, majd ájultan a földre rogyott. Abdullah ráérvén megpakolt egy zsákot mogyoróval, aztán hazament.

Ez a két eset nyugtalanította a környéken élőket. Úgy vélték, az ezredes szelleme tűnt fel ismét. Félelem lett úrrá az embereken. Abdullah kihasználta az így kialakult helyzetet. Amint a kunyhók sötétségbe burkolóztak, Abdullah megbújta a síkátor egy homályos pontján, s mikor arra vetődött valaki, ráijesztett. Ő lett a halott ezredes kísértete. Ha feltűnt valaki, előugrott, és annyit mondott: vajjas kenyér. Olyan félelmetes volt, hogy bárkit is ijesztett meg, azonnal összeesett. Ezután Abdullah könnyűszerrel fosztotta ki a szerencsétlenül jártakat.

Az ezredes szelleme rémületet keltett, ami napról napra fokozódott. Sokakat igencsak megviseltek a támadásokról szóló hírek. Időközben Abdullah olyannyira merésszé vált, hogy egy alkalommal rávetette magát az épp arra elhaladóra, és elég volt elnevetnie magát, hogy elérje a kívánt hatást. Előfordult, hogy valakit kigáncsolt, máskor pedig nekirentott az óvatlan járókelőnek. Mindig más-más módszert vetett be, az adott helyzetnek megfelelően.

Egy idő után már akkorára nőtt a félelem az ott élőkben, hogy egyszerűen elkerülték a Fehérek Temetőjével szomszédos síkátort. Ez azonban nem tántorította el Abdullahot, aki a környéken járókat kezdte el rémisztgetni néptelen utcácskák sötét estéin. Sokáig folytak így az események.

A helybeliek már nem is merészkedtek ki házaikból sötétedés után, így aztán Abdullahnak még könnyebb dolga volt. Magabiztosan húzódott meg az alkalmas helyen, bízva egyre ijesztőbb fellépésében: vad tekintet és egy haldokló utolsó szavaira emlékeztető gyötrelmes hang. Napközben a kunyhójában aludt, amikor pedig

beköszöntött az este, fekete lepedőt tekert maga köré, fogta a mankóját, majd sorra járta a sikátorokat újabb áldozatra vadászva.

Egyszer viszont megesett, hogy már jópár napja nem sikerült senkit kifosztania. A felesége is felhagyott azzal, hogy Sakina Begumhoz járjon, így aztán jó ideig nem is ettek. Egyik este Abdullah csak várt és várt a búvóhelyén, hátha arra téved egy idegen, de senki se jött. Percről percre egyre nyugtalanabb és idegesebb lett. A szokásos őrző ideje is egyre közelgett, ami bizony gondot jelentett volna Abdullah számára. Elkeseredettségében új tervet ötlött ki. Úgy döntött, bekopog a környező házakba, majd fülel, hall-e valamit. Meg is zörgette az egyik kaput. Saját maga is félt, mert még nem csinált ilyet korábban, és rosszat sejtett. Nem hallott hangot bentről.

Rövid szüneteket tartva többször is bekopogott. Végül egy álmos hang szól ki hozzá:

– Ki az?

– Nyiss ajtót! – suttogetta Abdullah.

Az ajtó azonnal kinyílt. Valaki kidugta a fejét.

– Bárki is az, jöjjön elő!

Abdullah ekkor előugrott, és szörnyű hangján megszólalt:

– Vajas kenyér, vajas kenyér!

A férfi teljesen megrémült, és segítségért kezdett kiáltani. Abdullah még ijesztebb hangon megismételte:

– Vajas kenyér!

A férfi szinte önkívületben üvöltözött:

– Kísértet, kísértet...!

Abdullahnak el kellett volna menekülnie, ő azonban nem tárgított. Meg volt ugyanis győződve róla, hogy a férfit sikerült kellően megrémísztenie, és már kevésen múlik, hogy összeessen. Tovább mondogatta tehát, amilyen rettenetes hangon csak bírta:

– Vajas kenyér!

A hatás azonban épp az ellenkezője volt a vártak. A férfi nemhogy nem ájult el, hanem még hangosabban kiáltozott. A házban többen is voltak, akik mind felébredtek a hangoskodásra, sőt ők is rákezdték:

– Kísértet, kísértet...!

Egyre többen üvöltöttek: – Kísértet, kísértet...!

Az erősödő kiabálástól végül Abdullah is megijedt. Kihátrált az ajtóból, és a sikátorba húzódott. A lármázás következtében egyre többen tűntek fel a főutcán. Zavartan hangoskodtak. A sikátor mindkét végéről mintha egyre hangosabban szólt volna a helybeliek velőtrázó kiabálása. Ahelyett, hogy gyorsan eliszkolt volna, Abdullah egyre csak a temető kerítésébe kapaszkodott. Sokáig csak markolta a téglafalat, amikor váratlanul feltűnt egy alak. Sietve elszaladt mellette, és közben így üvöltözött:

– Kísértet, utána!

A hangzavar fokozódott.

Abdullah épp azon volt, hogy végre elbicegjen, amikor egy méretes kő eltalálta jobb vállát. Ez azonban csak az első volt. Sorra hullottak rá a kövek minden irányból, és a rikácsolás egyre erősödött.

– Ott a kísértet a sikátorban!

– Nézzétek, ott lapul!

Iszonyatos üvöltözés támadt:

– Kísértet! – A kövek pedig minden irányból záporoztak. Szinte az összes eltalálta Abdullahot. Az egyik a homlokán csattant, amitől megtántorodott,

és a mankójára bukott. Majd egy újabb kő a halántékán érte, Abdullah pedig szinte eszméletlenül terült el a porban.

Volt egy kiszáradt vizesárok nem messze, ezért arra gondolt, hogy be kéne másznia a biztos halál elől. Nagy erőfeszítéssel nekifeszült hát, hogy elvonszolja magát addig, de egy nagy kő ismét eltalálta a fejét. Fájdalmában felkiáltott:

– Meghalok! – Újra és újra felüvöltött, de az ordibálás elnyomta a hangját. A kövek minden irányból érkeztek, és az emberek egyre csak harsogták:

– Kísértet, kísértet! – Feltett szándékuk volt, hogy halálra kövezik az ezredes szellemét. Vadul hajigálták a köveket a szűk sikátorban.

Másnap a környéken élők egy koszos férfi holttestére bukkantak. Kövek hevertek szanaszét, alvadt vér borította a földet. A fej a saras vizesárokba hanyatlott. Abdullahé volt valamikor.

Ghulam Shabbier festménye

IFTIKHAR ARIF

Az utolsó ember kérdése

*A király talpnyalói most elégedettek: mindazok
levágott feje és karja, akik nem hódoltak be,
ott látható kitűzve a vár ormán*

*Körös-körül béke
Béke, eszményi béke.
Az emberek zokogása nem hallik – elnyomja
a trombitaharsogás*

*Az emberek hatalmas türelme a múlté – az imádság tébolyába
veszett*

*Az elégtétel minden reménye elszállt – a nép nem bízik többé
az isteni jutalomban*

*A szavak hitelük vesztették, az emberi élet tisztelete megszuñt
Béke, eszményi béke.*

*A király talpnyalói most elégedettek: mindazok
levágott feje és karja, akik nem hódoltak be,
ott látható kitűzve a vár ormán*

*Körös-körül béke
Béke, eszményi béke.
A hatalom várának vizesárka tele – megtelt a kivégzettek
testével*

*A győztesek szétoztották egymás közt az államoktól rabolt
zsákmányt*

*A nyelvek és a szavak füzéreinek kötelei mind elvágva
Béke, eszményi béke.*

*A király talpnyalói most elégedettek: mindazok
levágott feje és karja, akik nem hódoltak be,
ott látható kitűzve a vár ormán*

*Körös-körül béke
Béke, eszményi béke.*

Zsille Gábor fordítása

Shaukat Siddiqui (1923–2006) urdu regényíró. Világhírű regénye, a *Khuda ki Basti* 46 kiadást ért meg és 26 nyelvre fordították le.

Iftikhar Arif (1943) a Pakisztáni Írószövetség vezetője, urdu nyelven írt verseit a világ számos nyelvére lefordították. Egyéb állami és nemzetközi szervezetek tagjaként a pakisztáni kultúra elkötelezett „szellemi nagykövete”. Válogatásunk a következő kötet alapján készült: *Written in the Season of Fear* (Oxford University Press, 2003).

Ghulam Abbas (1909–1982) híres urdu nyelvű novellista, műveiben a pszichologizáló nézőpont felülkerekedik a társadalomrajzon. Szabadgondolkodóként közismert, aki a vallásosságot kétkedéssel szemléli. *Hotel Mohenjodaro* című elbeszélése (1967), melyben a teokratikus államrend veszélyesen beszűkült szellemiségű, abszurd világát ábrázolja, nagy vihart kavart.

Sarwat Mohiuddin (1945) Petőfi Sándor verseinek pandzsábi nyelvű fordítója (*Éltre kelt dalok – Petőfi Sándor válogatott versei*, kétnyelvű kiadás, 2007, szerk.: Fazekas Béla), aki a magyar költőt tisztelő, emlékének verset is szentelő nagy előd, Allama Muhammad Iqbal nyomdokain haladva végezte munkáját. Hogy Iqbal hogyan értesült Petőfi életéről és haláláról Világos után ötven évvel Iszlámábadban, máig rejtélyes. Sarwat Mohiuddin Fazekas Béla magyar nagykövet biztatására készítette az idézett antológiát.

Faiz Ahmed Faiz (1911–1984) az urdu nyelvű irodalom egyik legismertebb költője. A Pandzsáb tartománybéli Kala Kadarban született, amely akkor még brit gyarmat volt. 1936-ban életre hívta a Progresszív Írómozgalmat, majd tisztként szolgált az indiai brit hadseregben. Leszerelése után a lahore-i Pakistan Times első főszerkesztője, később a Pakisztáni Művészeti Tanács titkára lett.

GHULAM ABBAS
Nawab háza

Hajnali három körül lehetett egy enyhe téli éjszakán, amikor Nawab Samsam-ud-Daula hirtelen felriadt, mivel a hálószoba melletti helyiségben zajt hallott. Először azt hitte, a huzat borított fel valamit, de aztán eszébe jutott, hogy saját maga zárta be az ajtókat-ablakokat a fogadószobában. Háziállatot sem tartottak, se kutyát, se macskát, ami a sötétben feldöntötte volna a tárgyakat. Kissé aggódva kelt ki az ágyból. Hálóingére vette köntösét, majd kezébe fogta ezüstnyelű botját, amelyet lefekvéskor támasztott a sarokba. Anélkül, hogy felkeltette volna feleségét, aki mélyen aludt és enyhén horkolt, lábujjhegyen kiosont a hálószobából.

Nawab Samsam-ud-Daula körülbelül ötvenöt éves lehetett. Alacsony növésű volt, de erős. Élénk tekintete és sűrű bajsza nemesi vonásokkal ruházta fel mutatós, pirosposzsgás arcát, amelyből élettapasztalat és kedves-ség sugárzott.

A fogadószoba előtt Nawab Sahib megtorpant, és rövid ideig fülelt a függöny mögött. Mivel nem hallott semmit és mozgó árnyékot sem látott, belépett, majd gyorsan felkapcsolta a lámpát. A szoba üres volt, viszont egy háromlábú asztalka felborulva feküdt a földön, a rajta levő rézedény pedig mellette hevert. Nawab Sahib biztosra vette, hogy tolvaj hatolt be otthonába. Összeszedte a bátorságát, és sorra végigjárta a különböző helyiségeket. A fogadószobán kívül négy másik szoba volt a házban. Az egyiket Nawab Sahib és Nawab Begum használta, a többi hármát viszont gondosan bezárták. Ugyanis egyetlen fiukat már évekkorábban külföldre szólította a hivatása, ahol aztán annak rendje és módja szerint le is telepedett, lányaik pedig férjeikkel éltek. Csak Nawab Sahib és a Begum lakta a házat. Nem tartottak szolgát, csak egy fiúcska volt velük napközben, hogy megcsinálja ezt-azt, estére azonban mindig hazament.

Nawab Sahib nagyon takarékosan vezette a háztartását. Nem volt kocsijuk, de még csak lovas szekerek sem, mégis a város előkelőségei közt tartották számon. Gyakran azzal a kéréssel keresték meg, hogy töltsön be valamilyen városi tisztséget, mivel nemesi felmenői voltak, családjá dicső múlttal, ő pedig személyes tekintéllyel büszkélkedhetett. Jóleső érzéssel töltötte el, hogy családját egészen Nadir Shah Afsharig tudja visszavezetni. Azonban mostanra inkább elvonult a világtól. Senki nem tudta, mivel foglalkozik, és milyen anyagi körülmények között él. Egyesek szerint földjei tisztas megélhetést biz-

tosítottak neki, megint mások azt mondták, a fia küld neki pár havonta némi pénzt. Visszahúzódo természete miatt még élvezte is a magányt. Nem járt el hazulról, és őt sem látogatták. Családjá jó hírnevét őrizve csendben éldegélt háza négy fala közt.

Nawab Sahib átvizsgálta mind a három szobát, de a tolvajt sehol nem találta. A konyha is üres volt, viszont amikor be akart nyitni a kamrába, zárva találta annak ajtaját. Azonnal tudta, hogy bujkál valaki odabent. Botjával bekopogott az ajtón, és fennhangon így szólt:

– Ki van odabent? – Rövid szünet után ismét bekopogott: – Bárki is az, nyissa ki az ajtót, és jöjjön elő!

Azonban bentről megint nem jött válasz. Nawab Sahib akkor határozott hangon azt mondta:

– Idefigyeljen, ha egy percen belül nem jön ki, eltör-laszolom az ajtót és hívom a rendőrséget. – Ez már elérte a kívánt hatást. Hallotta, ahogy belülről elhúzza valaki a reteszt. Bár a kezében fogta a botját, Nawab Sahib a biztonság kedvéért félreállt, ha netán a tolvaj meg akar-ná őt támadni, amikor előbújik. Az viszont fegyvertelen volt, és lassan, lehajtott fejjel jött ki a kamrából. Olyan huszonöt-huszonhat év körüli, sovány férfi volt. Gatyát és szvettert viselt, a nyaka köré pedig sálat tekert. Haja a divatnak megfelelően rövid lófarokba lett összefogva a tarkója fölött. Vékony bajsza és hosszú barkója volt.

– Kedves uram, az öltözködéséből ítélve ön nem tolvaj. Mondja meg őszintén, ki maga?

Nawab Sahib visszafogott hanghordozását hallva a tolvaj megnyugodott, és így felelt: – Jobb lesz, ha leülünk, és mindent elmagyarázok.

A tolvaj udvarias és magabiztos szavaira Nawab Sahib csak annyit tudott felelni, mint: – Rendben, csak ön után.

A fogadószobában Nawab Sahib alaposabban is szemügyre vette a férfit, akinek arcvonásai nem tükröztek semmiféle durvaságot vagy rosszindulatot, de még csak félelmet vagy zavarodottságot sem. A szeméből okosság sugárzott, az ajka pedig mintha mosolyra húzó-dott volna. Nem zavartatva magát, leült a kanapéra, sőt ő kínálta ülőhellyel a ház urát:

– Kérem, foglaljon helyet, hogy bemutathassam szerénységemet. – A kissé megilletődött Nawab Sahib kerített magának egy széket. – Jelentéktelenségemet Bashir Alinak hívják. Meglehetősen jól beszélem az urdu nyelvet, de angolul is megértetem magam. Tanulmányaimat sajnos sosem tudtam befejezni.

– Kedves uram – vágott Nawab Sahib a férfi szavába, – ezeket ráér később is megbeszélünk. Mi szél hozta erre?

– Természetesen tolvajként jöttem ide, de csúnyán rá lettem szedve – mondta a tolvaj pimaszul.

– Micsoda? Ugyan ki szedte rá?

– Azért szemeltem ki ezt a házat, mert meglehetősen félreeső és külsőre elhanyagolt. Meg aztán itt van az ön névtáblája: Nawab Samsam-ud-daula Thahhuryar Jang Bahadur. Ez tovább fokozta a kíváncsiságomat. Továbbá őr vagy szolga se teljesít szolgálatot, csak ön és a felesége él itt. Mindezek fényében kézenfekvőnek tűnt ide betörni. Ezért aztán éjfél után átmásztam a falon, és nagy reményekkel hatoltam be a házba. De higgye el, Nawab Sahib, amint beléptem, rájöttem, milyen ostobaságot csináltam, és mennyire tapasztalatlan vagyok.

– Ezt miért mondja?

– Azért – és kérem, bocsássa meg őszinteségemet –, mert ez a ház teljesen becsapott és megtévesztett. Nincs itt semmi, amit megérne ellopni. Csak nézzen körbe ebben a szobában. Itt ez az ósdi kanapé, ez az öreg, lyukas szőnyeg, ez az ócska asztal, ezek a kopott, háromlábú asztalkák, ez a dohos ágytakaró a heverőn, ezek a szennyes bársonypárnák meg elszíneződött függönyök. Létezik olyan tolvaj, aki bármit is elemelne? És ha igen, hova viszi? Ugyebár, kedves Nawab Sahib, a tolvajokat elsősorban a pénz érdekli, azután pedig ékszerek és dísz tárgyak, régiségek, arany és ezüst használati tárgyak, órák, akár zsebbe, akár csuklóra valók, továbbá selyemruhák, Banarsi szarík, drága téli öltözet, fegyverek, puskák és pisztolyok, vagy háztartási gépek, mint például rádió, telefon, varrógép, bár ha túl nehéz, az bajos. De az ön házában még egy csinos tollat se találtam. Kérem, vegye le azt a névtáblát a kapuról, vagy változtassa meg a nevét. Különben ki tudja, hány hozám hasonlóan ostoba és tapasztalatlan tolvaj pazarolja el az idejét a semmiért. A három szobában, amelyek mind üresen konganak, nem találni mást, csak rozoga ágyakat. Az ön hálószobájában pedig...

– Ó, szóval járt a hálószobámban?

– Ahogy mondja. Nemcsak hogy bementem, de vagy két órát töltöttem ott. És önök ketten meg végig horkoltak, maga hangosabban, a felesége valamivel halkabban. El voltam keseredve, hogy addig semmit se találtam, amikor bementem a hálószobájukba. Hihetetlenül boldog voltam, amikor rábukkantam a széfere. Örültem, hogy mégse fáradoztam hiába, és nem üres kézzel távozom innen. Két órámba telt, mire sikerült kinyitnom a széfet. De, Nawab Sahib, el se tudja képzelni, mekkorát csalódtam, amikor néhány irat szomszédságában semmit se találtam a pénzes ládikóban. Az iratok pedig! Az egyik íven a családfáját láttam, a többi pedig a maga meg a lányai házassági szerződése volt. Ne aggódjon, Nawab Sahib, mindet gondosan visszazártam a széfbe. Azután átnéztem a ruhásszekrényt. De abban se volt

más, csupán néhány kopott sherwani és kifakult szari. Az összesnek kiforgattam a zsebéit, de esküszöm, alig találtam egy kevés aprót. Elcsigázottan és teljesen elkedvetlenedve ott hagytam a hálószobát, és még egyszer körbejártam a fogadószobát, mielőtt elmentem volna. De nem vigyáztam, és feldöntöttem a háromlábú asztalkát. Ön meghallotta a zörejt, felkelt, nekem pedig el kellett rejtőznöm a kamrában. Ez tehát a történetem.

Nawab Samsam-ud-daula figyelmesen hallgatta a tolvaj elbeszélését. Amikor befejezte, megkérdezte tőle:

– Nem fél attól, hogy értesítem a rendőrséget?

– Nem bizony. Méghozzá azért – és kérem, nézze el, hogy ilyen nyíltan fogalmazok –, mert sosem tenne ilyen butaságot. Bevallom, egy kicsit féltem, míg át nem néztem a házat. De most már egyáltalán nem félek. Lehet, hogy – mondjuk – fél vagy egy évre börtönbe tudna juttatni, de azzal az egész város előtt kiderülne, valójában mit is ér a vagyona, a családja dicsősége és a maga hírneve. Idejönnének a nyomozók, hogy átnézzék a tett helyszínét, aztán meg közölnék az újságok a valómásomat, mely szerint sajnálom, hogy így jártam, mivel Nawab Samsam-ud-daula Thahhuryar Jang Bahadur házában semmi olyanra nem bukkantam, amit érdemes lett volna ellopni. Hogyan néznének aztán önre az ismerősei?

Nawab Sahib nem tudott erre mit válaszolni. Pár perc hallgatás után, illetve azért, mert már késő éjszaka volt, Nawab Sahib így szólt, hogy lezárhassa a beszélgetést:

– Hát akkor, fiatalember, mit akar tőlem?

– Kérem, adjon egy kis pénzt. Higgye el, ma még semmit sem ettem.

Nawab Sahib röviden elgondolkozott, majd így felelt:

– Rendben, maradjon csak itt. Máris intézkedem. – És azzal átment a hálószobába. Nawab Begum mélyen aludt és halkán horkolt. Nawab Sahib megrázta felesége vállát, hogy felébressze: – Nawab Begum, ébredj.

Nawab Begum meglepetten ült fel az ágyban.

– Mi a baj?

– Szükségem van pár rúpiára.

– Hogy pénzre? És mért rajtam keresed?

– Hát mi lett azzal az ötrúpiással, amit még reggel adtam?

– Tényleg. Tessék, idettem a párnám alá.

– Gyorsan, add ide.

– Mihez kell?

– Egy barátomnak kell adnom. Nagy bajban van, ezért is jött ilyen késői órán. Na, add már ide. Nem akarom, hogy üres kézzel kelljen hazamennie.

SARWAT MOHIUDDIN

Virágoskert

*Virágoskert
virul minden szívben
ezerszín ragyogás
s bújik
maga előtt
százféle levél-palástba.*

*Sok-sok ösvény ballag tovább, közel s távol
kanyargó utak.*

*A szív sikátoraiban sétálva
ajtók sokasága.*

*Meg-megnyitva őket
a belső tér fogad:
a színek derengésében
alámerülünk;
virágok édes illata
sodor.*

*Hány és hányféle világ lapul
a civódó élet visszhangján túl?*

*Az utak, amik a kertbe vezetnek,
a sorskegyeltek ösvényei.*

FAIZ AHMED FAIZ

A szabadság reggele

*E megfeszített fény, ez éjmart virradat –
Ez nem az a hajnal, amire vágytunk.
Ez nem az a hajnal, melyet útnak indítottunk,
remélve, hogy az égi pusztaságon át
elérhetjük a csillagokat, a végső állomást.
Bizonyos, hogy az éj áradó tengere egyszer majd utolsót lehel
a parton, mit nem kerülhet el.
Bizonyos, hogy a szív gyötrelmeinek hajója valahol megáll.
Az ifjúi vér talánya – kezek sorsvonalá –
Annyi elhagyott szerelem – panaszos arcok.
De ellenállhatatlan volt a hajnal ragyogó arca,
annak ellenére, hogy a szépséget és a szerelmet érhattük csak el.
A vágy finom varázsa – a fájó kimerültség.
Azt beszélük, a sötétség el lett választva a fénytől,
azt beszélük, a célt elértük,
a bajgyötörtek szörnyű helyzete
alapjaiban megváltozott –
az egyesítés örömnépe engedélyezett,
és a különválás okozta gyötrődés betiltatott.
Tépett idegek, üveges szemek, égő szívek –
nincs gyógymód a különlet betegségeire.
Honnan érkezett a reggeli szellő
és hova tűnt?
A mécslámpás kanóca reményvesztetten pislákol;
az éj éppoly nyomasztó, mint valaha.
A szív és értelem felszabadításának ideje
nem jött még el.
Folytasd nehéz utadat:
ez nem a te végső állomásod.*

Molnár Krisztina Rita fordításai

HIJAB IMTIAZ ALI A fenyők árnyéka

Mióta először jöttem erre a vidékre, mindenkitől csak a Rohnak-csatorna szépségéről hallottam. A hegyekben lakó nomádok úgy tartják, hogy az ismeretlen ormok valahol felhasították az égboltot, ahonnan aláződült a Rohnakot tápláló víz, és így keletkezett a hegyekben végig tekergő folyó.

Képzeltetik, hogy ilyen elbeszéléseket hallva egy olyan lelkes vándor, mint amilyen én vagyok, nem állhatott ellen a csábításnak.

Így aztán egy napon így szóltam a társamhoz, Jaswathihoz:

– Már két hete vagyunk itt, és még nem jártunk a Rohnaknál. Ha neked is úgy tartja kedved, ma este felsónakázhatnánk oda.

Azonban Jaswatinak nem való az ilyesmi. Nyájas és tiszta tekintetű lány, de erre az utamra szinte úgy kellett magammal ráncigálnom.

Mosolyogva válaszolt: – Ahogy szeretnéd, Roohi, de tudod, hogy félek a víztől.

Jaswati kedvenc afrikai szolgálója akkor így szólt:

– Asszonyom, hallottam egy százéves révészről, aki a Rohnak partján él. Olyan ügyesen kormányozza a ladikját, hogy alig imbolyog a hullámokon. Ha úgy gondolja, felfogadhatnánk.

– Bármilyen révész és csónak megteszi – mondtam felelőtlenül.

– Százéves révész! Már hogyan tudna elköormányozni egy csónakot! – hitetlenkedett Jaswati.

A szolgáló azonban megnyugtatta: – Asszonyom, már hetven éve fuvarozza a népet a vízen, és egyetlen balesetet sem szenvedett.

Így aztán elküldtük a szolgát, hogy bérelje fel a révészt, illetve intézze el, hogy a délutáni teát a csónakon fogyaszthassuk el. Amikor megérkeztünk oda, ahonnan a turisták szokták megkezdeni rohnaki kirándulásukat, észrevettünk egy vörösre és kékre festett hajócskát, amely ránk várt. A meg-megrezzenő gyöngyfüggönyön keresztül láttuk, hogy iráni szőnyegekre terített gyönyörű heverő és párnák várnak minket.

Elmosolyodtam, és így szóltam Jaswathihoz:

– Olyan, mint a bagdadi kalifa hálósobája.

Miután kényelembe helyeztük magunkat, a révészre néztünk. A hajó végében egy méltóságteljes aggastyán ült, keze a kormánylapáton. Cserzett arcbőre volt, hosszú, fehér szakállá pedig lengedezett az enyhe szellőben. A szemében az életkedvnek és reménykedés-

nek semmi nyomát nem fedeztük fel. Sokkal inkább úgy tűnt, mintha a múltja iránti bánatos vágyakozás derengene át rajta.

Az afrikai szolga érkezésünkig melegen tartotta a teát. Az üdítő italt szürcsölgetve haladtunk felfelé a Rohnakon, amelynek felszínén a lenyugvó nap fénye csillant.

A táj mintha megrészegült volna a szépségtől; a szellő illata egyre áthatóbb lett, a víz pedig olyan különös hangot hallatva fodrozódott, mintha valami távoli álomsziget zuhatagjai hallatszódtak volna. A természet fenséges pompájában tárult a szemünk elé. A nap egyik pillanatról a másikra változtatta körülöttünk a látványt. Ó, istenem, valóban álomországban éreztem magam, a szenvedélyek szigetén.

Az öles, magas fenyők mozdulatlanul álltak a parton, köztük pedig feltűnt egy-egy virággal borított lanka, megint máshol dús füvel benőtt lejtők fürödtek a fényben. A távoli hegyek csúcsai a felhőkbe veszttek. Csendben haladtunk. Teljesen időn és téren kívülnek éreztem magam a hajón.

Az afrikai szolga szavai váratlanul értek minket:

– Asszonyom, forduljunk vissza. A nap már lenyugvóban, és esetleg eltévedhetünk.

Az öreg révész arcán mintha egy félmosoly tűnt volna fel.

– Lehetetlenség eltévedni ezeken a vizeken. Már vagy hetven éve járom ezt a folyót.

Pár pillanatra alaposabban is szemügyre vettem az aggastyánt. Az arcára az elmúlt számtalan nyár és tél mély barázdákat szántott. Végül megkérdeztem tőle:

– Akkor maga százéves is megvan.

– Úgy bizony.

– És merre lakik?

– Nincs házam, asszonyom. A fenyők tövében alszom.

Halk sóhaj szökött ki tüdejéből.

– A fenyők tövében? – értetlenkedtem. – Hát a fulasztó hőség és a fogvacogató hideg nem teszi keserűvé az életét? Hogy védekezik mindez ellen?

– Védekezni? – értetlenkedett, és kurtán felnevetett.

– Nekem megvannak az emlékeim. Ha valaki tud emlékezni, meg sem érzi az évszakok váltakozását.

Felkeltette a kíváncsiságomat, amit mondott.

– Úgy hangzik, a múltja élmények sokasága.

Azonban az öregember nem válaszolt, csak maga elé motyogta:

– Szeretek leheverni az árnyas fenyők alá. Szörnyű elviselnem akár csak pár órát nélkülük. Ezért sem találtam magamnak soha munkát a városban. Csak hajódom fel-alá a fenyők árnyékában.

– Elárulja, miért szereti ennyire az árnyas fenyőket?
– kérleltem.

– Nincs mit titkolóznom. – Arcának élet mintha a hanyatló napba vészték volna. – Mindenki tudja, miért szeretem a fenyők árnyékát, és miért alattuk akarom kilehelni a lelkem.

Jaswati és én felkönyököltünk a díványon, és úgy hallgattuk a révész szavait. A hajót vitte a folyó sodrása, miközben az öregember révetegen kormányozta, és elmesélte életének történetét.

– Hetven évvel ezelőtt még ifjonti szemmel néztem a világot. Az élet ezernyi különböző csábítása egyként vonzott. Akkor még nem szegény révész voltam, hanem gazdag kereskedő. Egy tavasszal, amikor fenn aranylott a hold az esti égbolton, sétálni mentem a Rohnak partjára, az árnyas fenyők között. Egyszer csak megpillantottam egy ritka hegyi szépséget; egy fiatal lányt, ahogy egy mohás sziklán ülve kosarat fon a fenyők árnyékában. Úgy éreztem, mintha nem is magamtól mentem volna oda, hanem az a különös erő vonzott arra a helyre, amely minden fiatalembert irányít a körülötte nyíló virágok közt. Azonnal egymásba szeretünk. Az ifjúság tarka szenvedélye kölcsönös imádatra indított bennünket. Minden este találkoztunk egymással az árnyas fenyők tövében, hogy kiéljük vágyainkat. Nem sokkal később összeházasodtunk.

Akkor keserves hangon felsírt egy fülemüle a fenyők közt. Az öregember a hang irányába fordult, majd remegve így szólt:

– Mit mond az a bolond madár? Csak annyit, hogy a szerelem bizony kegyetlen dolog.

Jaswativál némán egymásra pillantottunk. Valamikor régen még biztos szenvedélyes érzések buzogtak abban a vén szívben. A révész közben tovább evezett, majd felsóhajtott:

– Miután egybekeltünk, hat hónapig boldogságban éltünk, azonban egy rémálom az egész életünket tönkretette. Történt ugyanis, hogy egyik reggel a feleségem szomorúan ébredt, és azt mondta nekem, szörnyűséget álmódott. Szerelmes kíváncsisággal megkérdeztem tőle, miféle rémálmot látott. A feleségem halkán sóhajtott, aztán elmondta, hogy álmában látta a Végzet Angyalát a hegytetők fölött, ahogy a szárnyát csapkodja, és így szól: „Ha estére nem ékesíted fel a hajadat egy szál lila rózsával, elpusztul az otthonod.” Hetven évvel ezelőtt még nagyon babonások voltak az emberek. Én is megijedtem, amikor a feleségem elmesélte a rémálmot. Ő azonnal megérezte, hogy valami nyomaszt, ezért megkérdezte, mi a baj. Én így feleltem: „Hát nem tudod, hogy milyen ritka virág a lila rózsza ezen a környéken?” A feleségem megrémült: „Ritka! De hát akkor mihez kezdesz? Fel kell ékesítenem

a hajamat ma estére, különben elpusztul kedves kis otthonunk. Az Angyal megmondta.” Félelmében akkor elsírta magát a feleségem. Magamhoz öleltem, és megígértem, hogy a város összes kertészét elküldöm minden irányba, hogy így vagy úgy, de szerezzon lila rózsát. A feleségem ezután kiengedte a haját, hogy egy közeli forrásnál megmossa, mielőtt meghozom a lila rózsát. Én közben aggódva elindultam, hogy megleljem valahol a virágot. Felkerestem a város összes kertészét, de mindegyikük azt mondta, hogy képtelenség lila rózsát találni. Elkéseredve és csüggedve mentem el a város kormányzójának kertészéhez is, és neki is előadtam kérésemet. Ő viszont gonosz ember volt. Elárulta, hogy az ő kertjében bizony nyílik lila rózsza, az ára viszont hat arany. A markába számoltam a hat aranyat, és boldogan tértem haza a lila rózsával. A feleségem örvendezett a virágnak, és mosolylyal az arcán mondta: „Ha ma nem sikerült volna felkutatni egy szál lila rózsát, elképzelhetetlen szörnyűség ért volna minket.” Én erre sürgetve így szóltam: „Gyorsan tedd a hajadba.” Ő viszont, nem tudom, milyen megfontolásból, azt mondta, hogy még nedves a haja, és majd csak közvetlenül napnyugtakor teszi a virágot a hajába. Így aztán megtöltött egy kristály poharat vízzel, beleállította a virágot, és az ablakpárkányra tette. Mivel egész nap azon fáradoztam, hogy találjak lila rózsát, még nem volt alkalmam kinyitni a boltomat. Ezért elballagtam az üzletemhez, és elüldögéltem. Este hazafelé jövet összefutottam régi barátommal, Humrival nem messze a házunktól. Már hetek óta nem találkoztam vele, így örömben átöleltem. „Épp a házatoktól jövök, de mivel senkit nem találtam ott, eljöttem” – magyarázta. Alig fejezte be a mondatot, amikor rápillantottam a felöltőjére. Megfagyott ereimben a vér. Azonnal megkérdeztem tőle, honnan szerezte a lila rózsát. Humri jó kedélyű ember, és nevetve válaszolt: „Miért érdekel? A kedvesem ajándékozta nekem, mivel igen ritka virág.” Hirtelen elsötétült szemem előtt a világ, és megtántorodtam: „A rémálom, a Végzet Angyala, a jóslat – mindez csupán csel, hogy Humri virágot tűzhessen a felöltőjére! Netán a feleségem csak ezért találta ki az egészszet? Ó, álnok és gonosz világ!” Alig bírtam hazáig támolyogni. A feleségem elém szaladt, és könnyel a szemében így szólt: „Szörnyűség történt, eltűnt a virág! Ó, istenem, mitévő legyek? Elkerülhetetlen a végzetünk!” Én viszont haragomban így mordultam rá: „Nincs nagyobb csapás a halálnál. És a te halálad bizony elérkezett.” A feleségem elképedve nézett rám, de abban a pillanatban úgy tűnt, bármit is tesz, merő fondorlat. És azzal ráívaltam: „Közel a halálad. Készülj, mivel beteljesedik, amit a Végzet Angyala jóslott.” Ő hitetlenkedve nézett rám: „Miről beszélsz? Inkább keresd a lila rózsát! Az ablakpárkányra tettem, a szabad levegőre. A szobában

épp a hajamat rendeztettem, és mire a virágért mentem, eltűnt.” Az asszony csalárdsága perzselő tüzet ébresztett bensőmben. Keményen megmarkoltam puha karját, és a falhoz csaptam a testét. Ahogy nekivágódott, vér fröcscent a fejéből. Aznap este ugyanott temettem el, ahol először találkoztunk – a fenyők alatt. Útban visszafelé, miközben még mindig nem sikerült legyűrniem féktelen indulatomat, az egyik kanyarban ismét összetalálkoztam Humrival. Ahogy megpillantottam, fejembe vér tódult. Ő nevetve szólalt meg: „Vérben forog a szemed, mintha épp meggyilkoltál volna valakit.” Úgy beszélt, mintha nem tudnék a titkáról. Megragadtam a gallérjánál fogva, és így szóltam: „Te alávaló féreg! Azt hiszed, nem öltem? Hát tudd meg, hogy végeztem azzal a nővel.” Ezután pedig

letéptem róla a lila rózsát, a földre hajítottam, és dühösen rátapostam. Humri rémült tekintettel meredt rám. Amikor elárultam, hogy megöltem a kedvesét, és ő is hasonló sorsa jut, felsikított. „Te meggondolatlan bolond! Ó, milyen átkozott vagy. Az úton találtam azt a virágot, ahogy elsétáltam a házatok előtt.” Ennek hallatára elsötétült előttem minden, és ez a sötétség azóta beárnyékol mindent a mai napig. A Végzet Angyalának jóslata valóra vált. Hetven év telt már el azóta, de a tettem iránt érzett szégyenemben, amíg élek, imádni fogom ezt a földet, ahova a szerelmemet temettem a fenyők alá.

A bárka halkán siklott a vízen, majd partot ért.

Tóth Bálint Péter fordítása

IFTIKHAR ARIF

A félelem évadán írva

*A madarakat egykor arra ösztönözted,
Hogy izmaik a levegőnek feszítsék,
Hogy kitanulják a szelek természetét,
S most félnek visszazánni a fészükre.
Ki tudja, milyen madarász miféle hálóval
Akarja csapdába csalni őket?
Ki tudja, melyik ágon miféle végzetet készít?*

*Egy vadász, oly vak, mint a lelkiismerete,
Semmibe veszi e szentély millió évét,
Célja csálhatatlan, el akarja
Némítani a dalnokokat a csillámló ágakon,
Minden ösvényt meg akar nyitni a zsarnoksághoz.*

*Isten, a megbúvó kertekkel szólongatlak,
Szólítalak az ágakkal, melyek várják és várják,
Hogy a hangok gyümölcse hajlítsa őket,
Téged hívlak, ki megtartod a lebegő madarat,
Hívom oltalmat adó árnyékokod,
Ki elhozod a megszabadulás évszakát.*

NASIR KAZMI

Megint egyszer a szellővel

*Megint egyszer az esős hónapok szellőjével, rád
emlékeztem
A susogó falevél-bokapereceddel emlékeztem rád.*

*Odakinn újra kiáltoztak a kabócák a fű zöld
tengerében
Az évszak sárga virágai között, rád emlékeztem.*

*A varjúkárogás ismét betöltötte otthonom magányos
udvarát
Éltető nektárcseppek hulltak, rád emlékeztem.*

*Keserűen zokogtam, majd nevettem
A dörgő fellegek és villanó szikrák között rád
emlékeztem.*

*Egész nap elmerültem a földi teendőinkben
Mikor a falakon túl alábukott a nap, rád
emlékeztem.*

Zsille Gábor fordításai

Hijab Imtiaz Ali (1903–1999) regény-, dráma- és novellairó, fordító. Urdu nyelven alkotott. 1936-ban mint nő elsőként kapott repülési engedélyt Indiában.

Nasir Kazmi (Syed Nasir Raza Kazmi, 1925–1972) urdu nyelvű költő. Ambalában született (Brit India), Lahore-ban tanult. 1952-től a Humayun nevű lap főszerkesztője, a pakisztáni rádió és számos irodalmi szervezet munkatársa. Akhtar Sherani modorában kezdett romantikus verseket, szonettekét írni. Mestere, Hafeez Hoshyarpuri

hatása érződik azon, hogy a természeti világ szimbólumaiból építkeznek művei.

Sain Ahmad Ali (1842–1937) Pandzsáb tartományban, Pesavárban élt. Autodidakta volt, számos műfajban alkotott a hindko költészet hagyományvilágában, pandzsábi nyelven, de a legendás misztikus költőnek csak kevés műve maradt fenn írásos formában. Nem nevezhető klasszikus értelemben szúfi költőnek, mint Baba Farid, Sultan Bahu vagy Sachal Sarmast.

SAIN AHMAD ALI
Magasztalva az Urat

1.
*Hagyd a féltékenyt, legyen féltékeny.
 Én nem fogok visszavágni,
 Hisz önemésztő féltékenység engem nem sebez.
 Ellenfelem meg nem félemlít engem, hisz
 Képzetelem csúcsait
 Nem éri fel.*
2.
*Ó, prédikátor! Tanácsod szívesen vesszük,
 De ne sértsd a hallgatóságot ellenséges bírálattal.
 A Mindenható teremtő megbocsátó, és mi, az ő
 alkotásai vagyunk,
 Nagylelkűségétől és elnéző jóindulatától függünk,
 Ó, Sain! Söprögess saját házad előtt,
 Hagyd a gonoszt üzelmeiben.*
3.
*Más időket élünk.
 A tudatlanok nem ismerik föl a bölcs éleslátását.
 A kételkedőknek minden igazhitű gyanús,
 és ujjal mutatnak eretnekségeikre.
 Olyanok ők, akár a napfénytől elvakult denevérek.
 Hogy is tudnának szembenézni felebarátaik
 szépségével és jóságával?*
4.
*Ifjító szél szépíti a
 Kert asszonykáit,
 Az ősztől sebzett csalogány újra örvend,
 Csak szétszórt királyságom várja még a tavaszt.*
5.
*Biztos szemem képes megkülönböztetni
 Jót és rosszat.
 Nem törekszem rá, hogy megdicsérjenek,
 Pártfogókat sem keresek.
 Érveim örültségek
 Bíróság és csöcselék előtt.
 Bízom hatásos ékesszólásom isteni adományában.*
6.
*Megütöd-e bármely erkölcsi törvény mércéjét?
 Szabadulj meg hiúságtól és önteltségtől,
 Táplálótól család önmagadnak.
 Rendelve van megsemmisülése,
 Hogy bírhasd Isten közösségét.
 Sírva érkezel az örökkévalóságából
 Erre az átmeneti szállásra,
 És törvényszerű, hogy jajgatva térsz vissza.*
7.
*Múló évek és a halhatatlanság követelése –
 Nem badarság ez?
 Ki követelheti az örök életet?
 Fakuló arcszíned és fogyó életerőd
 Egyetlen vagyonod.
 Ó, Sain! Mit fogsz felmutatni a Mindenhatónak
 Az ítélet napján?*
8.
*Hogy segíthetne tenyérjós nekem?
 Vigyázz! A jósjövendőlt jelek – színtelenek,
 élettelenek.
 Amit a végzet nekünk tartogat,
 szent és titkos reménység, amely nem mutatkozik
 meg senkinek.
 Ó, Sain, a háborgó idők válságot jeleznek.
 Keresd a megbocsátást – ez az egyetlen gyógyír.*
9.
*A szeretet mámorító ereje
 Félresöpör minden más érzést,
 Egyedül a szeretetet hagyva meg.
 Csak azok képesek elérni a szeretet csúcsait,
 Kik mint Manszúr,¹ meg tudják csókolni a bitófát.
 A szeretet szenvedése leoldja a szemfedeleket
 A sötétbe borult lelkekről és meghozza a vigaszt.*

**Mohsin Ahsan fordítása alapján
 Molnár Krisztina Rita fordítása**

¹ Al-Husszein b. Manszúr al Hallaj (853–922), pantheista szúfi szerzetes, vértanú, akit eretneknek ítélték

Köszönjük Fazekas Béla diplomata, volt pakisztáni nagykövet, valamint Ali Yasir segítségét!

– *Mióta tevékenykedik a MOL Pakisztánban is?*

– A MOL a kilencvenes évek közepe óta van jelen Pakisztánban, 1999-ben írtuk alá az első kutatási koncessziós szerződésünket és nyitottuk meg irodánkat Iszlamabadban. A 2000-es évek meghozták az első gazdasági sikereket az olaj- és gázmezők felfedezésével. Mind a pakisztáni kormánnyal, mind a regionális vezetéssel, az állami szervekkel folyamatos és jó az együttműködés, a MOL a munkájához szükséges minden támogatást megkap.

– *Milyen tevékenységeket végez a MOL Pakisztánban, és miért épp a pakisztáni területet célozta meg?*

– Pakisztánban elsősorban új szénhidrogén mezők kutatásával és termeléssel foglalkozunk. Több sikeres fúrásunk vagyunk túl, és jelenleg három kutatási területen irányítjuk a munkát. Többek között mi fedeztük fel a manzalai gázmezőt, ami Észak-Pakisztán legnagyobb földgázkészletét tartalmazza. A pakisztáni terület jellemzője, hogy számos még érintetlen földgáz- és kőolajforrással rendelkezik, amelyeket a MOL által hozott kiváló magyar szaktudással, a megfelelő infrastruktúra biztosításával és természetesen a pakisztáni kormány támogatásával tudunk sikeresen kiaknázni. Ez mindkét fél számára előnyös, hiszen a MOL-szakemberek egy relatíve gazdag szénhidrogén bázissal rendelkező ország területén kamatoztathatják szaktudásukat, amely nagyban segíti Pakisztán energiaellátását is.

– *Mennyire jelentős a pakisztáni terület a MOL kutatási és termelési portfóliójában?*

– A MOL-csoport jelenleg hét országban termel, és összesen tizenöt országban végez kutatási tevékenységet, ezek közül a pakisztáni régió, köszönhetően a több mint tízéves gyümölcsöző együttműködésnek, mára az egyik legjelentősebb kutatási területünké vált. Jelenleg 393 főt foglalkoztatunk Pakisztánban, és eddigi beruházásaink értéke 2010 végére eléri a 826 millió dollárt (177,6 millárd forint).

– *A feltárások és kitermelések kapcsán Ön mire a legbüszkébb?*

– 2009-ben a MOL pakisztáni jelenlétének tizedik évfordulóját ünnepelhettük sikeresen. A gázmezők feltárásának köszönhetően egyre magasabb a kitermelt mennyiség, 2010 közepére mindez elérte a 305 millió köbláb gázt, amely Pakisztán gázellátásának 7 %-át adja. Emellett a napi

Magyar sikerek Pakisztánban

Interjú Fehér Jánossal, a MOL Pakisztán ügyvezető igazgatójával

7500 hordós olaj- és kondenzátum termeléssel mi adjuk az ország termelésének 12 %-át. Mindezt egy igen nehéz politikai-biztonsági környezetben értük el. Kétségtől állíthatom, hogy a MOL kutatási és termelési ágazatának eddigi legkiemelkedőbb sikerét Pakisztánban érte el.

A MOL Pakisztán segélyszállítmányának átadása a pakisztáni árvízkarosultak részére, közepén Fehér János

– *Milyen jövőbeli tervei vannak a MOL-nak Pakisztánban?*

– Ugyan kutatásainkban találati arányaink és termelési hatékonyságunk átlag feletti Pakisztánban is, ennek ellenére szeretnénk tovább növelni termelésünket és hatékonyságunkat. Év végéig be kívánjuk még indítani a maramzai kút termelését, melynek révén további napi 2500 hordó kőolajat és legalább 35 millió köbláb gázt tervezünk a felszínre hozni. Továbbá várhatóan 2012 elejére elkészül a makori gázmező kitermeléséhez szükséges termelőegység is (CPF). Természetesen kutatási tevékenységünket is folytatni fogjuk és remélhetőleg a jelenlegi magas találati aránnyal tudunk újabb kőolaj- és földgázlelőhelyeket felfedezni.

– *A MOL nemcsak szakmai partner Pakisztánban. Milyen kiemelt tevékenységeket említené még?*

– Valóban így van, nemcsak mint szakmai partner vagyunk jelen az országban. Pakisztán élhetőbb jövőjéhez elsősorban karitatív jellegű tevékenységeinkkel járunk hozzá. Igyekszünk komoly szerepet vállalni a lakosság gazdasági és szociális életminőségének javításában is. Hogy pontosan mit is csinálunk? Hozzájárulunk iskolák berendezéséhez, számítástechnikai fejlesztéséhez, higiéniai viszonyaik javításához. Ösztöndíjakat adunk, kórházakat, utakat újítunk fel, sőt már építettünk negyven házból álló falvat is.

– *Milyen segélyakciókkal volt jelen Pakisztán árvíz sújtotta térségeiben a MOL?*

– A katasztrófa mértéke a magyarországi károkhoz képest sokkalta nagyobb volt, azonban a segélyek így is célzottan és a károk méretéhez képest a lehető leghasznosabban kerültek felhasználásra. Pakisztánban az elmúlt száz évben (!) nem volt ekkora árvízi katasztrófa. Több tízezer ház omlott össze, utakat és hidakat sodort el az áradat.

A MOL Pakisztán négy segélyszállítmányt indított útnak Kohat, Nowshera és Multan járás árvíz által legjobban sújtott körzeteibe. Az élelmiszert, ruhákat, sátrakat, ivóvizet és gyógyszereket tartalmazó szállítmányok értéke elérte a százezer dollárt.

Ezzel egy időben a MOL Pakisztán dolgozói is önkéntességi alapon gyűjtésbe kezdtek, hogy a következő napokban további szállítmányt juttassanak el a katasztrófa sújtotta térségbe. Ezen felül a MOL segítette és vendégül

látta az országba érkezett Baptista Szeretet-szolgálat munkatársait.

Ilyen akcióink korábban is voltak. A 2005. októberi földrengés hatásainak enyhítésére körülbelül öszázezer amerikai dollár összértékben adományozott társaságunk, emellett segítséget nyújtott a 2006-os áradásokról és a Baluchistani földrengésről, valamint tavaly a malakandi tartományba hazatérő menekülteknek. A monszun áldozatainak azonnali alapvető élelmiszeregyélt nyújtott és sátrakat biztosított, körülbelül húsz ezer amerikai dollár értékben.

– *Végezetül egy személyes kérdés. Milyen az élet Pakisztánban? Mit szeret legjobban az országban?*

– Nem könnyű kérdés. Magánemberként, ha nem lenne itt velem a családom egy része, nagyon nehéz lenne a munkaidőn kívüli élet, ami egyrészt kevés és a biztonsági kockázat miatt nagyon egysíkú sajnós. Egy gyönyörű természeti és történelmi adottsággal megáldott ország turisztikai helyeit sajnós nem tudjuk élvezni a jelenlegi körülmények miatt. Ezért a család és a kis baráti közösség itt még fontosabb. Hogy mégis mit szeretek itt: a kedves és segítőkész embereket; a – néha agresszívnak tűnő – fejlődési vágyukat; a sokszor érintetlen természetet és a számomra enyhén fűszeres konyhájukat.

**„akin ki-bejár
folyton élet és halál”**

Magyar advent,
Keszei István összegyűjtött versei és prózái 1–2.
Szerk. Kovács Eleonóra
Alba Civitas
Történeti Alapítvány,
Székesfehérvár, 2009.

Keszei István, akinek életművét most családja és szülővárosa gyűjtötte össze két vaskos kötetbe, azok közül való, akik előtt egy nyugdíjas asszony végrendeletének jóvoltából a budai Bethlen-udvar melletti téren Makovecz Imre és Péterfy László – tudtommal mindmáig hivatalos engedély nélkül – felállított emlékműve tiszteleg: „Azok emlékére, akik nem haltak meg, de az életüket tönkretették”. Latin–görög szakos tanár gyermeke, maga is klasszika-filológiát hallgató egyetemista, hívő katolikus, akiről „a kereszttel rám öntött kereszténységet még az afrikai nap sem tudná bőrömről leszáritani”. A forradalomban való részvétel miatt testvérével menekülni kényszerül, de „állandó szellemi kapcsolatot akarok fenntartani az otthoni Magyarországgal. Nem emigránsnak születtem...” Nem költészetének tematikája, de életfelfogása tartja a száműzetésben. Ahogy erről ír, az szinte Németh László *VII. Gergely*ének öntudatos parafrázisa. Még a retorikai hangsúlyban is rímelnék. Gergely: „Szerettem az igazságot, gyűlöltem a méltánytalanságot, ezért halok meg száműzetésben”. Keszei: „életem végső tendenciája mégis csak a jóság, szeretet, szabadságvágy nagy transzcendens szomját mutatja. Hisz ezért töltöm most idegenben a karácsonyt”.

Kint ösztöndíjas diákként is már elkeveredetten él: „Gonosz, ostoba és buta az élet. Én pesszimista vagyok. Semmiben sem remélek. Úgy érzem, nincsen vészkijárát.” „Nagyon megtorpedózott, szétlőtt az én idegzetem a száműzetésben. Persze mindig vannak apró célok, amikért érdemes élni.” Élete: legfőképpen az irodalom. Túl azon: léte a mezők liliomaihoz hasonlatos. Tanul – megbukik a szigorlatokon; alkalmi munkákból tengeti magát – de legtöbbször állástalan; megnősül, kislánya születik – mégis családja vesztett lesz. Magány, alkalmi munka, alkohol. „Ne aggódjatok értem! Isten kegyelméből élek és vagyok. Sok-sok vívódás, írás és várakozás közt múlik az életem”.

Eszménye: „engem inkább a szegény mosolygó szentek nyugtáznak le. A felejthetetlen csodálatos Nap-himnusz szerzője, a poverellói költő, Szent Ferenc se suhogtatta kezében az ideológia korbácsát. Szent Ferenc is csak mosolyogni tudott, de ezzel a mosolyával éppen úgy megbűvölte, megszelídítette a gubbíói farkast, mint az antik mitológiában Orpheus a vadállatokat. A mosoly lefegy-

verzi a farkasokat is.” És milyen aktuális kívánsággal folytatja: „Néha a jég elveri a magyar paraszt termését. Milyen jó lenne, ha jég helyett rózsasó hullana a magyar búzamezőkre. Persze ehhez az kellene, hogy mindenki szelíd, mosolygó legyen, mert csak a mosoly csalja le a rózsákat az égből.” Keszei rózsái: égből pottyant, poklokát megjárt versei. Ezekben találja meg élete értelmét.

Az Újhold újabb nemzedékeként akár itthon is „tűrhetnék” verseit. Egyetlen, életében későn (1979-ben) megjelent kötetének oximoront magába rejtő címe: *Angyali merénylet*. Emlékezetemben összekereksek mellé itthonról néhány kötetet: *Fekete ünnep* (Orbán Ottó), *Töredék Hamletnek* (Tandori Dezső), *Héj* (Oravecz Imre), *Tűzföld* (Beney Zsuzsa), *Kötábla* (Székely Magda), *Hullámtörő* (Niklai Ádám) – közöttük is egyéni hang, maradandóan elkülönülő megszólalás. Csakhogy míg az említettek első kötetek után (a korán elhalt Niklait nem számítva) önálló utakra tértek, líránk szuverén nagyságai lettek, Keszei (és szerintem Beney Zsuzsa úgyszintén) a maga szuverenitását megtartva bezárkózott (persze volt hová!) indulása korárett aurájába. Az ő verseiről is elmondható, amit az irodalomtörténet rögzít Beney Zsuzsáról: „minden verse valóban mintha egyszeri és utolsó lehetőség, az egyetlen még lehetséges metafizikai gesztus lenne a lezárult végzet megjelenítésére”. Keszei már eleitől fogva kialakította képvilágát és világlátását, oximoronszerűen ellentétes optikába állító versformálását. „Tudjátok, az emlékekbe bele lehet örülni. A tudatom alatt szinte már elrálkosodva, annyi élmény, emlék bujkál bennem. Nálam nem külön jelentkeznek az emlékek. Az egyik magával ragadja a másikat, a másik a harmadikat. (...) Egy tárgy tízezer asszociációt ébreszt. Például: Hollandiában láttam egy düledező asztalt, amit a szű már majdnem szétrágott. Hirtelen Anyukám, Rád gondoltam. Ahogy a szű és az idő az asztalt, úgy rága szét gyomrod a fekete rák. Én is elrálkosodó, szű rága bútorok között élek. Nincs menekülés!!! Minden Rátok emlékeztet, minden titkos utalást tartalmaz.” Az emigránsban benne él az otthoni élet, a jelennel párhuzamosan tovább alakul a múltban ott hagyott másik élet. Beleragad, belefűrja magát, és belehal. Minden vers egy halál.

És egyben az élet himnusza is. A pusztulás intenzív, egyre-szenvedélyesebb átélésével versében a létezés egy másik formájába menti át a mulandót. Milyen groteszken hangzik önmagában első párizsi látogatásának leírásában ez a kérdés: „A Notre Dame előtt este nők árulták magukat, de én azon ábrándoztam, hová tűnt Quasimodo, a púpos harangozó. Gondolom Esmeraldának, a gyönyörű cigánylánynak a fogai is megsárgultak a sírban”. Mégis bármelyik versében otthonos lehetne ez a jelenet. Hiszen a *Családi fényképalbum* szintígy mutatja be az *Anyámat*, benne önmagát: „Ha Jézus lennék, mint az ördögöt, / Űznék belőled fekélyes

dögöt. / Gyomrodban sötét nyelvet ölt a rák. / Nagyon szeretlek: cibálnám haját. / Rák-üző Jézus, Isten nem vagyok / Ördögös fiad, én is meghalok. // Érzem, hogy sürges az idő”. És imígyen testesíti meg tárgyiasult önmagát kötet-címadó versében egyszerre elvégezve önmagában a gyónást és megelőlegezve a feloldozást: „Miközben gyakoroltam a bűnt, néha a jót is elkövettem”.

A pusztulás mechanizmusán átvergődve érzi meg az „ősök ritmusát”. „Lehet, hogy eszelős, bolond álmok. Egy menekült magyar költő, egy ideges, szomorú magyar fiú emlékei, amelyekről álmában sem tud szabadulni. Nem tehetek róla, az ősokeket, a keményítőmester dédapákat, és a vasutas nagyapákat is érzem lüktetni a pulzusomban. Az egyén elpusztul: eltapossa a halál, a faj fönny marad. Én hiszek a biológiai életlani halhatatlanságban. Nem Keszei Pista élete a fontos. A lényeg, hogy a nemzedék továbbéljen, és átugorja az egyének hullait.”

Miként alakul a Keszei-vers? „Ágica! Úgy szeretnélek látni! Emlékszel? Apuka ezt az állandó epiteton ornanszot, díszítő jelzőt ragasztotta rád: »Kisanyus«. Most aztán tényleg anyuka lettél. Hogy a jó csodába csináltad? Két év alatt megháromszorozódtál, valahonnan belülről, a legbelsőbb mélységekből, a szíved tőszomszédságából, a méhedből, ahol az élet lappangó gyökereit ültette el az Isten, egyszerre 2 kis új ember-virág lombosodott a világba. [...] Sokszor elgondolkodom! Milyen nagyszerű és bűvészi látvány: 24 évig szélcsend volt Ágica ölében, és egyszerre: – hipp-hopp! – szédítő »szaltóval« két kis új Schmidt-csemete ugrik ki a világba. Ha van halálos ugrás, »szaltó mortale«, azt hiszem van »szaltó vitale«, boldog élő ugrás is, amikor, mint a kicsi mennyei pilóták, a születő új emberkék valahonnan a semmiből, a felhőkön túlról megérkeznek a világba”. Költészetének leglényegéből fogalmaz, és oximoronként mindjárt lefordít egy Lorca-szöveget a *Yermából*: „Jobb sírni, jajongani egy élő ember miatt, mint siratni a meg nem született embert, aki néma fantomként ott ül az anyák szíve alatt”. Majd hozzáteszi: „Milyen borzasztó a meddő nő, akinek a szíve alatt »néma fantomként« ülnek a meg nem született gyermekek”. Végül summázatként hozzáírja: „Szerintem nemcsak a holtakat kellene kiharangozni a világból, a betoppanó élők is megérdemelnék, hogy a sekrestyés meghúzza a harang-

kötelet. Hisz nagyobb öröm születni, mint meghalni”. A „sekrestyés” harangkötelet húzó (mily kétértelmű!) tekintetének távlatai: Esmeralda sírban sárguló fogán át a hoszonnégy évig szélcsendes, majd hirtelen megnyíló asszonyi méhig vezetnek. Keszei István költészetének egymásba roppanó horizontjai. Bennük népek és otthonok folytonossága: a nemzeti és nemzedéki kapcsolódás tiszta-szép szövegei. Az „angyali merénylet” megtestesülései.

Amikor a világban éppen az élet folyamatosságának a tudata látszott megszakadni. Weöres Sándor és Kodály korábban egyszerre érzett rá az *Öregek* szerepvesztésében megnyíló pokolra. Utóbb a *Tékozló ország* (Juhász Ferenc) tekintett a történelmi önpusztítás, a *Törvénytelen halottaim* (Ratkó József) a társadalmi felelőtlenség következményeibe. Szinte a levegőben volt – mondhatom: kétségbeesve hívtam fel magam is minderre a figyelmet a hatvanas években kritikáimban. Micsoda pokolba tekinthetett ez az angyali vonzódású emigráns, amint belső magányába vonulva a halál elszabadulásának látványát kellett követnie. Sokszor feloldhatatlanul.

Olvasójaként magam erősítéseként mélyedek verseinek a bomlás átélésével perelő kényszeres vívódásaiba. A belső harc szinte dadogássá fokozódó önméltléseibe, amellyel kényszeríti alkotói önmagát a győzelemre a poklokra. Követem visszariadásait a pusztulás okozta látomások elhatalmasodása miatt. Legjobb verseiben mindez tökéletes alkotássá formálódik, a többiekben inkább a belső harc feszültsége kényszeríti a dadogás elfogadására. Egyszerre küzd a vergődő kétségbeesett a feloldásért, és a költő a hagyományos forma beteljesítéséért. A néhány tökéletes vers antológiadarabként továbbélteti nevét és hagyatékát a magyar líra történetében. Hogy segítségére legyek egy majdani antológia összeállítójának, ötletszerű javaslataim: *Forgóajtó, Főzés, Telfes kényeddé, Csillag, Függőlegesen, Lépteim, Völgy, Sírvers, Két stáció között, Curriculum vitae, Pizkozattól a tisztázatig, Ki vagy?* És hát az emblematisan ismert *Lőveni új-magyar Mária-síralom*. A többi esetben pedig a küzdelem intenzitása és egy-két súlyos-szép megoldás mindig felfigyeltet verseire.

Kabdebó Lóránt

2010. október 25-én hosszú betegség után elhunyt szerzőnk, Lugosi Papp János újságíró, író, tanár.

Lugosi Papp János 1944-ben született Balatonendrén. 1966-ban szerezte meg magyar-román szakos tanári diplomáját. Tanított a Gyimesekben, Kászonaltizen, és Csíkszeredán, tudósításai jelentek meg a romániai magyar újságokban és több mint egy évtizeden át a Marosvásárhelyi Rádió magyar nyelvű szerkesztőségének dolgozott. Újságíróként tudósított többek között a Kárpát-medence magyar közösségeinek életéről, a krajnai háború történéseiről, illetve a hazai nagy árvizekről. A Duna Televízió bemutatta a *Garda legendája* és az *Újraindul a nagy-börzsönyi kisvasút* című dokumentumfilmjeit. A *hargitai kucséber* című tárcagyűjteménye 2009-ben látott napvilágot kiadónknál; A *temerini szépasszony* című legújabb kötetének megjelenését sajnos már nem érthette meg az író.

A hiúság vására Ortutay Gyula:
Naplójegyzetek,
1938–1977

E kiadvány szövegének első bejegyzése 1938. december 23. A naplóíró szemszögéből szimbolikus dátumként is fölfogható, mert e napon nyújtotta be az igazságügyminiszter a második zsidótörvényt, amely közvetlenül érintette Ortutay Gyulát. Felesége származása miatt. Hasonlóképpen szűkebb baráti körének, a „Szegedi fiataloknak” a legtöbb tagját is sújtotta. A zsidó származású, mélyen hívő katolikust, az elkötelezett hazafit, Radnóti Miklóst, de Sík Sándort, Tolnai Gábort is. És Ortutay közvetlen munkatársát, akiről azt írta ugyan: „Sajnos, igaz: Buday György nagy művész, de végtelenül aljas jellem.” Máskülönb ez a sziszegő kritikai attitűd mind a három vaskos kötetet jellemzi, s nemcsak személyeket, hanem országokat, társadalmi csoportokat is. Amit egyfelől szórakoztató gonoszkodásnak, másfelől azonban korlátok nélküli őszinteségnek is értékelhetünk. Sok esetben olyan igazságokat mond ki, amiről a mai utókor-nak esetleg fogalma sincs.

Ortutay csalódott, mert a franciák és az angolok „példátlan ökörséggel” elmaradtak a németektől a fegyverkezési versenyben. Az is aggasztotta, hogy még a magyar „urbánusok” körében is gerjedezett valamiféle angol- és franciaellenesség, ami azonban indokolt volt, mert azt „gyáva alkudozásaik”, „felületes, ostoba készülődéseik” váltották ki, tehát a pesti polgár jobban megértette a nációkkal folytatott lacafaca kockázatait, mint a veszélyeztetett nyugati hatalmak. Egyéb rossz hírek is szállingóztak nyugatról. Cserépfalvi, a könyvkiadó panaszkodott a franciákra, mert a „háborús pánik az idegen gyűlölettel együtt fokozódik” náluk. Az Angliába korábban kivándorolt magyarok pedig nem örültek az újabb, oda menekülni akaró honfitársaiknak, még akkor sem, ha barátaik voltak, mondván: „minden hely megtelt, uraim, vigyázzunk, el ne süllyedjen a hajó.”

A szélsőjobboldal európai nyomulása (amelynek lecsapódásai voltak a mindenütt bevezetett zsidótörvények), a nyugat ostoba politikája s tehetetlensége következtében meggyőződéses baloldalivá válik Ortutay Gyula. Azt viszont már elképzelni sem tudjuk, hogyan egyeztet-hette össze magyarságát – természetesen 1945 után – a moszkovita helytartók iránt érzett elkötelezettségével. Gondolják meg. Kultuszminiszterként Rákosi eszkozm-bere lett. És naplójából kiderül: jól tudta, hogy nemcsak az általa „ábaloldali narodnyikoknak” nevezett népiek, hanem „katolikusaink” is gyűlölik őt. Azt is azonnal fölismerte, hogy azok a kommunisták is fanyalognak tőle, akik

miatt fentebbiek meggyűlöltek, azok a kommunisták, „akikben annyira hittem – írja –, akiket az ország építői-nek, új erkölcs hordozóinak tudtam.” Kénytelen volt megállapítani: „ezek a volt barátaim nincsenek tekintettel se erkölcsre, se ízlésre, de még elemi okosságra sem.” A világháború után, a negyvenes évek végére, az ötvenes évek kezdetére mindenben és mindenki-ben csalódnia kellett. Korra jellemző, hogy minden hozzá hasonló értelmi-ségi, pozícióban lévő, vagy onnét kicsöppent barát és ismerős, kolléga és szakmai vetélytárs igenis pontosan tudta és látta, mi történik Magyarországon, de semmiképpen sem volt hajlandó levonni a konzekvenciákat. Alighanem azért, mert a politikai berendezkedés „végtelennek lát-szott”, és senki sem tudott lemondani a hatalom adta lehetőségekről, ő sem. Kora értelmisége beállt a hiúság vásá-rának csörgősipkás tobzódói közé, és amíg élt, tűzön-vízen át Rákosi, Révai, Gerő, Kádár, Aczél kegyeit keres-te. Lett legyen az költőfejedelem, tudós, orvosprofesszor. Világhírű muzsikusról nem is beszélve. Talán kényszer-helyzetben, de miniszteri székéhez ragaszkodva vállalta el az iskolák államosítását, tűrte az egyházüldözéseket 1945 előtti meggyőződése ellenére, s nem találta a visszautat a politikai tisztességhez. „Alea iacta est.” Vajon sem ő, sem barátai sohasem kezdték meg önmaguktól, vagy csendes órán egymástól: ugyan mit szólna mindehhez a mártír Radnóti Miklós, akinek aurájában lubickoltak, mit szólna ahhoz a mocskos örülethez, amit a vallásellenes, magyar-gyűlölő moszkovita terrorlegények műveltek, és amit ők, nagyon sok társukkal egyetemben zokszó nélkül elfogad-tak? Holott a napló célzásaiból kiderül: pontosan tudták, miben ülnek nyakig.

Az, amit 1945 után a magyar értelmiség jó része elkö-vetett, klasszikus példája az írástudók árulásának. S erről – mondjuk ki ezt is – ilyen markánsan Ortutay naplóból kapunk képet. Súlyosbítja ezt az árulást, hogy e társaság szűkebb köreiben akadt egy ellenpélda! Amit némelyek-nek mindmáig nehéz lenyelni. Ez az ellenpélda pedig Bóka László volt, Ortutay Gyula államtitkára, famulusa, mindenese, amit a róla írott „sírvers” drasztikusan meg-fogalmazott.

Hasonlóképp Ortutayhoz, 1945 előtt ő is filozemita és valamiféle baloldali volt, és ő is elvtelenül kiszolgál-ta a Révai–Horváth Márton–Rákosi Mátyás-féle diktatú-rát és kultúrpolitikát. Kezdetben ez nem esett nehezére, mert a két világháború közti urbánus hagyományként részt vehetett az „anti-népi” hadműveletekben. 1956 azonban elképesztően nagy fordulatot hozott Bóka magatartásában, s 1957-től szakított a forradalmat leve-rő moszkovita helytartókkal. Egyetemi tanártársai, aka-démikus kollégái és barátai nem követték őt ezen az úton. De legalább a baráti köre, Ortutay, Tolnai, Nagy

Péter, Sótér, és természetesen Baróti nem fordult ezért ellene. A köztes elemek, Gyergyai, Szabolcsi, Waldapfel és mások pedig semlegesek maradtak, mert tartottak szellemi fölénytől, legfőljebb titokban sunyimód áskálódtak, döfködték őt. Pais Dezső, a nyelvészek, a Kruzsok asztaltársasága s Tóth Aladár keményen kitarítottak mellette. Azután is, hogy az 1957 utáni írástudók árulásának ellenpéldája lett.

Bóka az egyetlen 1950 óta tanárom, majd 1953-tól aspiránsom volt. 1950-ben megmentett a kirúgástól, a munkaszolgálatától, s oroszlánrésze volt abban, hogy fölvettek aspiránsnak. S ahogyan Király István a ficánkoló Czine Mihályt, engem ő támogatott és védelmezett haláláig. Joggal kérdezhetik, miért állt ki mellettem, holott sokszor az ő kedve ellenére cselekedtem?

Családjának volt kecskeméti ága. A két család sajtósági kapcsolatai 1919-re nyúlnak vissza. A háromtagú városi leninista direktórium tagja volt Buday Dezső jogakadémiai tanár. A tanácsköztársaság szörnyeteinek megbosszulásától tartva, lefogatta és túszként tartotta a kecskeméti notabilitásokat, köztük Bóka két rokonát s az én ösömet. Kihirdette a városban, ha a kommunisták haja szála megöri, az összes túszt agyonlövök. Sohasem beszélünk nyíltan erről, de egy konzultáción, amelyen Karinthy fantasztikus regényeit taglaltuk, megkérdezte: ismeri ön Buday Dezső fantasztikus regényét? Nemleges válaszomra mutatóját intőn magasba emelte, mint Szent Domonkos Crivelli festményén, azt dohogta: „tiszteletes filológus minden tárgyához köthető művet elolvas!” Ezzel pontot tettünk családjaink „közös” múltjára. A kuriózum kedvéért emlitem, hogy Buday Dezső és leninfiúi joggal tartottak a bosszútól: a tanácsköztársaság bukása után Héjjas Iván, aki testvérel és apjával szintén túszt volt, valósággal kirabolta a helyi börtönből a törvényszéki tárgyalásra ott spájzolt Budayt, kihurcolta Orgoványra, és kivégezte több kommunistaival együtt. Ennek híre egész Európát elsörnyülkötötte a bécsi emigráns lenin-fiúk tamtamja jóvoltából.

Nem tartom kizártnak, hogy e családi epizód miatt is félhetett Bóka a Rákosi-hatalomtól, és 1956-ig ezért szolgálhatta ki gátlástalanul Révaiékat. (Korra jellemző, hogy Révai is egyfolytában rettegett.) Ortutay naplójában sokszor említi Bókát, s rendkívül tanulságosan. 1953-ban Bóka föl akarta őt vétetni a pártba, aminek Ortutay fenemód örült, hiszen egész élete során érthetetlenül arra vágyott, hogy párttag lehessen. Még Rákosit is megkörnyékezte ez ügyben. Másutt ezt jegyezte be naplójába: „Bóka Lacival beszéltem néhány percig. Tovább nem érdemes: fél minden szótól, ha az nem konvencionális. Mindenütt megjelenik, mindenütt fölszólal, mindenüvé ír. Fél.”

1954. Jellemző módon Ortutay elmarasztalta naplójában Boldizsár Ivánt, mert öszerinte a kelleténél jobban és elha-

markodottan propagálta Nagy Imrét, majd „fölsímervén baklövését”, „sürgős hódolásra jelentkezt Rákosinál!”

Ortutay lelkiismeretesen beszámolt a különféle események sorjázásáról. Arról is, hogy Bóka – pártutasításra – durván megtámadta Németh László *Petőfi Mezőberényben* című rádiójátékát. Ezzel kapcsolatban tett egyetlenegyszer kritikus megjegyzést Bókáról; nem Németh durva megtámadását nehezményezte, hanem azt, hogy Bóka a rádiót is kicikizte. Ez idő tájt történhetett, hogy Németh Lászlót durva atrocitás érte. A gyanútlan Ella asszony „beengedett hozzá egy »hódmezővásárhelyi« fiatalembert, aki rárontott az íróra: »Ön is odaállt az árulók közé, ezeknek a bitangoknak fordít!« Szemen köpte Lacit és távozott.”

E kettős támadás nagyon megviselte Némethet, és engesztelésként Horváth Márton megtámadta Bókát. Azt hiszem, ezzel kezdődhetett Bóka kiábrándulása a kommunistákból. Ugyancsak kortünet: Ortutay legmegbízhatóbb hírvivője, szinte „mindennapos barátja”, afféle bennfentese Barcs Sándor volt; élni sem tudott nélküle, de rá is gyanakodott: „aljasan hazudozik, hogy az én véleményemet kitudja. Ha jelenteni akar rólam, miért nem talál ki történeteket?”

Pontosan látja, válságban az ország, megérzi a közelgő forradalmi veszélyt: „Reakciósabb, primitívebb az ország gondolkodása, mint valaha. Csak úgy fortyog a féktelen kitérésre mégis képtelen gyűlölet. S mind e lefojtott indulatok fölött, tétova, kapkodó, határozott értékelvek s önbizalom nélküli vezetés. Személyes problémám nincs: én 1945 előtt már a baloldalon álltam, s ma is ott a helyem. De ez a szegény, szerencsétlen ország, ez a jobb sorsra érdemes, tehetséges, veszendő nép, mi vár erre? Juhász Ferenc a Tékozló országában gyötrődő, szinte már esztelenül barokk víziókban állítja elénk a magyar nép halálát – hiszen Dózsa egyszerre talált jó téma és ürügy vallomásra napjainkról s jövőendő kísérteiről.” A kezdetben pártszerű megfogalmazás ösztinte helyzetértékelésbe, diagnózisba fordul.

És mégis. 1957. április 2-án mintha mi sem történt volna, ezt jegyzi be naplófüzetébe: „Tolnai délután érdekes történetet mesél »Bóka kezdődő megtéréséről« (korai reménye volt Gábornak!), amely Révai hatása lenne.” Jogos a kérdés: micsoda megtérés? Hová tévedett Bóka? A következő hónap bejegyzése (május 24.) adja meg erre a választ: „Este kettesben vacsora Bóka Lacival. Engesztelhetetlen: nem hajlandó többé a kommunistákkal együttműködni. Maga a kiábrándultság.” És, hogy teljessé váljék a kép, Bóka halála után három évvel, 1967. január 22-én ezt jegyzi föl: „Ide, a 450. oldalra tettem egy kis betétet: két részletet Bóka kiadatlan (s azt hiszem, jó ideig kiadhatatlan), 1956-ról szóló

regényéből. Az ellenforradalom ellen támadásra készülő szovjet katonai parancsnokságon játszódik e kis jelenet [...] Nem tudom, meddig marad kéziratban ez a regény, nem kallódik-e el Gigi kezén, aki teljesen felelőtlen özvegy [...] Különbén a regényben ragyogó részletek vannak, sok jó portré [...]”

Mit tudunk meg e néhány sorból? 1. Ortutay ellenforradalomnak, Bóka forradalomnak tartja 1956-ot. 2. Amit azon melegében meg is ír regényben. 3. Mivel 1964 előtt születhetett csak a mű, emigránsokat és itthoniakat is megelőzött vele. Vagyis, ezalatt az 1990 előtt született regényeket értve, megelőzte Jókai Annát, Karinthy Ferencet és szerény személyemet. (1972, 1982, 1985, 1988). Ami a leglényegesebb. Bóka tökéletes pálfordulást hajtott végre, valódi kanosszát járt. Tanúja lehettem annak, hogyan vegzálták, piszkálták, kéjesen szurkálták hátba pitiáner kollégák, akik közül fejfel kiemelkedett szellemességével, enciklopédikus tudásával: költőként, irodalomtörténészként, szépíróként is alkotott remekműveket, de a diktatúrába belepudivásodva szömyűségeket is, rémes politikai csasztaskákat. De ki nem? Abból az időből.

Megtéréséről, bűnbánatos vezekléséről máig sem vesz tudomást az irodalmi közvélemény. Mert ha tudomást venne, szembe kellene néznie önmagával. Elszámolnia saját politikai hitványságaival. Azzal, hogy miért nem Bókát követte akkor, s miért a megalkuvókat? Ortutay, aki mindig kiállt Bóka mellett, sem tudott igazat adni neki, még a titkos naplóban sem. Holott a napló telis-tele van helyes kritikai észrevételekkel, a hatalmat kiszolgálók lesújtó jellemzésével. Efféle megjegyzésekkel: „Sokan megrohadtak a munkásmozgalmi öregek közül, Kossa is megérdemelné a börtönt azért, amit minisztersege utolsó éveiben tett, s börtönbe kéne dugni panamá miatt Hegyi Gyulát is, de hát a vén gazember Vasasfőember, nem nyúlhattunk hozzá.” Idézi Barcs Sándort, akinek azt is elmondta a főügyész, hogy az Onodi-perben is eltussoltak mindent, amit lehetett. De maga Ortutay is elmismásolta (vagy nem ismerte) Tömpe András öngyilkosságának igazi okait, körülményeit, bár homályosan utal a pártemberek hitványságára. Kerek percc kimondja: aljas rágalomhadjárattal tették tönkre az ártatlan Bara Margit emberi tisztességét, életét és művészi karrierjét. Nem nehéz kikövetkeztetni a naplóból, hogy aljasságoktól hemzsegett az a kor, a moszkovita magyar kommunisták áldatlan működésével, de ez a szenny átterjedt más társadalmi csoportokra, Ortutay környezetére, tudósokra, írókra, szellemi munkásokra is.

Sok korfestő mozzanatot őriz naplója. A szegedi fiatal, Baróti Dezső 56 utáni meghurcoltatása párhuzamba állítható Radnótiéval. Egyikükön sem tudtak segíteni, holott mindkét esetben mindent elkövettek megmentésükért.

Érthetetlen számomra, hogy Ortutay nem jegyezte föl naplójába, amit Bókától tudtam meg, hogy végül is Baróti Dezső testvére, Baróti Lajos futballedző „fölment” Kádárhoz, és nem minden kockázat nélkül közölte vele: ha nem szabadul fivére, nincs futball sem a Vasasban, sem a válogatottban. Ezt az egyértelmű ultimátumot, mint a legsikeresebb trénernek egyike, úgy látszik, következmények nélkül megengedhette magának. Jobbnál jobb anekdoták is színesítik a naplót. Ugyancsak dokumentumértékű epizód, hogy Rákosi még az ötvenes évek legelején, vadászaton meglötte Gerőt. Amit szigorúan eltitkoltak. Még most is röhöghetnékem támad arra gondolva, hogyan retteghetett a Központi Vezetőség, vagy némely vadászatra meghívással kitüntettet „jó” elvtárs, mikor lövi ki őket Rákosi egy dúvad helyett.

Még Radnóti özvegye, Fifi sem kerülhette el Ortutay csípős karikírozását; a korszak bolsevistáit pláne nem kímélte. A fasiszta Mussoliniért már a húszas években lelkendező Rónai-Mihály András „kaka-mimóza” gúnyneven szerepel, aki Ortutay szerint az „erősen vitatható” Károlyi Mihály „kis undorító házi bennfentesé” lett.

Ő még azt is tudta, hogy eredetileg Bartók és Kodály mellett ott volt Lajtha. Zeneszerzőnek is, népdalkutatónak is kiváló ember, akit a kommunista hatalom koptatott ki a nagy hármashoz. (Megjegyzem: Lajtha 1957-ben az 1956-os forradalom tiszteletére írt szimfóniát, amelynek tényét a művel együtt a magyar köztudat máig elsumákolja).

Talán az eddigiekből is fölsejlik, hogy környezetével szemben alapvető attitűdje volt a gonoszok irónia. Már 1942-ben így ítéli meg az írókat: „elhűlök a magunk politikai naivitásán és járatlanságán. Megint lelepleződött előttem a literátori ostobaságunk és fontoskodásunk.” Joggal kérdezhetjük: miért csak 1945 előtt? Negatív ítéleteit szívesen fogalmaztatta meg másokkal, vitathatatlan tekintélyekkel. „Haynal Illyést már aljas, alattomos kurvának tartja – s szegény nem tudja, hogy ez esetben véleménye egyezik Rákosiéval! – s engem már felment volt »bűneim« alól, sajnál, hogy »jó magyar vér létemre« ilyen elvakultságba s hibákba estem.” Önkritikáját efféle „stühmer papirosba” csomagolja, de ő legalább vívódik: „Ha historizáló kedvemben lennék nemzetem egyik újabb öngyilkossági kísérleténél, sokat írhatnék. Könnyűnek és feleslegesnek, valósággal nyeglének tűnik most a szó. Hiszen talán alábbhagy a felkelők, (zendülők, bandák? ellenállók?) támadásának ereje, egyre több a hír a megadásokról, – de hát örvendhetek én a győzelemnek? együtt vagyok-e a győzőkkel? S igazat adhatnék a felkelőknek? Ez a legrettenetesebb a számomra, hogy egyedül maradtam ebben a harcban is – mondjam azt, hogy magával a magyarsággal tartok? Kibúvó lenne az ilyen megfogalmazás. Maga a magyarság is megosztott, s én is,

miközben féltem népem minden elvérzéstől, minden megaláztatástól, ugyanakkor nem vagyok a fellángoló fasizmus pártján sem, és gyűlölöm azokat, akik kalandba kergették fiainkat, felelőtlen gyerekeket s azokat is, akik gyilkolják ezeket a szerencsétlen felkelőket.” Ortutay önmarcangolása abból fakad 1956 forradalmi napjaiban, hogy nem tud szakítani a moszkovita hatalom frázisaival, de nem is fogadja el őket maradéktalanul.

Naplója vitathatatlan értéke, hogy elérkezik ahhoz a pillanathoz, amikor félretéve habozásait, könyörtelenül szembe mer nézni élete kudarcával. „Igen, könnyű ezt leírni, de a magammal való elégedetlenség elől nem menekülhetek. [...] Amikor aztán a kötetben [Wilson Angolszász *furcsaságok* című művéről van szó, a szerk.]

Stokesay professzor üres politikai locsogásairól és tudományos munka elől egyre-egyre magosabbra meneküléséről (a közéletben!) esik szó, szinte személyemben szégyenkeztem. Te is ilyen lettél, mondtam magamban undorodva, [...] mi minden telhetett volna tőlem, mi mindent elszalasztottam, mennyi a látszat körülöttem. [...] A becsületes kutatót, a jó tudóst elvesztem magamban. Elhanyagoltam? eladtam? a tetszetősebb s a könnyebb utat választottam?”

Fájdalmas, megrendítő önvallomás egy csillogó s mégis üres élet végén. Bóka megrendítő példája talán mégsem múlhatott el fölötte nyomtalanul.

Szalay Károly

Mint a hagyma levelei

Árkossy István–Bágyoni Szabó István:
Világ árnya, világ fénye
Kolozsvár, Kriterion,
2009.

Az Árkossy–Bágyoni Szabó szerzőpáros beszélgető-könyve a memoáriródalom legszebb korszakát idézi méltóságáteljesen hömpölygő emlékfolyammá alakuló szöveggel. Míves mondataival, aranylő fénybe vont képeivel, fűgönnny mögötti csendes légyzümmögésével az elmúlt, mégis múlhatatlan fiatalkort – két erdélyi művész gyermekkorát és ifjúságát – tárja elénk. Bár beszélgetőkönyvként aposztrofálják az írók, mégsem a dialógus a legfontosabb alkotó- és szervező eleme, inkább regényes (természetesen nem fikciós műről van szó) emlékirás. A nagyívű prózai művek elbeszélésformáját „használja” ez az alkotás, nyugodt, a részletekre is ügyelő, széles panorámát feltáró írásban merülhetünk el, ahol az írók együtt és külön elevenítik fel közös és egyéni múltjukat. Adják s veszik a stafétát, felveszik az elbeszélés fonalát, hogy aztán újra elejtsék, s folytathassa a társ. Közösen járnak körbe egyes témákat, saját látószögükből értékelve a másik által is értelmezett eseményt, mindeközben mégis olyan egységben tudnak „működni” a könyv világában, hogy az olvasónak résen kell lennie, ha követni akarja, hogy ki is beszél éppen. Ráadásul gondolatviláguk is olyan erős kapcsolatban van, mintha nem is két ember hozta volna létre ezt az emlékidézést, hanem egyetlen alkotó. Ennek az együttműködésnek a gyümölcse pedig egy kettős világ: az olvasó két erdélyi fiú életét követheti nyomon, két családdal, két lakóhellyel, két iskolával, egy szóval két környezettel, mintha egy lélek ugyanabban a korszakban megkétszereződve élt volna át minden törté-

nést. Ahogy Bágyoni Szabó ezt megfogalmazza: „Kedves öregem, ha összebeszéltünk volna, sem találkozhatnánk ennyire kihegyezhetően emlékeinkre visszatekintő mondataink.” Ez a sajátos műfaj adja ennek a különleges, mégis kényelmesen bejárható terepű műnek a keretét.

Gyermekkori élményeik időtávlattól elmesélve, újraélve, a régi benyomásokat keresgélve, de már egy „bőlcsebb”, széles látókörűbb állapotból újragondolva: ez a történet-szöveg a módja e dualista műben, szerteágazó történet- és emlékszövedékben. A lineáris elbeszélés menetét gyakori kitérők tarkítják, egy-egy különleges személy, épület, helyszín bemutatása. Mindez nem történeti szemzőgből, hanem elsősorban az adott dolog lényegének megragadása, személyes ethoszának körüljárása által. Ez a minden létező lényegének bemutatására való törekvés rajzolja azután elénk az erdélyi tájat és kincses Kolozsvárt számos részletében, sok-sok szereplőjével. Így a vak tárogatóstól, Radó Sándor bácsitól megtudhatjuk, hogy „aki táncol, az nem háborúzik”, és láthatjuk is a kis Bágyonit falubéli gyermektársaitól körülveve a rajkózenekarban muzsikálni. Láthatjuk a templomtoronyba felszökő kis Árkossyt az épület csodás vonalritmusú gerendarajzolatát bámulni. Találkozhatunk Kós Károllyal is, a csendesen hullámzó sztánai völgyben magasodó Varjúvár küszöbén, amely házhoz Árkossy István járt nyaralni diákkorában. De a Házsongárdi temető szomszédságában rejtőző úgynevezett Kuglikertbe is kilátogathatunk „el-elbújni a komisz világ elől néhány önfeledt pillanat erejéig – égis éró levélfüggönyök mögé”, ahogy egyik hősünk megállapítja.

„Nem tudnánk mi ketten már, még ha akarnánk sem, elszakadni egyre távolodó szülőföldünkötől.” Csakugyan nem a két író-elbeszélő körül forog ez a szövegvilág, ők csupán szemek, látói ennek a világnak, ahol a „főszereplő” Kolozsvár és a környező táj, az erdélyi anyaföld falvai,

háza, jellemei. Ez a fő téma, az emlékezés elsődleges tárgya. Ennek a világnak a fenyegetettsége állandóan érzékelhető, mégsem igazán nyomasztó, az elnyomás ténye csupán sorsfordító események hatására bukkan elő és válik főszereplővé (mint például az iskola megszüntetése Bágyon községben). Megrázó olvasni az Aranycsapat világbajnoki döntőben elszenvedett vereségének hatását erre a közösségre. „Hatalmasra nőtt, szerteágazott, -bogazott reménység-fánkat vágta ki valahol.” Ezek a sorok tudósítanak a leghívebben arról, hogy a magyar válogatott nem sporteseményeken, hanem az élő történelemben szerepelt akkoriban. Rádión hallgathatják meg a diákok az 56-os forradalom eseményeit, rövidke pillanatra betekínhetnek a világot megmozgató történetbe. De a mindenkit érintő események mellett hőseink személyes sorsa is járja a maga útját előre, látjuk első rajztanáránál a később festővé lett kislányt és hajnalonta cipész mellett segédkező társát az iskolába fáradtan megérkezni.

Nevelődési, fejlődési történetet írt Árkossy István és Bágyoni Szabó István, az emberré válás folyamatát, azokat a benyomásokat, szellemi útjelző karókat, tanításokat, bölcs mondatokat, amelyek előrevitték a két fiatal lelkének fejlődését. Baráti és ellenséges megnyilvánulások, segítségnyújtások és rosszindulatú gátak (bár utóbbiakból kevesebb akad), nehézségek és szerencsés történések, bánatok és örömök, amelyek előrerendítenek az úton. A legfontosabb pedig ez az út, maga az előrehaladás, a fejlődés, egy örök cél felé nyújtózás. Emberérlelő idők ezek, súlyosan nehezdednek a vállakra, de a legnagyobb gondok közepette is képesek mosolyogni, örülni az itt élők, örök túlélők. Minden tanulság egy irányba mutat: meg kell maradni embernek és tovább kell küzdeni minden napot. A tisztesség és becsület pedig olyan természetes velejárói a világnak, hogy magyarázni értelmüket nem kell, hiszen a környezet benne él e megtartó értékekben. A könyv lapjain egy nehéz sorsú, de egymáshoz nagyon hűséges, összetartó közösséget ismerünk meg, az erdélyi magyarság kitartó, mindent leküzdő szeretetét és jóságát.

A gyermekkor meleg színekkel ecsetelt eseményeit aztán a fiatalkor története követi, a család védelméből kicsöppent ifjak gyürkőzése a felnőttek világában. Ez már barátságatlanabb vidék, keményebb terep, de a talponmaradás itt is kötelező. Egyetemi évek, majd az Utunk című lap szerkesztősége: újabb állomások, újabb horizont tágitó tapasztalások. Versek, cikkek, regényrészletek teszik teljessé az emlékidézés folyamatát, valamint Árkossy képei. Szöveges és képzőművészeti illusztrációk ezek, mint a hagyma levelei, rétegekben mutatják be a létezését, újabb és újabb tudáshéjat mutatva be formálják kerekké az elbeszélte történetet. És természetesen a művészetről való gondolkodás, a rajznak, festménynek (sőt a legelemibb alko-

tórészeknek, a vonalnak és pontnak) értelmét, tulajdonságait, természetét tárgyaló eszmefuttatások, valamint az irodalomról, a mondat születéséről szőtt gondolatok emelik intellektuális történeté a művet. A kétéves levélváltásból született *Beszélgetőkönyv*ben az erdélyi létezés, a sirva nevetés örök dilemmáját láthatjuk el-, de sohasem végigmesélve, egy világot, amelyben a béke mindig látszólagos, és bármikor összeomolhat, ahol a mulatságot akármikor megzavarhatja egy román katonatiszt fejre sújtó hegedűvel, az örökké figyelők és a megbékélni nem akarók. De „Lélegzünk! Jelentem, lélegzünk! Miként a terebélyesedő vonal, miként a táguló pont” – fogalmaz Bágyoni, a túlélő és élni tudók minden örömeivel és diadalával.

De nehéz évek ezek, a felnőttkoron még innen, a gyermekkoron már túl, hiszen éppen ezekben az esztendőkből szorul ki a magyar értelmiség az erdélyi közéletből, a döntéshozatalból, a „jövőépítetésből”: „a kisebbségbe szorultak körül elfogyott az a valami, amelyet a TÁVLATTAN-ban ti, piktorok levegőperspektívának neveztek...” – fogalmaz Bágyoni. És marad a kérdés: „A művészet – mint életben tartó valami – vajon szellemiesült életadalék volna? Fegyverekkel is szembenéző hozadék?” Ezekből a sorokból válik nyilvánvalóvá, mennyire más tétje volt (és van) az erdélyi magyarság művészetének, feladatai, ereje ebből a látószögéből értelmezhető igazán. Közben az állam szépen, akkurátusan minden magyart (a kommunistákat, rendszerhez hűeket is!) kitologatta a pálya szélére, messze a hatalom berkeiből. Így maradt az író- vagy rajzasztal (hőseink erre az élő példák), és maradt a panaszok titkon való elmotyogása, meghallgatása. Egy világ, ahol a Cenzor a hatalom megtestesülése, amint piros ceruzával húzza meg a magyar irodalmat, kék hokedlin ülve, az író szemé láttára. Sütő András, Bodor Ádám, Szilágyi István regényrészlete, Szabó Gyula írásai csonkítva jelenhettek meg, Páskándi Géza verse pedig egyáltalán nem: „roggyant tojás formában körbeparikázta az egészet pirossal”. Zseniális jelenet, képekben beszélve is mindent elmond, nem kell kommentár, minek is: a költő, író ír, a hatalom dolgozik, mélységes egyetértésben, örökké egymás ellen.

Megérkezünk a történet végére. „...nem vezet út immár sehova. Sem Napkeletre, sem pedig Napnyugatra. Mivel az utakat... elmosta az idő.” Csak híd marad, két semmi között. Így már nem haladhatunk tovább, a két szerző által felrajzolt út (amely közös volt, a két alkotó csendesen beszélgetve ment végig rajta) eltűnik, a semmibe vész. Ahogy eltűnt Kolozsvár és Bágyon, Torda és Sztána, eltűnt egy világ is a könyv íróinak háta mögött, és egy megfestett, leírt, megverselt, végiggondolt, emlékek kútjából merített „egykor volt” Erdély lett belőle élő emléktábla gyanánt.

Urbán Péter

„Kivágtuk a
metaforák nyelveit” Király Zoltán:
Férfifiók
Erdélyi Híradó Kiadó –
Ráció Kiadó, 2009.

„A költő nyelve az ő sajátja, amivel a költő minden ízében, maradéktalanul azonos, annak minden formáját, minden egyes szavát, minden kifejezését közvetlen rendeltetése szerint (úgymond „idézőjel nélkül”) használja, vagyis úgy, mint elgondolásának tiszta és közvetlen kifejeződését.”¹

Mottóval általában azért szokás egy-egy írást bevezetni, mert a szerző maradéktalanul egyetért a benne foglaltakkal. Ez a mottó nem ezért áll itt. Mondhatni épp ellenkezőleg. Azért, mert olyan szembeötlően nem igaz Király Zoltán verseivel összevetve, hogy felkelti az ember érdeklődését, mi lehet ennek az oka, és azt a benyomást kelti, hogy ennek megfogalmazása közelebb visz költészetének megértéséhez. De nemcsak Király Zoltánéhoz, hanem ahhoz a vonulathoz, amely valamikor vagy száz évvel ezelőtt eredt az első avantgárd kiáltvánnyal, és polgárpukkasztások, közízlésnek adott pofonok és gombaként szaporodó izmusok szerteágazó útjain csörgedezett a neoavantgárd deltája felé, hogy az egyelőre még átláthatatlan posztmodern óceánba torokkolljon. Az egész szépen induló gondolatmenetnek persze ellene lehetne vetni, hogy Mihail Bahtyin a fent idézett hétszerbölcs gondolatait a harmincas években írta, és gyakorlatilag a XIX. század végéig terjednek az irodalmi hivatkozásai. Ennél azonban többről van szó. Bahtyin ebben a tanulmányában lényegében, kortól függetlenül, a költészet és a próza beszédmódja között próbál alapvető különbséget tenni, és ezt – végső soron erre utal a fenti idézet is – a dialogikusság meglétében véli megtalálni. Azt állítja, hogy míg a próza (ezen belül is a regény) alapvetően dialogikus, megannyi hang, beszédmód polifóniájából jön létre világa, amelyek közül egyik sem azonosítható a „szerző” hangjával, addig a költészet esetében „...nem szabad, hogy a szavak mögül egy szociálisan tipikus nyelvi arc (egy potenciónalis elbeszélő arca) kandikáljon elő. A költői alkotásban mindenütt egyetlen arcot látunk: a szerző nyelvi arcát, aki úgy felelős a mű minden egyes szaváért, mint a sajátjáért.”² Ezek szerint a költészet alapvetően monologikus: a költő úgy használja a nyelv szavait, mintha azok először az ő szájában születnének meg – és ha jó költő, akkor nekünk,

olvasóknak is az az érzésünk, hogy ezeket a szavakat mintha soha korábban nem hallottuk volna igazán. De ha ez mind így igaz, akkor mi történik az avantgárdtól kezdődő „ellenköltészet” egész XX. századon át hőmpölygő, maga után talán romokat hagyó, mégis megtermékenyítő áramlatában?

Mert ha csak Király Zoltán verseit vesszük, aki az Előretolt Helyőrség egykori légionáriusai közül a legközelebb áll ehhez a (neo)avantgárd mentalitáshoz és költői nyelvhez: Bahtyin szavaival élve „nyelvi arcok” sokasága sorakozik ebben a kis gyűjteményes kötetben, és ha valamit nem lehet elmondani erről a költészetéről, az épp az, hogy nyelve a „sajátja” lenne, aminek „minden egyes szavát és kifejezését” idézőjel nélkül használja. Sőt, mintha ennek a nyelvi beszédmódnak épp ez lenne az elsőrendű jellemzője: az idézőjel, a beszédmódok ironikus felhasználása és kifordítása. Lényegében a dialogikusság – igen, épp az, amit Bahtyin a költészetéről a leginkább idegennek tüntet fel. Hozzátehetjük azonban, hogy ez nem cáfolat, a fenti elmélet érvényességét kétségbevonó felfedezés – ha az lenne, minek is írnám ezt a hosszú és körülményes bevezetőt? –, sokkal inkább tünet: olyan tünet, amit egy jellemzően XX. századi tapasztalat vált ki, a „saját nyelv” elvesztésének tapasztalata. A korábban „költőinek”, „szépnek”, „eredetinek” érzett megszólalás lehetetlenségének tapasztalata. Annak a megszólalásnak, amiről Bahtyin így ír: „A költői stílus lényegi követelménye, hogy a költő a műalkotás egészének nyelvéért – mint *saját nyelvéért* – egyenlő mértékben és közvetlenül felelősséget vállaljon, teljesen szolidáris legyen annak minden mozzanatával, tónusával és apró nüanszával”.³ Hát ez a „felelőség vállalás”, a nyelvvel és az általa képviseltekkel való „szolidaritás” válik lehetetlenné. Ennek a típusú költészetnek épp ez az alapvető élménye: a „saját nyelv” keresésének kudarca és az ezzel való állandó szembesülés. Ebből születik az, amit nevezhetünk „gesztusköltészetnek” – mert mi más a közízlésnek adott pofon, a polgár pukkasztása, mint gesztus –, amelyben műalkotássá válhat a hétköznapi szó, tárgy, az értelem nélküli, a véletlenszerű, a meghökkentő és megbotránkoztató, és még sorolhatnám.

De nem sorolom, mert az érdekes itt számunkra az lehet, hogy Király hogyan nyúl ehhez az eszköztárhoz és mire használja, milyen beszédmódokat „épít le” vele. Nem könnyű, mert a „gesztus”, amely mondjuk nyolcvan éve még biztos kiverte a biztosítékot, ma már nem feltétlenül jár ugyanazzal a hatással. (Üknagyanyám állítólag életében egyetlen egyszer volt moziban, hanem amikor a vásznon rohant felé a fújtató gőzös, ő felpattant, kirohant, és többé be nem tette oda a lábát. Haj, a régi szép idők, amikor még egy kiállított piszoár elég volt rá, hogy bekerüljünk a Halhatatlanok Csarnokába! No, „de hová raga-

1 Mihail Bahtyin: *A szó a regényben*, Gond-Cura Alapítvány, 2007, 146. o.

2 Bahtyin: *i.m.*, 163. o.

3 Bahtyin: *i.m.*, 147. o.

dál? Oh felhevülésnek gyors talyigája!” – így Petőfi.) Király Zoltán számára a talán legmeghatározóbb lírai tradíció, amelyet szétír, idézőjelbe tesz, az erdélyi identitást meghatározó beszédmodok: „ha azt kérditek, ki s mi vagyok, / ím, álljon itt a bemutatkozás” – kezdi az *Öncélozgatás* című versét („ajánlom azoknak, kik öncélúnak tartják lírámat”), amelyben a küldetéses költői szerepet vonják kétségbe a véletlenszerű és ötletes, hol szürreális, hol parodisztikus felsorolások („a köfejű küklopsz vagyok / s hétfejű vízcsap, sörcsap”, „fehér számaron érkező / bécsi zongora”), amelyek a magasröptű és patetikus költői küldetést nyelvi is ellenpontozó földhözragadt és ironikus ars poeticával zárulnak: „tojást reggelizem kapucsínóval, / cigarettával, s vígan írogatom / egoista soraim, mert ugye / jólesik. / néha Rátok gondolok. / viszonzom mosolyotok / megértem nem-öncélú lírátok, / hisz végül nektek is kell írnotok / mi mást olvashatna a jövő / polgára...”

Ez az ironia azonban könnyen átfordul „keservesbe”, jelezve, hogy nem az identitással, hanem az annak autentikus kifejezésével, közszájon forgó beszédmodjaival való azonosulás lehetetlenségéről van szó. Arról, hogy ami kimondható, az fülsértően hamis, vagy versben megélhetetlenül költőietlen, mégis létezik, és megszólalást követel magának: egyszerre taszít és vonz, állandó kritikára, gúnnyra ingerel, nevetséges, egyszeresmind fájdalmas „mint öregember az árvaházban / mint kovboj a tolószékben” (*Avantgárd keserves*). E verseknek egyik legkarakteresebb vonásuk a szó szoros és átvitt értelmében vett soknyelvűségük: a kétnyelvű, a különféle nyelvi regiszterekből származó és az átértelmezett költői hagyomány (nem egy versben intertextuális utalások formájában való⁴) megszólaltatása, keverése – dialógusa. E téren a *Magyar óév* című, kevésbé idézett vers igazi találat: itt a gondolkodásmódok mint elkülönülő szövegek kerülnek egymás mellé egy valódi beszélgetést (vagy inkább egymás mellett elbeszélést) idéző vershelyzetben: „az aradi villamoson történt / az öregúr horthy miklós katonája volt... / ittunk egy kis kékfrankost”. A beszélők szavai azonban nem saját szavak, hanem tulajdonképp nótaidézetek, szövegek, az utolsó és épp ezért „csendessége” ellenére is kiáltóan elütő sor kivételével: „ez a vár a miénk volt – mondtuk – / fiam, én egyszer már bevonultam Kolozsvárra – mondta – / én is sokszor csendben – gondoltam.” A „mondta”, „mondtuk” ismétlődése és végül a „gondoltam” nemcsak fokozza a hatást, hanem markánsan jelzi is a beszélők közti távolságot és azt, ami a szavak mögött kimondhatatlan marad.

Egyszerre érzékeltet közösséget a beszélők közt (ahogy az egyes szám első és második személy végül összeolvad a „mondtuk” többes szám első személyében), és áthidalhatatlan távolságot: az egész helyzet belső átélését, egyszeresmind kívülről látását tükrözi.

Épp ez a nehezen vállalható és „keservesen” megtalált autentikus hang teszi a *Vallomás a városról* a gyűjteményes kötetnek is az egyik kiemelkedő darabjává: a felvállalható első személyt épp a hangsúlyozottan élőbeszédszerű, kötetlen, hétköznapi stílus- és témaválasztás, a versbeszéd prózaisága, a metaforikusság helyett az elbeszélés felé való elmozdulás jellemzi, amit csak a sorkezdő helyzetbe kerülő „itt” állandó visszatérése fog össze: „itt voltam először szerelmes”, „itt kezdtem érteni a / világ nagy rejtélyeit”, „itt sok mindenhez kezdtem, és / kevés dolgot fejeztem be”, „itt néha mintha / otthon lennék”. A versnek nemcsak a hétköznapiaságot hangsúlyozó témaválasztása és a „nagy szavakat” kerülő stílusa, hanem az egyes részleteinek felépítése is az élmények lefokozását, mondhatni deszakralizálását hangsúlyozza, mint ahogy az „itt voltam először szerelmes” sor azzal folytatódik, hogy „...majd másodszorra és / harmadszorra”, vagy az „itt egy kicsit enyém / a Fötér” egyből az „itt nem tanultam meg / úszni meg oroszul” kijelentéssel ellenpontozódik. De épp ettől lesz vállalható a hang, és ez a felvállalhatóság teszi súlyosná – nem csak számomra: a „közéleti” és aktualitásuk okán emlegetett versektől eltekintve egyértelműen ez a legtöbb említett darabja az egész gyűjteményes kötetnek.

Ez az önironikus és -reflexív hang azonban sokkal inkább a felvállalhatatlan költői nyelv és hagyomány lebontásában mutatkozik meg. Ez érzékelhető mint versalkotási mód, a széttördelő és összeragasztó játékos avantgárd technikák alkalmazásában, bár épp ennek köszönhetően sok még itt, a gyűjteményes kötetben is a kísérletszerű és alkalmi vers (más megközelítésben persze ez is gesztus, ellen-ars poetica). Mégis érdekesebbek azok a művek, amelyek tematizálják ezt a gesztust. Lényegében ilyenek mondhatók a „semmi-versek” (*A semmi trónján, Nihil lovag nem létező partra száll*). Vagy a kötet új darabjai közül a *Rossz vers*, amely gyilkos (ön)ironiával épp abból ír verset, amiből nem lehet, mert vállalhatatlan, hamis, üres, hazug: keveredik benne, az aktuális és a szürreális („ezek barátaid belegabalyodva a politikum szörrendszerébe”), a jelen és a múlt („nagyapád orosz fogságból hazajövet”), a közéleti („ez néped története a vécén lehúzza”) és a személys („csend. / fejedben csend”). És ez az (ön)ironikus nem-vállalás, ezek az idézőjelek teszik hitelessé a hangot, jóvá a *Rossz verset*: „szervusztok gyerekek. / remélem már az ágyban vagytok. / ez volt a rossz vers.”

4 Király Zoltán intertextuális utalásairól ld. Demeter Zsuzsa tanulmányát. Demeter Zsuzsa: *Keserves avantgárd*, in: *Pályatükrök. Húsz portré fiatal alkotókról*, szerk.: Ekler Andrea és Erős Kinga, Magyar Írószövetség – Kortárs Kiadó, 2009.

**Egy erdőjáró
feljegyzései** Végh Attila:
A torzó tekintete
Éghajlat Kiadó, 2010.

Esszékötetet úgy érdemes olvasni, mint erdőben barangolni. A barangoló, ha lehet, kerüli a turisták számára kijelölt utat. Részben a magány miatt – az erdő ölen jobb egyedül lenni. Az elhagyottság az erdő lényegéhez tartozik. Elhagyatott csak az a hely lehet, ahol más nem jár. És ahol, vélhetően, ő se jár többet. A barangoláshoz hozzátartozik a véletlen, az útvonal esetleges: lehetetlen felidézni, az egyszer miénk volt látvány nem ismételtető, másodsorra biztosan nem lesz meg.

Ez nem jelenti azt, hogy nincsenek tájékozódási pontjai a barangolónak. Ezek a pontok nevekként, kulcsfogalmakként emelkednek ki az esszé szövetéből, mert Végh Attila erdejében istenek és emberek adnak egymásnak találkozt. De főszereplő három van, két isten és egyetlen ember.

A szerző, könyvének megjelenése előtt átküldte e-mailen a kézirat nagyobb részét. *A torzó tekintetében* összegyűjtött írásokat korábról, jórészt folyóiratokból, innen-onnan már ismertem. Az átküldött anyag a következő mondatokkal kezdődött: „A kultúrtörténet az álarcnak három fő típusát ismeri: a színházi, a rituális és a halotti maszkot. A maszk eltünteti az arcvonásokat, elrejt mindent, ami egyedi, és az ember szavait, tetteit a túli, transzcendens felé irányítja”, és ezek után az antik színjátszást, Dionüszosz színpadát idézte. A mustraszöveg utolsó mondata pedig ez volt: „Apollón tudja.” Dionüszosz és Apollón egymáshoz ragaszkodó szembenállását – a klasszika-filológia és a filozófiatörténet számára – Nietzsche állította fel korai művében, *A tragédia születésében*; ezt a szembenállást később, józan élete végén visszavonta. Átminősítette a kapcsolatukat. A szembenállásból egymásra utaltság lett. Ez az egymásra utaltság Végh Attila könyvének is egyik meghatározó viszonyfolyójában.

Nem tétel, hanem viszonyfolyójában. Az esszé lényege nem a fogalmakban, hanem az árnyalatokban, a finom elmozdulásokban rejlik. A táj, az erdő a szél hatására mozgásban marad, minden egyes levélen átrendeződnek a fények.

Apollón és Dionüszosz. Senki sem számolta össze, hányan, hányféleképpen idézték már Rilke híres versét, az *Archaikus Apolló-torzót*. Az összegyűjtött adathalmaz bizonyára megtöltene egy filológusi életművet. A költemény határozott felszólítása: „Változtasd meg élted!” időről időre, különböző léthelyzetekben válik aktuálissá, és persze minden helyzetben más és más értelmet nyer. Megkerülhetetlen, mint egy központi fekvésű hegycsúcs a túra során. A-ból el akartunk eljutni B-be... persze választhatnánk a völgyutat is. A magaslát mégis vonzóbb,

hiába a kapaszkodás fáradsága. Nem lenne teljes a nap a csúcsra való felkapaszkodás nélkül. Rilke versével kapcsolatban is ez a helyes szó: nem lenne teljes az emberi könyvtár, a sok, fáradságos munkával kialakított lomtár, amelyet emberi tudásnak, kultúrának is neveznek, nem lenne teljes e vers nélkül. „Nem ismerhettük hallatlan fejét, / melyben szeme almái égtek.”

„Föltevésünk szerint – melyet az alábbiakban igyekszünk majd megvilágítani – a Rilke-vers Apollónja azt közli velünk, hogy életünket meg kell változtatnunk, ha azt akarjuk, hogy méltó legyen a létről való gondolkodás hagyományához. Hogy mindezt egy vers – és azon belül egy szobor – közli velünk, az nem véletlen, hiszen már Rilke is úgy érezhet, hogy az ember életéből a lét művészi tapasztalata kiveszett.” *A torzó tekintete* című, címadó esszé mondataiban Végh Attila gondolkodásának központi fogalmait, a „a lét művészi tapasztalata” és „a létről való gondolkodás hagyománya” Rilke versén keresztül, de Apollón által, Apollón provokációjára hangzik el. A torzult test, a csonka műalkotás a „kiveszett” fájdalomát is demonstrálja. Apollón válasza a létezés abszurdítására: a művészet, az emberi művészet, a nagyon is, túlságosan is emberi; a tragédia maga, ahogy az a színpadon van. A tragédia magját, a tragikumot viszont Dionüszosz tapasztalata őrzi. (Tudjuk, hogy az istent évről évre szétépicik, szétzaggatják a bacchánsnök.) A tragédia szelleme a szétzaggatásban és megújulásban rejlik. Dionüszosz *elszenvedti a szétszaggatást*, de a létben való szétszaggatottság tragédiáját *megjeleníteni* csak Apollón képes. „Az arc mindig változik, mindig a pillanat tanújele. A maszk lényege az elfedő változatlanosság. Az arc az igazság, a maszk a módszer.” Ebben a viszonyban áll – Nietzsche-nél is – Apollón és Dionüszosz egymásra utaltsága. „És ahogy a művészet apollóni fátyla mögül eltűnt a rettenetes mélység, úgy foszlott semmivé a természet ősi tapasztalata is.”

A kéziratban tehát természet és művészet szembenállása meghatározó; a végső kötet hangsúlyai azonban máshová kerültek. A mustra első esszéje harmadik, utolsó esszéje hátulról a negyedik lett a végső kéziratban. A végleges válogatás első lapjain Dionüszosz helyett Szókratész toppan élénk, aki a filozófiatörténeti szállóige szerint „lehozta a filozófiát a földre”. Végh hozzátézi: „aki a természetből behozta a városba, az emberek közé. Szókratész már nem *phüsziológosz*, ’természetbölcselelő’ (ahogy majd Arisztotelész nevezi a preszókratikusokat), hanem *philoszophosz*”. A természet elvesztésének jelentőségét a fentiek alapján aligha túlozhatjuk el. Szókratész neve, akárcsak Nietzsche gondolkodásában, Végh kötetében is mérföldkő. Más út, más irány kezdődik a névvel jelzett ponton. Mintha a meghitt, lombos erdőből rideg és idegen fenyvesbe érnénk. A filozófus nem a tapasztalat, hanem a logosz

embere. Az ész azonban: „üres logikai erő”. Nietzsche véleményét, úgy tűnik, Végh maradéktalanul osztja: „Szókratész lényének az a különös jelenség a kulcsa, amit 'Szókratész daimonion'-jaként ismerünk. Nagy ritkán, midőn roppant esze megingott, az ilyen pillanatokban Szókratész a benne megszólaló isteni hangban talált szilárd szellemi támaszt. Ez a hang, ha szól, mindig óva int.”

Mindig óva int, tehát soha nem állít.

Ez a kételkedés nem jellemző a barangolóra. Távoll áll tőle. Sőt, probléma számára az ilyen világlátás. Ebben Végh, mint említettem, Nietzsche, és még inkább Heidegger útítársa. A könyv sokszor idézi a német mestert. A tájat, ahol járunk, Heidegger-erdőnek is elnevezhetnénk. A gondolkodás és problémafelvetés alapján vehető fel ez a hasonlóság, a szándékok alapján már nem. Végh Attila kérdései elsősorban a művész kérdései. Nem a lét, hanem a művészet igazságára vonatkoznak. (És a művészetet keresztül természetesen a lét igazságára. Végh Apollón játékaiban megszólítja, Heidegger Dionüszosz tekintetében szemléli a létet.) A szerző tisztában van a pillanat időbeliségével. A lényeg a heideggeri fogalom által, az ontológiai differencia szemszögéből lét és létező különbözőségében mutatkozik meg számára. A létező mindig időben álló, megértése saját itt-jének és most-jának megértése. De a megértés: aktivitás. Feltárni csak a művészet képes a létezőt, éppen ezért ezeket a gondolatokat csak az ejtheti ki hitelesen, aki művész módon gondolkodik. Általánosabban, Heideggerrel szólva: „A műben nemcsak valami igaz, hanem az igazság működik.” Ez Végh Attila alapállása, *itt és most*-jának metszőpontja. A torzó egy maszkon tekint át, de a maszkot a művész helyezi el fejmagasságban; szeme üres almái a maszk szemnyílásán keresztül égnek. De egyetlen egy szögben lehet csak elkapni szemének pillantását. Ez a pont viszont mindenki számára máshol található.

Az itt és most kísértését nevezhetjük szubjektivitásnak is. Ez az esszé mint műfaj alaphangja. Minden esszé a megismerés tér- és időbeliségére emlékeztet. Az erdőjáró pontosan látja, hogy jön az alkony. A nap néhány ujjnyira megközelítette a süvegforma hegy peremét, és színében elváltozott. A táj most műalkotássá válik, és megnyílik rajta keresztül a lét igazsága. Az igazságot az látja, aki a művel van. Művésszé kell válni ahhoz, hogy az igazság feltárljon a műben. Mert az erdő nem válik tájjá, nem válik művé anélkül, hogy egy mozdulat nélkül azzá ne alakítottuk volna. Végh Attila könyvét ezért demonstrációnak tartom. Egy sajátos gondolkodás mellett való kiállás ez a könyv, és ennek a gondolkodásnak anyanyelve az esszé.

Végh Attilának, a költőnek rehabilitálnia kell Szókratészt. Hiszen a költő szemszögéből nézve a *Kratülosz* állítása nem elfogadható: „...nem a szavak nyitják meg az

utat az igazsághoz, nem a *logosz* vezérel bennünket az *alétheia* felé, hanem éppen fordítva. Mert az igazság néma, ám ebből a csöndből nyelv fakad.” A *logosz* Apollón nyelve, az *alétheia* Dionüszoszé. De a költőnek, a szó emberének rehabilitálnia kell a szót. Segítségére siet ebben, hogy a művészet igazságának fogalmát alapvetően Gadameren keresztül értelmezi. „A művészettörténeti módszerek és terminusok a keresést megmerevítik, és elfedik a szép hagyományát, melynek ápoló lebontásában kell megtörténnie a mű igazságának. A terminus megkövült szó, mondja Gadamer, a szavak terminológiai használata pedig a nyelven elkövetett erőszak. Csakhogy – teszi hozzá – tisztán terminológiai beszéd nem létezik. A terminusok ugyanis a beszélt, élő nyelvbe olvadnak bele. Ez az értetlen műértő szerencsése, ez az akadály a végső megmerevedésüknek, és ez az oka annak, hogy még a leginkább terminológiai beszéd is feltárhajta a mű igazságának egy-egy szeletét.” A terminusok útjelzői, a vén tölgy vagy a vihar tépázta fenyő az erdő fái közül emelkednek ki, és részei maradnak az erdőnek. Ez a turista szerencsése. Amit lát, mindvégig erdő marad, hiába próbálja tölgyesként, fenyvesként vagy elvadult cserjés legelőként aposztrofálni. A belátás képes arra, hogy a látott képet más távlatokra cserélje fel. Elszakad saját kategóriáitól, átengedi magát annak az egyetemes örömmek, amelyet akkor érzünk, amikor egyszerre jutunk a természet és önmagunk közelébe. Ezt az örömet nevezhetjük katarzissnak.

A *torzó tekintetében* kiemeli: „...a költő azt is tudunkra adja: életünket olyanná kell változtatnunk, amilyen ez az archaikus torzó. Hogy – ha ember módra is, de – lássuk a dolgok lényegét.”

A dolgok lényegét? Micsoda képtelenség! A lét igazságát legfeljebb, *ahogyan éppen* a célgömbként használt maszk-szemüreg homályában megmutatkozik. Kérdést, létünkre vonatkozó kérdést csak saját pozíciónk *itt és most*-jának ismeretében tehetünk fel. Mit kell tennünk, hogy megállapításaink még ezek után se vesszenek el a filológia erdejében? A könyvborító fülszövegén olvasom: „Célja – ha körülhatárolható egyáltalán – létezésünk alapkérdéseinek föltárása. Ennek érdekében az ókorra tekint vissza, megpróbálja szólásra bírni a görög hagyományt. Saját bevallása szerint a legbolderabb akkor volna, ha az olvasó maga válaszolná meg – talán öntudatlanul is – a kérdést: mi közöm nekem ma mindehhez?” De ezek csupán az erdőjáró első lépései. Apollón torz istenszobra ennél többet sugall. Művésszé kell válnom ahhoz, hogy a torzót megértem. És csak akkor mondhatom, hogy értem, amikor a torz testet újjászületve, megújulva látom. Ha újraalkottam Apollónt.

**Történetek
a budai Várból** Sárközi Mátyás:
Vérbeli várbeliek
Kortárs Kiadó, Bp., 2010.

A budai Vár polgárai mindig is kissé mások voltak, mint Buda – avagy egykor Buda, Óbuda Pest –, illetve Budapest polgárai. Egyesek úgy gondolják, van egy különleges „várbéli életérzés/életforma”. Hogy ez így van-e, vagy csak feltételezzük, azt nem tudom, de a Vár lakói – illetve többségük – másnak, másfélének vélik a Vár világát.

De milyen is ez a „várbéli” világ? Miről mesélnék az utcák, terek, paloták és polgárházak, no meg a „vérbeli várbeliek”?

Sárközi Mátyás, a Londonban élő író/irodalomár/újságíró/közéleti szereplő, könyvek, tanulmányok, újságcikkek szerzője, lexikonok munkatársa most egy sajátos könyvet írt. Sétálva mesél a budai Várról, lakóiról, épületeiről. Békebeli és háborús történeteket elevenít fel, végigvezet bennünket a középkori múltjából keveset őrző, mégis oly kedves Váron, amely néha túlszűfolt és hangos, míg máskor kihalt és elhagyott.

S hogy melyik a Vár igazi arca, milyen volt a múltban és milyennek látják azt a mai „várbéliek” – akiknek sok esetben felmenőik is vári lakosok voltak már évtizedekkel ezelőtt –, arra is választ kapunk.

Az „őshonos” váriak, illetve közülük dr. Boros Béláné, Buzinkay Géza, Bedők Beáta, dr. Katona Tamás, Somlai Tibor és dr. Takács Ildikó voltak elsősorban a szerző segítségére. Adatokat, történeteket adtak át, illetve tovább. E történetekből, különböző könyvek és egyéb kiadványok, családtörténeti és építészeti feldolgozások adataiból állt össze a kötet.

Sajátos történetét villantja fel a helynek Sárközi Mátyás: még a Kádár-korszakban is rájöttek arra, hogy a Várba jobb olyan párttitkárt ültetni, aki az ott honos szellemi hagyományoknak (is) megfelel.

Egykor királyi hercegek, arisztokraták, polgárok, katonák, művészek, középosztálybeli tisztviselők lakták a Várat, s talán meglepő, de nem történt igazán nagy változás a lakók összetételében 1945 után sem. Természetesen voltak, akik elköltöztek – többnyire az ország határain túlra. Voltak, akik áldozatul estek az 1945-ös ostromnak, míg másokat az ávó, ÁVH „vont ki a forgalomból”.

Szinte valamennyiük története szerepel a kötet oldalain. Olvashatunk az 1945 utáni időszak kulturális életében fontos szerepet játszó személy „gyors igazodásáról”, a Várhoz és a benne található értékekhez kapcsolódó viszonyáról, s arról is, miként és hogyan élte meg az 1945 utáni világot egy-egy arisztokrata vagy művész.

Egyéni életutak, családtörténetek, humoros epizódok. Mindezek összessége idézi a Vár múltját s egyben jelenét és azt a ragaszkodást, amellyel a „vérbeli várbeliek” kötődnek „szülőföldjükhöz”. S ez a „várszeretet” átplántálódott mindazokba, akik később váltak „vári polgárrá”. Ma már ők is ahhoz a közegehez, közösséghez tartozónak érzik magukat, amelynek tagjai számára a Vár szent és sérthetetlen.

Aki kezébe veszi Sárközi Mátyás igen jó stílusban megírt, útikönyvként is olvasható munkáját, az bizonyára hozzám hasonlóan késztetést érez arra, hogy e könyvvel a kezében sétálja végig a Várat, utcáit, tereit, álljon meg egy-egy kapualjban vagy nézzen be egy-egy udvarba, ha teheti.

Magam több mint húsz esztendeig jártam szinte naponta a Várba, mivel az egyetem elvégzését követően 1980-tól a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum – akkor még így nevezték – lett a munkahelyem. 2001-től talán hetente egyszer-kétszer jutok el a Várba, és ennyi esztendő alatt nem tanultam meg annyi mindent a Várról és – volt és jelenlegi – lakóiról, mint Sárközi Mátyás könyvéből.

Néhány apróbb tévedésről, elírásról is szólnom kell, mert remélem, lesz majd egy új, javított kiadása a Kaiser Ottó fekete-fehér fotóival illusztrált Sárközi-kötetnek.

A Habsburgok „magyar ága” tagjainak esetében nem a főherceg, hanem a királyi herceg inkább a megfelelő kifejezés. Szemere Csaba huszárszázados volt, és nem őrnagy. Vitéz Kiss János pedig nyugállományú altábornagy, és posztumusz lett vezérezredes 1945. március 15-ével. Rákosi Mátyást és Vas Zoltánt nem 1938-ban, hanem 1941-ben „cserélték el” a Szovjetunióval az 1848/49-es honvéd zászlókért. Úgy tudom, hogy nem Izabella királyi hercegné – Frigyes királyi herceg felesége –, hanem Augustza királyi hercegné – József királyi herceg felesége –, „ritt ki természetes voltával” az előkelőségek közül. Bélydy (Bruckner) Alajos nem altábornagy, hanem vezérezredes volt. Nem küldött egyetlen leventét sem a nyugat frontra meghalni, a nyilas-hungarista hatalomátvétel után ugyanis bujkálni kényszerült az új hatalom és a német biztonsági szervek elől. Az 1906-os – olimpiának el nem fogadott! – athéni játékokon vett részt úszásban. Néhai vitéz Kudar Lajos csendőr alezredes (ezredes?) halálának pontos körülményeiről nincsenek adataink, de 1945. februári kivégzése valószínűsíthető.

Ezek – és még néhány kisebb tévedés – akadtak fenn a „bogarászó történész” rostáján. A pontatlanságok azonban eltörpülnek amellet az élmény mellett, amelyet a könyv olvasása és az általa inspirált várbéli séta nyújtott!

Szakály Sándor

**Az olvasó
gyermekért** Az olvasás védelmében
– Olvasáskutatói
tanulmányok
Szerk. Szávai Ilona
Pont Kiadó, Bp., 2010.

Nagy várakozásokkal csaptam fel a Pont Kiadó legújabb, *Az olvasás védelmében* című kiadványát, ismervé a kiadónak a könyv megszerettetésében tett korábbi munkáit, az *Olvastad már?!*-t avagy az *Olvadni jó!*-t, de többszöri alapos olvasás után is vegyes érzésekkel kellett letennem azt. Az alábbiakban igyekszem sorra venni azokat a benyomásokat, amelyek e könyv olvasása kapcsán születtek bennem, mindvégig fenntartva a véleményemet, hogy minden olyan kezdeményezés, amely a magyar anyanyelv védelméhez és a jövő generációk magyarságtudatának egészséges kifejlődéséhez akár egy jótányit is igyekszik hozzátenni, becsülendő és támogatandó.

Mindaddig csupán bénító közhely lehet az a megállapítás, miszerint az iskolapadban ülők szövegértési és szövegalkotási kompetenciái látványosan alulmúlják a nyugat-európai szintet, ameddig a jelenkor kihívásaira nem akarnak, vagy nem tudnak válaszolni éppen a szövegekkel való foglalatosság profijai. Úgy tűnik, hogy jelen tanulmánykötet szerzői arra tesznek kísérletet, hogy az olvasás és elsősorban az olvasástanítás kérdésén keresztül közelítsék meg e problémakört, ezzel is jelezve, hogy az elmúlt idők sokszor magáért való bibliofiliája nem lehet megfelelő válasz a romlást mutató tendenciákra. A kötet politikai címe is jelzi az „olvasás” fogalmának fókuszba emelésével, hogy van élet a Gutenberg-galaxison kívül is. „A könyv »eltűnése«, a digitalizált világ fantasztikus eszközeinek megjelenése és használata nem az olvasás – nem a lényeg! – trónfosztását jelenti”, ahogyan azt kissé hektikus stílusú bevezető elmélkedésében a szerkesztő és egyben a kiadó vezetője, Szávai Ilona találóan megállapítja. Bizonyosan ez a hangsúlyeltolódás az oka annak, hogy legalábbis a bevezetésben felmerült egy olyan holisztikus megközelítés lehetősége, amely indokoltá teheti egymástól egyébként távol eső tudományterületeken (többek között a neurológia, az olvasásszociológia, vagy éppen a biblioterápia) tevékenykedő szakemberek olvasással kapcsolatos kutatásainak egyetlen kötetbe való összefoglalását.

Ugyanakkor a kötet egészét nem hatja át egy gyökereiből interdiszciplináris szemlélet, amely az olvasás sorskérdéseire egy integrált program keretében tudna reflektálni, hanem a szövegek a maguk egymásmellettségében, szinte külön univerzumot alkotva foglalkoznak az olvasás tárgykörének egyes részproblémáival. Hogy a kötet inkább gyűjteményes jellegű, nem pedig egy átfogó stra-

tégia foglalata, csak azért meglepő, mert Szávai bevezetőbéli hangja arra enged következtetni (főleg azon normatív lépésének fényében, amely az olvasás védelmét iskolapolitikai, művelődés- és társadalmpolitikai problémára redukálja), hogy végre egy olyan szakmai programot kapunk, amely az alapkérdések megválaszolásában érvényes és eredményes válaszokat tud felmutatni. Abban kétségkívül igaza van Szávainak, hogy az aggasztó tendenciákat csak a tettek képesek megállítani, de az már kevésbé világos, hogy ez a heterogén gyűjtemény mennyiben jelent valódi tettet a trendek megfordításában. Persze a megszerzett tapasztalatok és a terület tudományos kutatásainak lajstromozása jelenthet egyfajta előrelépést, de csak akkor, ha az a teljesség igényével készül el.

Sajnos nem vállalkozhatok e kritika keretein belül arra, hogy az összes szerepeltetett szöveget részletesen ismertessem, ezért csak azon írásokra hívom fel a figyelmet, amelyeket a fentebb kijelölt, merőben politikainak nevezett cél elérésében megítélésem szerint relevánsnak lehetnek. A két fiatal neveléstudós, Józsa Krisztián és Steklács János által jegyzett, *Új utak az olvasástanítás kutatásában* című terjedelmes összefoglaló tanulmányt joggal tekinthetjük a teljesség igényével íródott szövegnek (bár a szerzőpáros inkább a tanulmány sokszínűségét emeli ki, semmint hogy a teljességet hangsúlyozná), amely egyfelől az olvasás fogalmának hazai és nemzetközi neveléstudományi megközelítéseit kívánja enciklopédikus jelleggel (és a magyartanár-képzésben akár jegyzetként is használható módon) bemutatni, másfelől bizonyos országok példáin keresztül a PISA-felmérésekre adott gyakorlati válaszokat is ismerteti. Fontos rámutatni arra, hogy a szerzők a bemutatással egyszersmind az adaptálandó módszerek és modellek irányába is orientálni akarják az olvasókat; reméljük, hogy azokhoz a döntéshozókhöz is eljut e menü, akik egy-egy iskola pedagógiai programját megalkotják. Mindezek mellett e tanulmánynak éppen az a belátása a legfigyelemreméltóbb, miszerint „a tanulók motiváltsága nélkül a fejlesztés értelmetlen és eredménytelen”, vagyis magára az olvasandó szövegek kiválasztására is megfelelő hangsúlyt kell fektetni annak érdekében, hogy a diákok ne értelmetlen és átlátszó nyüstölésnek, hanem hasznos és izgalmas tevékenységként ismerjék el az olvasást.

A szükséges gyakorlati tennivalók határfokát nem kis mértékben növelheti, ha a Fűzfa Balázs *De mi lesz velünk az olvasás után?* című esszéjében felvetett kortárs problémákat hasonlóan széles látókörrrel és naprakészen szemléljük, mint ahogyan azt a szerző teszi. Fűzfa egyébként két éve adta ki a maga nemében forradalminak számító, de a magyar iskolarendszer hozzáállását ismervé inkább csak kísérletinek nevezhető irodalomtankönyvét

az *Irodalom 11.* illetve *12.* címűt, amely számot vet a diákok megváltozott valóságérzésével és a virtualitásra való nyitottságával, és ennek megfelelően tematizálja a tananyagot; a kronologikus szemlélet helyett elsősorban a műfaji és azon belül is a jelenkor információs technológiai által generált műfajok (mint amilyen az SMS vagy a blog) sajátosságai érvényesülnek mind a tankönyv narratívájában, mind pedig a hozzá kapcsolódó feladatokban. Mostani írásában felhívja a figyelmet a tanárok és a diákok, sőt, az iskola zárt és a valóság tágra nyitott világa közötti alapvető különbségekre az ún. időérzékelési, dekódolási, valamint a helyesírási olló fogalmának bevezetésével. Meglátása szerint a fiatalok hálózatos gondolkodásával, differenciált jelérzékelésével és saját olvasásfogalmával számolni kell akkor, amikor a közeljövő stratégiáit ki kívánjuk alakítani. A „felnőttek világának” önmagába forduló konzervatívizmusaival is vitába száll Füzfa, amikor a következő retorikus kérdéseket fogalmazza meg: „Miért idegenkedünk mi, idősebbek, de az egész magyar oktatási rendszer, attól, hogy azt a beszédmódot, amelyet ifjaink a mindennapokban anyanyelv-ként beszélnek, egyáltalán észreveggyük?” Pontosan arról van ugyanis szó, hogy a fiatalok körében végbemenő változások rendszerszintűek, nem pedig elhanyagolható, elszigetelt jelenségek, hiszen egyenesen tapasztalásuk feltételrendszerei alakulnak át. E folyamat megállíthatatlanságának tudomásul vétele, vagyis maga a belátás az, amely továbblendítheti a pedagógiát a közelmúltban tapasztalható bémult kívülálláson.

Az olvasási szokások gyökeres megváltozására hívja fel a figyelmet *A kötelező olvasmánytól a szívesen olvasott könyvekig* című rövid írása elején Gombos Péter gyermekirodalom-kutató, aki szerint az ún. nemlineáris olvasási stratégia közvetett módon ahhoz vezetett, hogy a tanulók többsége bár a gyakran évtizedek óta változatlan kötelező olvasmányok közül nem sokat olvas el, de a saját kedvencei azért megvannak. Azonban ezekről egy reguláris magyaróra keretein belül a legtöbb iskolában, éppen a feszes és túlsúfolt tananyag miatt lehetetlen

átgondolt, gyümölcsöző módon beszélgetni. A sajnos túlságosan is kurta Gombos-szöveg gondolatébresztőnek jó, főként végkövetkeztetése miatt, amelyben kimondja, hogy még egyáltalán nem késő a megváltozott olvasói igényekhez alkalmazkodni az észak-európai országok példáin okulva. Némileg ezt támasztja alá a kötet egyik másik tanulmánya, amelyet Péterfi Rita jegyez *Mikszáth vagy Meg Cabot?* címen, amelyben tizenhárom-tizen-négy évesek a kötelező olvasmányok körén kívül eső olvasmányairól számol be könyvtári kölcsönzési szokásaik fényében. Megállapítja, hogy 2008-ban a legnépszerűbb szerző az ifjúsági regényekben utazó német Thomas Brezina, valamint az amerikai Meg Cabot, *A neveletlen hercegnő naplója* című sorozat szerzője. Értékelése szerint ennek oka abban jelölhető meg, hogy e fiatal olvasók elsősorban az őket saját nyelvükön megszólító, a korosztályukat érintő problémákkal foglalkozó írásokat keresik.

Úgy gondolom, hogy *Az olvasás védelmében* tartalmaz több, a jelenünket érintő kérdésfelvetést is, és kijelöl néhány olyan járható utat a válaszok kidolgozását illetően, amelyet elsősorban a pedagógusok céhének megfontolás tárgyává kellene tennie a legmagasabb szinten is. Ahhoz azonban, hogy a nyilvánvalóan rossz irányba haladó trend megváltozzon, például a szövegértés és szövegalkotás terén, nem csupán a kimeneti tényezők átdolgozására van szükség, amint arra egyfajta kísérlet volt korábban a magyar érettségi követelményrendszerének teljes átalakítása, hanem arra is több figyelmet kellene fordítani, hogy a tanulók nem csupán tanulók, hanem iskolán kívül élő gyerekek, tinédzserek, fiatalok is, akiket számtalan ki nem zárható hatás ér mindennapjaik során a televízió előtt ülve, az interneten vagy éppen az utcán sétálva. A könyv nagy adósságának tartom, hogy nem foglalkozik a felnőttek társadalmának olvasási szokásaival, és így vizsgálata csakis a felnövekvő nemzedékekre korlátozódik. Pedig a felnőtt is olyasvalaki, akit nem tud kizárni életéből a felnövekvő ifjú.

Zsolnai György

2010. október 23-án elhunyt Benyhe János műfordító, irodalomtörténész, publicista, a Magyar Napló egykori munkatársa.

Benyhe János Hódmezővásárhelyen született 1926-ban, tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetemen és az ELTE angol–francia szakán végezte az Eötvös Collegium tagjaként. 1957–1986-ig az ELTE spanyol tanszékének az előadója, emellett az Európa Könyvkiadó felelős szerkesztője. 1990–1995-ig Brazília nagykövete, s 1990-től töltötte be az Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöki tisztét is. Spanyol, francia és portugál nyelvű műveket ültetett át magyar nyelvre, egyebek mellett Stendhal, Maupassant, Camus, Cervantes, García Lorca, Borges és Vargas Llosa műveit. Irodalomtörténeti tevékenysége is jelentős. Munkásságáért többek között Bölöni- (1987), Pro Literatura- (2000) és József Attila-díjjal (2001) tüntették ki. 2001-től haláláig a Magyar PEN Club elnöke volt.

Árkossy István (1943, Kolozsvár) festőművész, grafikus. 1966-ban végzett a helyi Képzőművészeti Egyetemen, majd 1967-től két évtizeden keresztül a kolozsvári UTUNK hetilap művészeti szerkesztője volt. 1987-ben családjával Budapestre költözött. Számos kiállításon vett részt itthon és külföldön. Fiával, Árkossy Zsoltal közösen idén jelent meg *KÉPírás (A csend ösvényein)* című albumuk kiadónk gondozásában.

Ayhan Gökhan (1986, Budapest) költő, író. Apai ágon török származású. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar szakán tanult. *A Használati utasítás* című antológiában debütált (Palatinus, 2008). Idén látott napvilágot első kötete *Fotelapa* címmel a JAK-füzetek sorozatban.

Benke László (1943, Újvárfalva) költő. 1993-tól a Hét Krajcár Kiadó vezetője. 2003-ban a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetés vehette át. Legutóbbi kötete: *Veszteség* (versek, 2005).

Borbély László (1968, Budapest) író, hírlapíró. A Lyukasóra főmunkatársa, a Heti Magyar Fórum munkatársa, emellett különböző folyóiratokban publikál. Legutóbbi kötetei: *A lánzsza Longinusa, Az utca napos oldalán* (kisregények, 2005), *Üzenet a ringből* (novellák, 2008), *Büntetlenek* (regény, 2010).

Both Balázs (1976, Sopron) költő. 2002-ben végzett a Benedek Elek Pedagógiai Főiskola szociálpedagógia szakán. 1999 óta publikál. Verseskötetei: *Árnyéktalan pillanat* (2005); *Látogatód jön* (2010).

Czigány György (1931, Budapest) költő. Legutóbbi könyvei: *Hála – 101 vers; Ahol mindörökké nyár van – portrékötet Czigány Györgyről; „Kallikám is madár” – Czigány György költészete* – Németh István Péter esszékötetete. Fontosabb kitüntetései: József Attila-díj, Pulitzer életműdíj, Stephanus-díj, Prima Primissima díj.

Csontos János (1962, Ózd) költő, író. Sokáig a Magyar Nemzet publicistaként dolgozott, utóbb a Nagyítás főszerkesztőjeként. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Para. Hódolat a magyar költészetnek* (versek, 2007), *Száz év magány. Kiegészítések József Attilához* (2008).

Fancsali János (1940, Brassó) a kolozsvári G. Dima Zenekonzervatóriumon végzett. A Consort régi zene együttes alapítója és vezetője volt 1972 és 1986 között, 195 zeneművet mutatott be. Zenetörténelmi írásai 1977-től jelentek meg az erdélyi magyar sajtóban. Magyarországra 1988-ban települt át. A Magyar-Örmény Könyvtár sorozat szerkesztője, eddig tizenhat kötet jelent meg. Kutatási területe az erdélyi magyar zenetörténelem és a magyar-örmény nemzetiség.

Fazekas Béla (1959) khmerológus, Ázsia-szakértő. 1985-től a Külügyminisztérium munkatársa. Diplomataként több ázsiai nagykövetségen szolgált. 2005 és 2008 között nagykövet Pakisztánban, az első pandzsábi nyelvű Petőfi-antológia szerkesztője.

Horváth (EÖ) Tamás (1959, Szentgotthárd) író, pedagógus. Éneket tanít a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnáziumban, ahol a Németh László Önképzőkör munkáját is segíti. Tanítványaival közösen adja ki a Vita című folyóiratot. Főtenor. Legutóbbi kötete: *Ahol a part szakad* (kiadónk 2007-es regény pályázatának különdíjas műve, 2010).

Horváth László Imre (1981, Budapest) költő. A PPKE magyar-történelem szakán végzett 2006-ban. Az *előszézon* nevű versblog és írói társaság tagja. Az idén jelent meg *A bolondok városa* című verseskötete kiadónk gondozásában.

Jónás Tamás (1973, Ózd) költő, író. A dokk.hu irodalmi portál egyik alapítója. Legutóbbi kötete: *Önkéntes vak* (versek, 2008), amelyért Aegon Művészeti Díjjal részesült.

Kabdebó Lóránt (1936, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, Szaó Lőrinc monográfusa. Számos önálló kötet és monográfia szerzője, Szaó Lőrinc-életműkiadások gondozója, a Pécsi és a Miskolci Egyetem tudományszervező egyénisége. Szaó Lőrinc-díjas (1989) és kitüntették a Magyar Köztársaság Érdemrend tisztikeresztjével (1998). Legutóbbi kötetei: *Szaó Lőrinc „pere”* (2006), *Rögeszmerend: Turczi István művének tragikus derűje* (2007).

Kürti László (1976, Vásárosnamény) költő. Mátészalkán él és dolgozik gimnáziumi tanárként. Verseskötete: *Alkalmi otthonok* (2007).

Lódi Tamás (1959, Budapest – 2010, Budapest) költő, tanár. Az ELTE BTK-n végzett. Négy verseskötete jelent meg, ebből három a Magyar Napló Kiadó gondozásában (*Örökölt munkadal*, 2002; *Gömbhatár*, 2004; *Forrásföldön*, 2007). Költészetének fontos témái az emberi kapcsolatok erkölcsi, filozófiai kérdései, a zöld gondolat, művész és polgár viszonya voltak.

Molnár Krisztina Rita (1967, Budapest) költő. Az ELTE magyar, könyvtár és múzeumpedagógia szakán végzett. A Zsám-béki Premontrei Gimnáziumban tanít. Versei folyóiratokban, antológiákban jelentek meg. Legutóbbi verseskötete: *Különlét* (2008).

Nagyatádi Horváth Tamás (1974, Nagyatád) okleveles agrármérnök, informatikus. Zámolyon él családjával. Verset, elbeszélést és esszét ír.

Papp Ágnes Klára (1968, Budapest) irodalomtörténész. Budapesten és Kolozsváron élő irodalmár, egyetemi adjunktus, irodalomkritikus. Kötete: *Átlátunk az üvegen? Gondolatok a kortárs irodalomról* (2008)

Péntek Imre (szül.: Molnár Imre, 1942, Lenti) költő, író, szerkesztő. Az ELTE magyar-filozófia szakán végzett 1966-ban. A Kilencek alkotócsoport tagjaként indult az *Elérhetetlen föld* antológiával. 1990-ben létre-

hozta az *Árgus* című folyóiratot. Zalaegerszegen él, a Pannon Tükör főszerkesztője. József Attila- (1994) és Bethlen Gábor-díjas (2009). Legutóbbi kötete: *Félrebeszéd* (versek, 2009).

Polgár Dóra (1991, Budapest) költő, a Budapesti Gazdasági Főiskola hallgatója. 2009-ben jelentkezett először verseivel irodalmi lapokban.

Prágai Tamás (1968, Budapest) író, költő. 1991-ben végzett az ELTE Tanárképző Főiskola magyar-angol szakán, majd 1998-ban a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem magyar szakán. 1996-tól 1998-ig a Polisz, 1999-től 2003-ig a Napút, majd a Kortárs folyóirat szerkesztője volt. József Attila-díjas (2005). Legutóbbi kötetei: *Pesti Kornél* (elbeszélések, 2007), *Kivezetés a költészetből* (2010).

Szakály Sándor (1955, Törökkoppány) hadtörténész, egyetemi tanár, az MTA doktora. Volt a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, a Duna Televízió alelnöke, a veszprémi Pannon Egyetem tanára, jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetemen tanít. Kutatási területe az 1868 és 1945 közötti magyar hadtörténelem, társadalom-, illetve sporttörténet. Legutóbbi kötetei: *Múltunkról – kritikusan?* (Kritikák, 2005); *Katonák, csendőrök, ellenállók* (Tanulmányok, 2007).

Szakolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik. Budapesten él. Kölsej- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Nekünk ilyen sors adatott* (Csoóri Sándor – interjú, versek, fotók, 2006), *Ameddig temetetlen holtak lesznek* (Nagy Gáspár – interjú, versek, fotók, 2008), *Párbeszéd és perbeszéd* (Interjúkötet, 2010).

Szalay Károly (1929, Kecskemét) író, történész, kandidátus. Dolgozott tanárnaként, kiadói szerkesztőként (Szépirodalmi Kiadó, Magvető), és több ciklusban az MTV szerkesztőjeként. A Lyukasóra című folyóirat volt főszerkesztője. A magyar szatíra elsimert szakértője, filmes monográfiák és regények szerzője. Kitüntették a Magyar Köztársaság Érdemrend kiskeresztjével (1994) és József Attila díjjal (2000). Legutóbbi kötete: *Embert mégse ettünk* (pamfletek, 2009).

Szécsényi Barbara (1977, Hódmezővásárhely) költő. Versei 2008-ban az Irodalmi Jelenben, Papp János *Metszetek* című kötetében, 2009-ben különböző antológiákban (*Ígéretek, Poet évkönyv*), 2010-ben az Agria nyári számában és a kisLant folyóiratban jelentek meg.

Szirtes Gábor (1946, Somogy) irodalmár, szerkesztő, kritikus, a Pro Pannonia Kiadó igazgatója; XIX–XX. századi művelődés- és irodalomtörténettel, valamint a kortárs irodalom kérdéseivel foglalkozik. Hét önálló kötete jelent meg, számos tanulmány és esszé szerzője. Legutóbbi könyvei: *A milleniumi Pécs* (1996, 2003), *Pécsi panteon – portrék a millennium korából* (1998, 2005); *„A folyton maradosó titok”* (tanulmányok, esszék, kritikák, 2002), *Két szólamban. Lovász Pál pályaképe* (2008).

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. 1977 és 1997 között a Kortárs munkatársa, 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1975) és Babérkoszorú-díjas (2001). 1997-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztjével. Legutóbbi kötetei: *Villámsújtotta kor* (esszék, 2003), *Léda megérőszakolása* (esszék, 2006), *A Rossz virágai* (Baudelaire-fordítások és esszé, 2007), *A szabadgondolkodó* (esszék, 2009).

Tóth Bálint Péter (1985, Budapest) középiskolai tanár. Az ELTE angol-történelem szakán végzett, egyetemi éveit alatt kezdett el érdeklődni a műfordítás iránt, azóta elsősorban az angolszász irodalom magyarításával foglalkozik.

Tóth Olivér (1982) költő. Első kötete *Fekete Tűzben* címmel jelent meg a Felsőmagyarország Kiadónál. Verseit folyóiratok, napilapok, antológiák közölték. Előkészületben *Parázna csönd* című kötete.

Urbán Péter (1979, Budapest) újságíró, a Magyar Nemzet munkatársa. A PPKE Doktori Iskolájának hallgatója, régi magyar irodalommal foglalkozik. Kötete: *Ki írta? Irodalmi művek névlexikona* (2004).

Vasadi Péter (1926, Budapest) költő, író. A *Magunk kenyerén* című antológiában indult 1972-ben. József Attila- (1991), Füst Milán- (1996), Kortárs- (2003) és Arany János-díjas. 2001-ben a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjében, 2005-ben Stephanus-díjban részesült. Legutóbbi verseskötetei: *Séta tűzben, virágban* (2005). *Válogott versei* (2009).

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. A Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, az Új Ember katolikus hetilap munkatársa. Bella István-díjas (2008). Legutóbbi kötetei: Bohdan Zadura: *Éles határok* (fordítások Kovács Istvánnal, 2005), *Krakkói jegyzetek* (2007), *Amit kerestünk* (versek, 2009), *Evelyn Waugh: Heléna* (fordítás, 2010).

Zsolnai György (1986, Budapest) A Pázmány Péter Katolikus Egyetem filozófia-magyar szakos hallgatója. Recenziói rendszeresen megjelennek a Szépirodalmi Figyelőben.

Az **Írott Szó Alapítvány** (1092 Bp., Ferenc krt. 14, adószáma: 18090264-1-42) köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik adójuk 1%-át az alapítványnak ajánlották fel. Az alapítványra 133 235 Ft érkezett. Az összeget napjaink magyar irodalmát népszerűsítő rendezvények támogatására és könyvkiadásra fordítottuk. Bízunk jövőbeni támogatásukban is.

ROSONCZY ILDIKÓ
a kuratórium elnöke

A MAGYAR NAPLÓ a világhálón!

A Magyar Napló világhálós változatának ingyenes rovatai:

- Irodalmi hírek
- Könyvruház
- A Hónap verse költői vetélkedő
- Fényképes beszámolók
- Határon túli szerkesztőségek adatai
- Irodalmi kvízzjáték

Előfizetőink részére elérhető rovatok:

- a legfrissebb Magyar Napló lapszámok
- a teljes archívum 2000-től
- szerzői lexikon fényképekkel, folyamatosan frissített adatokkal

A Magyar Napló előfizetői ingyenesen regisztrálhatnak az világhálós változatra is!

Csak internetes előfizetőink részére az előfizetési díj 1 évre

- belföldre 3000 forint
- külföldre 12 euró

Az előfizetéssel kapcsolatban kérjen bővebb tájékoztatást, valamint befizetési csekket az elfizetes@magyarnaplo.hu e-mail címen!

www.magyarnaplo.hu

IRATKOZZON FEL A MAGYAR NAPLÓ LEVELEZŐLISTÁJÁRA!

Csatlakozzon elektronikus hírlevelünk népes olvasótáborához, és a jövőben rendszeres, közvetlen tájékoztatást kap rendezvényeinkről és új kiadványainkról.

Küldje el nevét és e-mail címét az info@magyarnaplo.hu e-mail címre, vagy iratkozzon fel honlapunk Hírlevél rovatában: <http://www.magyarnaplo.hu/hirlevel.php>

Kérjük, ajánlja a Magyar Napló hírlevelét barátainak, ismerőseinek is!

ELŐFIZETÉSI AKCIÓ A MAGYAR NAPLÓ FOLYÓIRATRA!

Szeretne kedvezményesen könyvet vásárolni?

Fizessen elő folyóiratunkra, a Magyar Írószövetség lapjára!

Éves előfizetőink 2500 Ft, féléves előfizetőink 1000 Ft értékű

Magyar Napló Vásárlói Kártyát kapnak ajándékba!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot

- 1/4 évre ~~2010 Ft~~ helyett **1930 Ft-ért**pld.-ban
- 1/2 évre ~~4020 Ft~~ helyett **3870 Ft-ért**pld.-ban
- 1 évre ~~8040 Ft~~ helyett **7390 Ft-ért**pld.-ban

Név:

Kézbesítési cím:

Telefonszám:

E-mail cím:

Megrendelés kezdete:

Aláírás:

Előfizethet:

- telefonon: **06-1/413-6672 • 06-70/388-7034**
- e-mailben: adminisztracio@magyarnaplo.hu
- interneten: www.magyarnaplo.hu
- levélben: **Magyar Napló Kiadó Kft.**
1450 Bp., Pf. 77.

Kérjük, hívja fel erre a lehetőségre irodalomkedvelő ismerősei figyelmét is, továbbítsa számukra felhívásunkat!